

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

**Η Πολιτική Οικονομία
της
Περιφερειακής Ολοκλήρωσης**

Διπλωματική Εργασία της Ελένης Πηλού (Α.Μ.1208 Μ077)
Επιβλέπων Καθηγητής: Χρήστος Παπάζογλου

Αθήνα 2010

MET
THA

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	4
Κεφάλαιο 1	
1.1. Η εξέλιξη της περιφερειοποίησης.....	7
- Περίοδος πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.....	7
- Εξελίξεις μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.....	9
- Περίοδος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.....	13
1.2. Το καλειδοσκόπιο των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών (RTA's)- Τύποι και μορφές τους.....	17
- Το καλειδοσκόπιο των RTA's.....	17
- Τύποι και μορφές τους.....	20
Κεφάλαιο 2	
Θεωρητικοί Προβληματισμοί.....	24
2.1. Οικονομικές προσεγγίσεις και περιφερειοποίηση.....	24
2.2. Θεωρίες των διεθνών σχέσεων και περιφερειοποίηση.....	27
2.3. Η εκλεκτικιστική προσέγγιση.....	29
Κεφάλαιο 3	
3.1. Οικονομική διάσταση της περιφερειοποίησης.....	32
- Δημιουργία και εκτροπή εμπορίου.....	32
3.2. Περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες και ΠΟΕ.....	40
Κεφάλαιο 4	
Ο τριαδικός κόσμος (Big-3 blocs).....	50
4.1. Ευρώπη: « Το πρότυπο της περιφερειοποίησης».....	50
- Πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.....	50
- Η διεύρυνση του 2004.....	53
- Κόστος και οφέλη από τη διεύρυνση του 2004.....	54
- Εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της ΕΕ.....	59
4.2. Αμερική: Από την Αλάσκα μέχρι τη Γη του Πυρός.....	64

- Η Συμφωνία της Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών Βορείου Αμερικής (NAFTA).....	64
-Εξωτερική εμπορική πολιτική των ΗΠΑ.....	69
4.3. Το «Εργοστάσιο» Ασία.....	71
-Ο Σύνδεσμος Εθνών Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN).....	71

Κεφάλαιο 5

Παγκοσμιοποίηση και περιφερειοποίηση.....	78
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	84
Συντομογραφίες.....	90
Βιβλιογραφία.....	91

Εισαγωγή

Τα κράτη, ήδη από τον 19^ο αιώνα, οργάνωναν τις εμπορικές συναλλαγές τους σε διμερή ή πολυμερή προτιμησιακή περιφερειακή βάση. Περιφερειακές πρωτοβουλίες υπήρξαν και μεταπολεμικά, παρά τη δημιουργία του πολυμερούς πλαισίου της GATT και την πίστη στις φιλελεύθερες αρχές της αγοράς. Η δυναμική ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου τις τελευταίες δεκαετίες, με την ταχύρρυθμη αύξηση παγκοσμίως των ανταλλαγών αγαθών και υπηρεσιών, μαρτυρούν και την αύξηση των οικονομικών δεσμών ανάμεσα στα κράτη. Η δυναμική αυτή γίνεται περισσότερο αισθητή τη δεκαετία του 1990 υπό το ιδεολογικό πρίσμα της νέο-φιλελεύθερης αντίληψης και των δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης. Το άνοιγμα των αγορών στο ελεύθερο εμπόριο, τις διεθνείς επενδύσεις και την ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων, υπήρξαν το πρόσταγμα για τη χάραξη της εθνικής οικονομικής στρατηγικής πολιτικής των κρατών και το νέο πλαίσιο δράσης των οικονομικών δρώντων. Επιπλέον, ιστορικά γεγονότα και γεωπολιτικές εξελίξεις, όπως η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, η λήξη του Ψυχρού Πολέμου και η ανάδυση νέων οικονομικών δυνάμεων, διαμόρφωσαν ένα διαφορετικό διεθνές οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον, στο οποίο λαμβάνει χώρα το φαινόμενο της περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης. Καθίσταται μάλιστα ένα ευδιάκριτο χαρακτηριστικό της διεθνούς οικονομικής πραγματικότητας, δεδομένου ότι ο αριθμός των περιφερειακών οικονομικών συμφωνιών ξεπερνάει σήμερα τις 400 εν ισχύ συμφωνίες. Σχεδόν όλα τα κράτη του κόσμου συμμετέχουν σε μία ή περισσότερες περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες και άνω του 50% του διεθνούς εμπορίου διενεργείται στα πλαίσιά τους. Εκτός του εμπορίου, οι συμφωνίες περιλαμβάνουν μια ποικιλία θεμάτων(άμεσες διεθνείς επενδύσεις, υπηρεσίες, πνευματική ιδιοκτησία, ανταγωνισμό αλλά και ζητήματα για το περιβάλλον, την ασφάλεια, τη μετανάστευση κλπ) που τις καθιστούν ξεχωριστές και δυσκολεύουν τη διατύπωση μιας γενικής θεωρίας για όλους τους τύπους και τις μορφές τους. Ακόμα και στην περίπτωση των μεγάλων περιφερειακών οικονομικών «μπλοκ» στο γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης, Βόρειας Αμερικής και Ασίας, η διαφορετικότητά τους, από την άποψη του θεσμικού χαρακτήρα και των στόχων που θέτουν είναι εμφανής.

Παραμένει όμως ένα παράδοξο. Ο πολλαπλασιασμός αυτών των συμφωνιών και η εμφάνιση των εμπορικών «μπλοκ» λαμβάνει χώρα μετά την δημιουργία του

πολυμερούς συστήματος, προκαλώντας ερωτηματικά, ιδιαίτερα, για την ικανότητα του ΠΟΕ, να αντιμετωπίσει την πολυπλοκότητα των δικτύων που απορρέουν από την νέα αυτή τάση. Στην πολυπλοκότητα αυτή, έχουν επιδράσει δυναμικά σε σημαντικό βαθμό, οι πολιτικές επιλογές και οι εκάστοτε συνεργατικές ή συγκρουσιακές σχέσεις των μεγάλων εμπορικών δυνάμεων, ΗΠΑ και ΕΕ, πάνω στο θέμα της διαχείρισης της παγκόσμιας οικονομίας.

Σκοπός της εργασίας είναι να αναδειχθεί η συνύπαρξη του οικονομικού με το πολιτικό στοιχείο για το σχηματισμό της περιφερειακής οικονομικής συμφωνίας και να γίνει σύνδεση του εσωτερικού με το εξωτερικό διεθνές περιβάλλον. Θεωρώντας ότι οι οικονομικές περιφερειακές συμφωνίες δεν είναι το αποτέλεσμα μόνο των κινητήριων δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης αλλά και συγκεκριμένων στρατηγικών εθνικής πολιτικής για την προάσπιση εθνικών συμφερόντων, γίνεται προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα, για ποιους λόγους τα κράτη προτιμούν όχι μόνο το πολυμερές πλαίσιο αλλά και τις περιφερειακές διευθετήσεις στα εμπορικά τους θέματα. Επιπλέον, σκοπός είναι να εξεταστεί εάν οι συμφωνίες αυτές έχουν θετικές ή αρνητικές επιδράσεις στα μέλη τους και πώς διαγράφεται η σχέση τους με διεθνείς θεσμούς, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου.

Η εργασία δομείται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται μια σύντομη ιστορική διαδρομή και καταγράφονται οι κυριότερες εξελίξεις της δυναμικής της περιφερειοποίησης μέσα στη ευρύτερη δυναμική διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και του νέου γεωπολιτικού περιβάλλοντος που προέκυψε μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Εντοπίζονται οι τάσεις του φαινομένου και διακρίνονται οι διάφοροι τύποι και μορφές των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναφέρονται οι θεωρητικοί προβληματισμοί σχετικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες που προκαλούν τη δημιουργία τους. Στόχος είναι να αναδειχθεί η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην οικονομία και την πολιτική και η αλληλάδραση του εσωτερικού με το διεθνές περιβάλλον. Η σημασία του οικονομικού παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις είναι εμφανέστερη μετά τη δεκαετία του 1970 και το ίδιο συμβαίνει με τη σημασία του πολιτικού παράγοντα στην οικονομική επιστήμη. Τα εργαλεία της διεθνούς πολιτικής οικονομίας αποτελούν τη διεπιστημονική εξέταση της οικονομίας και της πολιτικής.

Στο τρίτο κεφάλαιο, με χρήση της οικονομικής προσέγγισης, αναλύεται το θέμα της θετικής ή αρνητικής επίπτωσης που έχουν οι περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες στην οικονομική ευημερία των μελών της και έναντι τρίτων χωρών από την άποψη του εξωτερικού εμπορίου. Στη γλώσσα των θεωρητικών του διεθνούς εμπορίου, οι επιδράσεις αναφέρονται ως δημιουργία ή εκτροπή εμπορίου. Στο ίδιο κεφάλαιο, εξετάζεται η σχέση των περιφερειακών οικονομικών συμφωνιών με διεθνείς θεσμούς, όπως ο ΠΟΕ. Πέρα από τη στατική προσέγγιση της δημιουργίας ή της εκτροπής εμπορίου για τα μέλη και τα μη μέλη, η ακαδημαϊκή κοινότητα εστιάζει στην ωφέλεια ή στις αρνητικές συνέπειες των περιφερειακών οικονομικών συμφωνιών στο πολυμερές εμπορικό σύστημα. Στο θέμα αυτό, αναδεικνύεται η δυσκολία να δοθεί μια οριστική απάντηση για τον εάν οι περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες είναι «σκαλοπάτι» ή εμπόδιο στη φιλέλευθεροποίηση του διεθνούς εμπορίου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, επιχειρείται η εφαρμογή του θεωρητικού προβληματισμού στις περιπτωσιολογικές μελέτες του τριαδικού εμπορικού «μπλοκ», Ευρώπης, Βόρειας Αμερικής, Ασίας, δεδομένης της σημασίας τους στην παγκόσμια οικονομία. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζεται ιδιαίτερα η διεύρυνση του 2004, όταν οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, ενσωματώνουν τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και γίνονται μέλη του οικονομικού οικοδομήματος. Εξετάζεται επίσης η σχέση κόστους/οφέλους από τη διεύρυνση όσον αφορά τις εμπορικές ροές.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στη σχέση της παγκοσμιοποίησης και περιφερειοποίησης πάνω στο ζήτημα της διαχείρισης της παγκόσμιας οικονομίας. Τίθενται οι προβληματισμοί του ακαδημαϊκού και πολιτικού λόγου σχετικά με την επιλογή του παγκόσμιου ή του περιφερειακού επιπέδου για να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα οι προκλήσεις και τα προβλήματα που θέτει η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης.

Κεφάλαιο 1

1.1. Η εξέλιξη της Περιφερειοποίησης

Περίοδος πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Η άνοδος και η πτώση του ελεύθερου εμπορίου κατά τον 19^ο αιώνα και τα δίκτυα διμερών συμφωνιών που το υποστήριζαν, αποτελούσαν πάντοτε ζητήματα ενδιαφέροντος για έρευνα από τους οικονομολόγους και τους ιστορικούς για τις οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις αυτών στα κράτη. Στην Ευρώπη, μέχρι το 1879, περίπου 53 διμερείς συμφωνίες αμοιβαιότητας είχαν μειώσει τους δασμούς στα αγροτικά προϊόντα σε πολύ χαμηλά επίπεδα, εφαρμόζοντας παράλληλα την αρχή του πλέον ευνοούμενου κράτους. Πολλοί έχουν χαρακτηρίσει την περίοδο αυτή ως «χρυσή εποχή». Στα 1892 πάνω από τις μισές είχαν καταργηθεί και τα εθνικιστικά αισθήματα για την προστασία του αγροτικού τομέα, με τον μισό πληθυσμό να εργάζεται σε αυτόν, έγιναν πιο έντονα.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19^{ου} αι, η βιομηχανική επανάσταση και η τεχνολογική πρόοδος διευκόλυναν το διακρατικό εμπόριο και βοήθησαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, δημιουργώντας τελωνειακές ενώσεις (όπως η συμφωνία των αυστριακών κρατών το 1850, της Ελβετίας το 1848, της Δανίας το 1853, της Ιταλίας το 1860) ή διμερείς εμπορικές συμφωνίες (όπως η Άγγλο-Γαλλική εμπορική συμφωνία Gobden-Chevalier του 1860 στη βάση της αρχής του πλέον ευνοούμενου κράτους). Αυτές οι συμφωνίες συνεισέφεραν σε μια άνευ προηγουμένου ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στο άνοιγμα του διεθνούς εμπορικού συστήματος μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, που διέκοψε την ανάπτυξη των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών.

Στο μεσοδιάστημα των δύο παγκοσμίων πολέμων, ορισμένες από τις συμφωνίες που δημιουργήθηκαν ήταν πρωτίστως προτιμησιακές συμφωνίες μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και των αποικιών τους (όπως η τελωνειακή ένωση της Γαλλίας με τις αποικίες της το 1928 και το σύστημα της Κοινοπολιτείας της Μεγάλης Βρετανίας το 1932) ή προτιμησιακές συμφωνίες μεταξύ κυρίαρχων κρατών (όπως οι συμφωνίες

της Ουγγαρίας, Ρουμανίας, Γιουγκοσλαβίας, Βουλγαρίας με άλλα ευρωπαϊκά κράτη για δασμολογική προτιμησιακή μεταχείριση στα αγροτικά τους προϊόντα). Οι διεθνείς εμπορικές σχέσεις, που πριν καθοδηγούνταν από ιδιωτικές εμπορικές συναλλαγές, αντικαταστάθηκαν από εκτεταμένους κυβερνητικούς ελέγχους καθώς η παραγωγή προοριζόταν για να στηρίξει τις πολεμικές προσπάθειες. Υψηλοί δασμοί, ποσοτικοί περιορισμοί και απαγορεύσεις σε εισαγωγές-εξαγωγές, συνδυασμένες με ελέγχους συναλλάγματος, άρχισαν σταδιακά να κυριαρχούν στην πολιτική σκηνή. Την ίδια στιγμή, ενώ οι Ευρωπαίοι είχαν δηλώσει ότι μετά τον πόλεμο δεν θα μεταχειρίζονταν τη Γερμανία στη βάση της αρχής του πλέον ευνοούμενου κράτους, στην άλλη μεριά του Ατλαντικού, ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, Wilson, διακήρυττε την ανάγκη για άρση των εμποδίων στο εμπόριο και έκανε λόγο για «δίκαιο εμπόριο», συνάπτοντας διμερείς εμπορικές συμφωνίες με τα κράτη της Λατινικής Αμερικής, τον Καναδά (1936 και 1938) και το Ηνωμένο Βασίλειο (1938). Οι αβεβαιότητες που προκλήθηκαν από τον πόλεμο, ο κατακερματισμός του ευρωπαϊκού χώρου, η έλλειψη πολιτικής σταθερότητας και διεθνούς κανονιστικού πλαισίου, η ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής χωρών εκτός Ευρώπης και η νομισματική αστάθεια, έκανε αδύνατη τη συμφωνία των κρατών για ελεύθερο εμπόριο. Συνέβη μάλιστα το αντίθετο. Πολλές βιομηχανίες θεωρήθηκαν στρατηγικής σημασίας και έτυχαν προστατευτισμού (όπως η χημική βιομηχανία και η βιομηχανία ηλεκτρικών συσκευών σε ΗΠΑ και Ηνωμένο Βασίλειο). Η διατάραξη των διεθνών εμπορικών σχέσεων οδήγησε στην αναζήτηση συμμάχων με εταίρους που είχαν ή ήθελαν να αναπτύξουν ειδικούς σταθερούς και προτιμησιακούς δεσμούς πάνω από την εμπορική πολιτική ¹.

Η ύπαρξη των προτιμησιακών εμπορικών συμφωνιών εκείνης της περιόδου προκάλεσε έντονη συζήτηση για το κατά πόσον θα έπρεπε να θεωρηθούν συνυπεύθυνες για την οικονομική ύφεση του μεσοπολέμου και τις πολιτικές εντάσεις που οδήγησαν στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η ουσία της συζήτησης αφορούσε στην επιλογή ανάμεσα στο ελεύθερο ή στο προστατευμένο εμπόριο και παραμένει επίκαιρη μέχρι τις μέρες μας. Μας παραπέμπει δε στις γραμμές οικονομικής σκέψης της εποχής εκείνης, ανάμεσα στους

---

¹ Mansfield D. E. and Milner H.,(1999), "The New Wave of Regionalism", *International Organization* 53, 3, σελ..589-627.

οικονομολόγους που υποστήριζαν το ελεύθερο εμπόριο (Cobden, Laveleye, Fawcett, κα) και στους παρεμβατιστές (List, Hamilton κα). Οι πρώτοι, υπήρξαν φορείς της αντίληψης ότι η οικουμένη είναι ένα πολύβουο ενιαίο εργαστήριο, το οποίο, στηριγμένο στον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας, μεγιστοποιεί την παραγωγή υλικών αγαθών στην ανθρωπότητα. Η κατάργηση των δασμών και των άλλων εμποδίων στο εμπόριο βοηθάει την αποφυγή των συγκρούσεων ανάμεσα στα κράτη. Οι δεύτεροι, υποστήριζαν την ισόρροπη ανάπτυξη των λαών ως προϋπόθεση για την ειρήνη στον κόσμο και δικαιολογούσαν δασμολογικά μέτρα για την προστασία της νηπιακής βιομηχανίας των κρατών. Συγκεκριμένα, ο List έλεγε ότι το όραμα της σχολής του φιλελευθερισμού είναι λανθασμένο όταν θεωρεί ότι μπορεί να δημιουργηθεί μια οικουμενική ένωση και να υπάρξει ειρήνη μέσω του ελεύθερου εμπορίου. Ο κόσμος είναι κατακερματισμένος σε έθνη και μόνο όταν όλα τα έθνη εκβιομηχανιστούν, αφού έχουν προστατέψει την βιομηχανία τους και γίνουν το ίδιο πλούσια και ευημερούντα, θα μπορέσει να υπάρξει πολιτική ένωση και ειρήνη στον κόσμο. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε, η εμπορική ένωση δεν φέρνει ποτέ την πολιτική ένωση των κρατών. Η πολιτική ένωση είναι αυτή που φέρνει την εμπορική συνεργασία και ένωση ².

Εξελίξεις μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τα κράτη συνέχισαν να οργανώνουν τις εμπορικές τους σχέσεις σε περιφερειακή βάση παρά την ύπαρξη του πολυμερούς οικονομικού πλαισίου της GATT (1948). Οι αναλυτές αναρωτήθηκαν εάν ο σχηματισμός των προτιμησιακών εμπορικών συμφωνιών επηρεάζει τις εμπορικές ροές και εάν αυτές έχουν την τάση να συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές. Από τον Πίνακα 1 που ακολουθεί, προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μερίδιο στις ενδο-περιφερειακές συνολικές εμπορικές ροές και στις εξαγωγές

---

² Ψαλιδόπουλος Μιχ., (2006), "Διεθνής Σύγκρουση και Οικονομική Σκέψη, Διεθνές Εμπόριο και Εθνικό Συμφέρον 17^{ος}-20^{ος} αι", Αθήνα, Μεταμεσονόκτιες εκδόσεις, σελ. 114-135.

Πίνακας 1. Intraregional trade flows during the post-World War II era (Ενδο-περιφερειακές ροές εμπορίου κατά τη διάρκεια της μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εποχής)

A. Intraregional trade divided by total trade of each region

Region	1965	1970	1975	1980	1985	1990
East Asia	0.199	0.198	0.213	0.229	0.256	0.293
Western Hemisphere	0.315	0.311	0.309	0.272	0.310	0.285
European Community	0.358	0.397	0.402	0.416	0.423	0.471
European Free Trade Area	0.080	0.099	0.104	0.080	0.080	0.076
Mercosur	0.061	0.050	0.040	0.056	0.043	0.061
Andean Pact	0.008	0.012	0.020	0.023	0.034	0.026
North American Free Trade Agreement	0.237	0.258	0.246	0.214	0.274	0.246

B. Intraregional merchandise exports divided by total merchandise exports of each region

Region	1948	1958	1968	1979	1990
Western Europe	0.430	0.530	0.630	0.660	0.720
Eastern Europe	0.470	0.610	0.640	0.540	0.460
North America	0.290	0.320	0.370	0.300	0.310
South America	0.200	0.170	0.190	0.200	0.140
Asia	0.390	0.410	0.370	0.410	0.480
Africa	0.080	0.080	0.090	0.060	0.060
Middle East	0.210	0.120	0.080	0.070	0.060
World	0.330	0.400	0.470	0.460	0.520

Πηγή: Mansfield D. Edward and Milner Helen «The New Wave of Regionalism», *International Organization* 53, 3, Summer 1999.

κατέχει η Ευρώπη και κατά συνέπεια με μεγάλη επίδραση των εμπορικών ροών εντός και εκτός της περιοχής, ενώ στον αντίποδα βρίσκεται η Αφρική, που φαίνεται να

είναι η πλέον περιθωριοποιημένη περιοχή του κόσμου. Παρά την ύπαρξη του ASEAN, η περιοχή της Ανατολικής Ασίας δεν παρουσιάζει υψηλά ποσοστά ενδο-περιφερειακού εμπορίου μέχρι το 1990, επομένως, η επίδραση του εμπορίου της περιοχής στο παγκόσμιο εμπόριο ήταν περιορισμένη. Ωστόσο, η Ασία, ως γεωγραφική περιοχή εμφανίζει υψηλά ποσοστά εξαγωγών. Σε γενικές γραμμές και παρά την ανομοιομορφία που διαπιστώνεται, ο πίνακας δείχνει πως με την πάροδο των ετών, οι εμπορικές ροές έχουν πράγματι σημειώσει αύξηση ανάμεσα στα κράτη που συμμετέχουν σε μια περιφερειακή συμφωνία αλλά δεν είναι απαραίτητο να συγκεντρώνονται στην ίδια γεωγραφική περιοχή. Το γεωπολιτικό περιβάλλον μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και οι πολιτικές επιλογές των κρατών εξηγούν κατά ένα μέρος την αύξηση των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών.

Η μεταπολεμική διεθνής οικονομική τάξη άρχισε με μια υψηλού βαθμού θεσμοποίηση και με συνεχιζόμενη πίστη στις φιλελεύθερες αρχές της αγοράς. Φέρει δε τη σφραγίδα των Ηνωμένων Πολιτειών. Στη συνάντηση των διαμορφωτών πολιτικής στο Μπρέτον Γουντς των ΗΠΑ το 1944, τέθηκε ο στόχος της δημιουργίας ενός σταθερού διεθνούς νομισματικού συστήματος ώστε να μην επαναληφθεί η μεγάλη οικονομική κρίση του 1930. Επίσης, απασχόλησε το θέμα της ανόρθωσης των οικονομιών της Ευρώπης που είχαν πληγεί από τον πόλεμο. Την επίτευξη των στόχων θα υποστήριζαν οι διεθνείς θεσμοί που δημιουργήθηκαν, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Παγκόσμια Τράπεζα, ως εξειδικευμένοι Οργανισμοί του νεοσύστατου Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τη συλλογική ασφάλεια. Η διαχείριση της μεταπολεμικής διεθνούς οικονομίας, η πειθαρχία των μελών της κατά την άσκηση της νομισματικής πολιτικής και η χρηματοδοτική βοήθεια σε όσα μέλη αντιμετώπιζον προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους υπήρξε η κύρια αποστολή για το ΔΝΤ. Η χορήγηση δανείων για την οικονομική ανασυγκρότηση των κρατών ήταν η κύρια αποστολή της Παγκόσμιας Τράπεζας. Η σταθερότητα του διεθνούς νομισματικού συστήματος στηρίχτηκε στο αμερικάνικο δολάριο, το οποίο μετατρεπόταν ελεύθερα σε χρυσό (σταθερή τιμή 35\$ η ογκιά χρυσού). Τα νομίσματα των άλλων χωρών ήταν συνδεδεμένα με το δολάριο με μικρά περιθώρια

διακύμανσης και είχε σκοπό να αποφεύγονται οι ανταγωνιστικές υποτιμήσεις των νομισμάτων των άλλων κρατών³.

Συμπληρωματικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής του συστήματος υπήρξε η Γενική Συμφωνία για τους Δασμούς και το Εμπόριο (GATT, 1948). Οι υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου στο εσωτερικό της Αμερικής έβλεπαν τις πολυμερείς συμφωνίες ως τον καλύτερο τρόπο διασφάλισης των ανοιχτών αγορών για τις ανταγωνιστικές πολυεθνικές επιχειρήσεις τους και τους παραγωγούς αγροτικών προϊόντων. Κατά τους αμερικανούς διαμορφωτές πολιτικής και τους οικονομικούς παράγοντες, το σύστημα εμπορίου θα έπρεπε να τεθεί με τους εμπορικούς εταίρους στη βάση της αμοιβαιότητας και σε πιο αυστηρό πλαίσιο, ώστε να αποφεύγονται αθέμιτες πρακτικές των τρίτων χωρών που βλάπτουν τα συμφέροντα της χώρας. Προς επίρρωση του παραπάνω, η GATT έγινε ένας ευέλικτος θεσμός για τα συμμετέχοντα μέρη, ένα δραστήριο φόρουμ στις διαπραγματεύσεις για τις μειώσεις των δασμών. Ωστόσο, μέχρι να δημιουργηθεί ο ΠΟΕ, χρειάστηκαν αρκετά χρόνια για να προχωρήσουν τα κράτη σε μειώσεις εμποδίων μη δασμολογικού χαρακτήρα και υπάρχει μακρύς δρόμος ακόμα για να προχωρήσουν σε περιοχές εκτός εμπορίου και να ενδυναμώσουν τον μηχανισμό πειθαρχίας στα μέλη της GATT. Γεγονός είναι, πως από τότε που δημιουργήθηκε ο ΠΟΕ (1995), ο αριθμός των κρατών που έγιναν μέλη του αυξήθηκε. Το ίδιο όμως αυξήθηκε και ο αριθμός των κρατών που συμμετέχουν σε κάποια προτιμησιακή εμπορική περιφερειακή συμφωνία καθώς και το εμπόριο που διενεργείται στα πλαίσια της.

Στη βιβλιογραφία, οι πρωτοβουλίες οικονομικής περιφερειακής ολοκλήρωσης διακρίνονται σε *παλιές* (πριν το 1990) και *νέες* (μετά το 1990). Το πρώτο κύμα των οικονομικών περιφερειακών συμφωνιών που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου στον ευρωπαϊκό χώρο (δεκαετίες 1950-60 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας 1980), όπως η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, είναι αποτέλεσμα της πολιτικής πρόθεσης των ευρωπαϊών ηγετών ορισμένων χωρών να ενδυναμώσουν την ειρήνη και την πολιτική σταθερότητα ανάμεσα στις χώρες. Ο στόχος τους ήταν να

---

³ Gilpin, R., (2002), "Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία, Η διεθνής οικονομική τάξη", Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, 6^η έκδοση, (ελληνική μετάφραση), σελ. 289-291., επίσης, Γκόρτσος, Βλ. Χρ., (1998), "Το διεθνές Νομισματικό Ταμείο", στο: «Ο ΟΗΕ στο κατώφλι της μεταψυχροπολεμικής εποχής», Θεόδωρος, Χριστοδουλίδης, Δημήτρης Μπουραντώνης, Αθήνα, εκδόσεις ΣΙΑΔΕΡΗ, σελ. 431.

ανορθώσουν τις οικονομίες τους από τις καταστροφές που προκάλεσε ο πόλεμος αλλά και να αποτελέσουν μία συνεκτική πολιτική δύναμη απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ-1957) και η Ευρωπαϊκή Ένωση Ελεύθερου Εμπορίου (ΕΦΤΑ-1960), χρονολογούνται από εκείνα τα χρόνια, ως προσπάθεια επέκτασης σε άλλες ευρωπαϊκές και μεσογειακές γειτονικές χώρες. Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό, ότι με κύριους δρώντες τα κράτη, οι οργανισμοί που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν απόλυτα διαχωρισμένοι στους στόχους που επιδίωκαν. Κάποιοι αφορούσαν την ασφάλεια (πχ. ΝΑΤΟ) ενώ άλλοι είχαν οικονομικό προσανατολισμό. Κατά κύριο λόγο, η οικονομική ολοκλήρωση της «περιοχής» βασιζόταν στην εσωστρέφεια και τον προστατευτισμό⁴.

Εκτός ευρωπαϊκού χώρου, έντονη δραστηριότητα σημειώθηκε στην περιοχή της Κεντρικής και Λατινικής Αμερικής και την Αφρική. Δημιουργήθηκαν περίπου δέκα εμπορικές συμφωνίες ως αποτέλεσμα της απογοήτευσης των αναπτυσσομένων κρατών για τους υψηλούς δασμούς στα βιομηχανικά προϊόντα των ανεπτυγμένων χωρών, της αδυναμίας τους να ανταγωνιστούν τα προϊόντα υψηλής τεχνολογίας και του θαυμασμού που προκαλούσε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα⁵.

Περίοδος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Ένα δεύτερο κύμα περιφερειοποίησης εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1980-1990 και συνδέεται με την αποτυχία της GATT στη Γενεύη (1982) για έναν νέο γύρο διαπραγματεύσεων, πρόταση που έκαναν οι Ηνωμένες Πολιτείες και αρνήθηκαν τα υπόλοιπα μέλη. Από τότε, οι Ηνωμένες Πολιτείες στράφηκαν σκόπιμα στη σύναψη περιφερειακών συνεργασιών και το αποτέλεσμα της αλλαγής στρατηγικής ήταν η Πρωτοβουλία για την Καραϊβική το 1984, η συμφωνία ΗΠΑ-Ισραήλ το 1985 και η

---

⁴ Hettne Bj, (1999) "Globalization and the New Regionalism", στο "Globalism and the New Regionalism", edited by Bjorn Hettne, Andras Inotai and Osvaldo Sunkel, The United Nations University/World Institute for Development Economics Research, Finland, σελ. 7-8 „και στο Senti R.(2010), "Regional Trade Agreements in the World Trade Order", paper presented for the *European Yearbook of International Economic Law*, DOI 10.1007/978-3-540-78883-6_10.

⁵ Baldwin E. R. and Kay A., David (1975), "International Trade and International Relations", *International Organization*, Vol.29, No1., World Politics and International Economics ,σελ.99-131. Παραδείγματα των συμφωνιών αυτών είναι η Latin American Free Trade Association (LAFTA,1960), Central American Common Market (CACM,1960), East African Community (EAC,1967), Central African Customs and Economic Union (UDEAC,1964) κλπ.

συμφωνία ΗΠΑ-Καναδά το 1989. Μερικά χρόνια αργότερα, η οικονομική περιφερειοποίηση ενέπλεξε τις χώρες της Ασίας, όπου συντελέστηκαν τρία σημαντικά γεγονότα στα τέλη της δεκαετίας του 1990. 1) Η ασιατική οικονομική κρίση στα 1997/98 και οι αρνητικές επιδράσεις που είχε η παρέμβαση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στις οικονομίες της περιοχής. 2) Η πρόοδος της ολοκλήρωσης που συνέβαινε στην Ευρώπη και στην Βόρεια Αμερική την ίδια στιγμή. 3) Η αποτυχία των πολυμερών διαπραγματεύσεων στο γύρο της Ντόχα. Σε αυτό το περιβάλλον, οι χώρες-μέλη του ASEAN προχώρησαν στην ολοκλήρωση προηγούμενων σχεδίων για δημιουργία Ζώνης Ελεύθερου Εμπορίου και για μια πιο στενή συνεργασία με την Κίνα (2002), την Ιαπωνία (2003) και τη Νότια Κορέα (2005). Η Ινδία, μια χώρα που παραδοσιακά έχει αναπτύξει χαλαρές σχέσεις με τις χώρες της περιοχής, τελευταία αρχίζει να συνάπτει συμφωνίες με ήδη εγκαθιδρυμένες οργανώσεις στη Νοτιοανατολική Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Ευρώπη⁶.

Το δεύτερο κύμα της περιφερειοποίησης θεωρείται ότι συντελείται στο πλαίσιο ενός πολυπολικού κόσμου, όπου στη διαδικασία των περιφερειακών συμφωνιών λαμβάνουν μέρος, εκτός από τα κράτη και άλλοι δρώντες (πχ. πολυεθνικές επιχειρήσεις). Πρόκειται για μια «ανοιχτή» (open) διαδικασία που εμπεριέχει φιλελευθεροποίηση των αγορών, ένα άνοιγμα δηλαδή των κρατών στις δυνάμεις της αγοράς, δίχως να τίθενται σε κίνδυνο οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις στα πλαίσια της GATT/ΠΟΕ. Το νεοφιλελεύθερο πνεύμα προωθεί την ιδέα της ενσωμάτωσης των οικονομιών των κρατών στην παγκόσμια οικονομία, περιορίζοντας πρακτικές προστατευτισμού της «νηπιακής βιομηχανίας». Οι νεοφιλελεύθεροι ισχυρισμοί βασίζονται στην υπόθεση ότι οι εξαγωγές θα μπορέσουν να ανταγωνιστούν τις διεθνείς τιμές αγοράς μόνον όταν αρθούν δασμολογικά τύπου εμπόδια⁷. Ήδη, από τις δεκαετίες 1960-1980, ο ρυθμός ανάπτυξης των άμεσων διεθνών επενδύσεων γίνεται κατά πολύ μεγαλύτερος από το εμπόριο και αναδεικνύονται ως σημαντικοί παράγοντες της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας στο διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον. Οι εξαγωγές που πραγματοποιούν οι πολυεθνικές από εθνική βάση καθώς επίσης και οι ενδο-επιχειρησιακές συναλλαγές τους (περίπου 40% σήμερα) ,

---

⁶ βλ. Senti R. "Regional Trade Agreements in the World Trade Order".

⁷ Mittelman H. J., (1999) "Rethinking New Regionalism, στο Globalism and the New Regionalism", Hettne Bjorn Inotai Andras and Sunkel Osvaldo 1999 (eds), *The United Nations University/World Institute for Development Economics Research*, Finland, (Macmillan Press Ltd), σελ.35-37.

δικαιολογούν, κατά μεγάλο μέρος, την αύξηση των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών⁸.

Η σημασία του φαινομένου της περιφερειοποίησης δεν μπορεί να παραβλεφθεί, καθώς σήμερα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, όλα τα κράτη του κόσμου που είναι μέλη στον ΠΟΕ, συμμετέχουν σε μία ή περισσότερες περιφερειακές συμφωνίες. Η ύπαρξη μιας περιφερειακής εμπορικής συμφωνίας ανάμεσα σε δύο ισχυρές οικονομίες θα έχει μεγαλύτερη συστημική επίδραση στο πολυμερές σύστημα συμφωνιών καθώς θα της αναλογεί ένα μεγάλο μερίδιο στο παγκόσμιο εμπόριο. Το ίδιο συμβαίνει, όπως εξετάζεται πιο κάτω, όταν δημιουργείται ένα περιφερειακό εμπορικό «μπλοκ» στο οποίο συμμετέχουν ή δυνητικά μπορούν να συμμετάσχουν ισχυρές οικονομίες.

Το πρόβλημα που παρουσιάζεται στη μελέτη των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών είναι η ταχύτατη αύξησή τους στη σημερινή εποχή και η ποικιλία της φύσης τους. Έτσι, γίνεται δύσκολο έργο η καταγραφή των τάσεων και των χαρακτηριστικών τους. Ωστόσο, έχουν γίνει προσπάθειες να εντοπιστούν κάποια χαρακτηριστικά και κυρίως, κάποιες τάσεις του φαινομένου.

Η πρώτη τάση αφορά στο ότι οι συμφωνίες τέτοιου είδους έχουν καταστεί κεντρικό εργαλείο της στρατηγικής πολιτικής των κρατών για την επίτευξη οικονομικών στόχων και αυτό σημαίνει μια σημαντική μετατόπιση από τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις σε περιφερειακούς διακανονισμούς.

Η δεύτερη, αφορά στο γεγονός, ότι πέρα από τα παραδοσιακά θέματα του εμπορίου, περιλαμβάνονται κανόνες ρύθμισης θεμάτων εμπορίου υπηρεσιών, θέτουν κανόνες για άλλα, εκτός εμπορίου ζητήματα και οι εταίροι δεν είναι απαραίτητο να γειτνιάζουν γεωγραφικά.

Η τρίτη, αφορά στο ότι η γεωπολιτική των περιφερειακών συμφωνιών υπογραμμίζει τη σταδιακή αντικατάσταση των μακροχρόνια εγκαθιδρυμένων σχέσεων Βορρά-Νότου, ενός συστήματος βασισμένου στην αρχή της μη-αμοιβαιότητας, σε μια μετατόπιση, όπου οι ίδιες οι αναπτυσσόμενες χώρες επιλέγουν τις αμοιβαίες

---

⁸ Ρουμελιώτης Π., (2009), “ Προς έναν Πολυπολικό Κόσμο”, Αθήνα, εκδόσεις Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, σελ.181-187.

συμφωνίες, πιθανόν για λόγους ασφαλείας. Ένα νέο χαρακτηριστικό είναι η ανάπτυξη των συμφωνιών Νότου-Νότου.

Η τέταρτη, αφορά στη σταθεροποίηση του σκηνικού της περιφερειοποίησης σε ευρύτερα ενδο-ηπειρωτικά “μπλοκ”. Επιπλέον, η νέα τάση είναι η αύξηση των δια-περιφερειακών συμφωνιών που πραγματοποιείται μεταξύ δύο διαφορετικών περιφερειακών σχηματισμών.

Η δια-περιφερειακή συνεργασία, που αποτελεί νέο ευδιάκριτο χαρακτηριστικό της διεθνούς οικονομικής πραγματικότητας, ενδέχεται να αλλάξει την άποψη περί «περιφερειακής ολοκλήρωσης» κυρίως μεταξύ γειτονικών κρατών, βασικό στοιχείο των προηγούμενων κυμάτων περιφερειοποίησης (δεκαετίες 1950 και 1990) ⁹.

Από την άλλη μεριά, το πολυμερές διεθνές εμπορικό σύστημα έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές. Την εποχή του Γύρου του Κένεντι (1962-1967) συζητούσαν αποκλειστικά για δασμούς και σταδιακές μειώσεις δασμών σε εκατοντάδες αγαθά, πλην των κλωστοϋφαντουργικών και των αγροτικών προϊόντων που αποτελούσαν ευαίσθητους τομείς της οικονομίας και εξαιρέθηκαν. Ο Γύρος αυτός ήταν η απάντηση των ΗΠΑ στην δημιουργία της ΕΟΚ και αντικατέστησε την προηγούμενη μέθοδο της δασμολογικής μείωσης ανά προϊόν με τη γενική αμοιβαιότητα. Στον επόμενο σημαντικό Γύρο της Ουρουγουάης (1986-1993) δημιουργήθηκε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, συμπεριλήφθηκε ο αγροτικός κλάδος, η κλωστοϋφαντουργία και η ένδυση, εισήχθησαν θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας και διεθνών επενδύσεων. Τα παραπάνω θέματα ήρθαν ως απόρροια της αυξανόμενης οικονομικής αλληλεξάρτησης των χωρών, της ολιγοπωλιακής διάρθρωσης της αγοράς, των οικονομικών κλίμακας, θέματα, που το προηγούμενο εμπορικό καθεστώς δεν μπορούσε πλέον να εξυπηρετήσει. Επιπλέον, ο νέος προστατευτισμός της δεκαετίας του 1970 είχε οδηγήσει σε εμπόδια μη δασμολογικού χαρακτήρα (ποσοτικοί περιορισμοί και επιδοτήσεις). Σημαντική ώθηση στο Γύρο αυτό έδωσε η επιτάχυνση της ευρωπαϊκής περιφερειακής ολοκλήρωσης που θεωρήθηκε απειλή για το πολυμερές εμπορικό σύστημα. Στον ανολοκλήρωτο μέχρι σήμερα Γύρο της Ντόχα (2001-), το «κλασικό» θέμα της προστασίας του αγροτικού τομέα από τις αναπτυσσόμενες χώρες εξακολούθησε να είναι το σημείο τριβής στις διαπραγματεύσεις

---

⁹ Fiorentino V. R., Verdejia L. and Toqueboeuf, Chr., (2006) “The Changing Landscape of Regional Trade Agreements”, Update, *World Trade Organization*, discussion paper No 12,σελ.2.

με τις αναπτυσσόμενες. Ωστόσο, έχουν εισαχθεί θέματα εργασιακών προτύπων και προστασίας του περιβάλλοντος, θέματα ενέργειας, τα οποία ξεπερνούν τα παραδοσιακά θέματα του εμπορίου ενώ η κοινωνία των πολιτών συμμετέχει δυναμικά με διαδηλώσεις κατά του πολυμερούς συστήματος ¹⁰.

Οι αλλαγές που συντελέστηκαν στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον από τη δεκαετία του 1990, σε συνδυασμό με ευρύτερες γεωπολιτικές ανακατατάξεις, οδήγησαν σε εξελίξεις σε περιφερειακό επίπεδο. Οι περισσότερες περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες περιλαμβάνουν θέματα εκτός του εμπορίου, όπως περιβάλλοντος, κοινωνικής πολιτικής, ασφάλειας και συνεργασίας. Έτσι, το νέο κύμα της περιφερειοποίησης γίνεται περισσότερο πολυδιάστατο, μειώνεται το βάρος της σημαντικότητας από τα δυνητικά κέρδη του εμπορίου και εντείνονται οι προβληματισμοί σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης των νέων προκλήσεων, οικονομικών και πολιτικών, που προέκυψαν μετά τον Ψυχρό Πόλεμο ¹¹.

1.2. Το Καλειδοσκόπιο των Περιφερειακών Εμπορικών Συμφωνιών (RTA's)- Τύποι και μορφές τους

Το Καλειδοσκόπιο των RTA's

Ο καταγεγραμμένος αριθμός των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών εν ισχύ στον ΠΟΕ το έτος 2006 ανήλθε στις 214 συμφωνίες. Εάν ληφθούν τα προβλήματα μέτρησης (πολλές δεν καταγράφονται ή βρίσκονται σε στάδιο πριν την εφαρμογή τους) ο αριθμός τους υπολογίζεται να φθάνει στις 400. Εάν λάβουμε υπόψη τη χρονολογική καταγραφή τους, διαπιστώνεται ο εντυπωσιακός πολλαπλασιασμός τους από το 1990 και μετά. Από αυτές, οι περισσότερες αφορούν εμπόριο αγαθών (158) και έχουν συμφωνηθεί μετά τη δημιουργία του ΠΟΕ, ενώ σημαντική αύξηση παρουσιάζουν οι συμφωνίες σε υπηρεσίες¹².

---

¹⁰ Economides Sp., Wilson P., (2007), "Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς Σχέσεις", Αθήνα, εκδόσεις Θεμέλιο, (ελληνική μετάφραση),σελ. 144-150., επίσης, WTO, Public Forum '08, (2009), "Trading into the future", *WTO, Secretariat*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, www.wto.org, ,σελ. 6., επίσης Gilpin R., "Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία", σελ.270- 282.

¹¹ Hettne B., "Globalization and the New Regionalism, στο παραπάνω, *Globalism and the New Regionalism*", σελ. 7-8.

¹² βλ. Fiorentino V R., Verdeji L. and Toqueboeuf Chr, "The Changing Landscape of Regional Trade Agreements", σελ. 3-5.

Οι RTA's περιλαμβάνουν δύο ή περισσότερα κράτη, τα οποία αποτελούν μια περιοχή ελεύθερου εμπορίου (84% των συμφωνιών), μια τελωνειακή ένωση (8% των συμφωνιών) ή μια κοινή αγορά βάσει συνθήκης. Ο όρος «Περιφερειακή Εμπορική Συμφωνία (RTA)», γνωστός επίσης και ως «Προτιμησησική Εμπορική Συμφωνία (PTA)», έχει τα τελευταία χρόνια κατά πολύ αντικαταστήσει τον παλαιότερο όρο «Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου» (FTA)», με σκοπό να προλάβει την λάθος σύνδεση ότι αυτές οι συμφωνίες σημαίνουν οπωσδήποτε την αποτελεσματική προώθηση του ελεύθερου εμπορίου. Μια ακόμα διάκριση από την ακαδημαϊκή κοινότητα γίνεται ανάμεσα στις ενδο και δια-περιφερειακές συμφωνίες, όπου οι πρώτες δηλώνουν τις συμφωνίες ανάμεσα σε γειτονικές χώρες ή περιοχές (παράδειγμα η NAFTA) ενώ οι δεύτερες δηλώνουν την ολοκλήρωση σε περιοχές πάνω από τις γειτονικές τους¹³.

Από τεχνική άποψη, οι RTA's μπορούν να ταξινομηθούν σε συμφωνίες *μη αμοιβαιότητας*, (όταν οι βιομηχανικές χώρες, υπό την εξαίρεση που επιτρέπει ο ΠΟΕ, προχωρούν μονομερώς σε προτιμήσεις για εισαγωγές από αναπτυσσόμενες χώρες) και σε *αμοιβαίες συμφωνίες*. Η διάκριση αυτή καθίσταται σήμερα ολοένα και λιγότερο σημαντική. Τα περισσότερα κράτη είναι μέλη του ΠΟΕ, οι μειώσεις των δασμών στα βιομηχανικά αγαθά έχουν προχωρήσει σε μεγάλο βαθμό και πολλές από τις αναπτυσσόμενες χώρες εκβιομηχανίζονται ταχύτατα. Επίσης, όταν οι περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες περιορίζονται μόνο σε δασμολογικές παραχωρήσεις μιλάμε για δασμολογικές συμφωνίες ενώ όταν το περιεχόμενό τους περιλαμβάνει και οικονομικά-πολιτικά θέματα, μπορούμε να μιλάμε για «Εταιρική οικονομική συμφωνία»¹⁴.

Παραδοσιακά, οι RTA's δημιουργούνται από τους αποκαλούμενους «φυσικούς εμπορικούς εταίρους», δηλαδή από κράτη που γειτνιάζουν γεωγραφικά και έχουν ήδη εγκαθιδρυμένες εμπορικές σχέσεις. Παραδείγματα αποτελούν η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η NAFTA, η Mercosur, η συμφωνία Αυστραλίας-Νέας Ζηλανδίας κλπ. Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό ότι τα κράτη κυρίως του Δυτικού Ημισφαιρίου και τελευταία της Ανατολικής Ασίας, συνάπτουν προτιμησησικές συμφωνίες με εμπορικούς εταίρους εκτός της γεωγραφικής περιοχής τους. Η πλέον έντονη

¹³ βλ. Senti R. "Regional Trade Agreements in the World Trade Order".

¹⁴ στο ίδιο.

δραστηριότητα διαπιστώνεται στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, εκτός από τα κράτη που ενσωματώθηκαν σε αυτήν με τις διευρύνσεις το 2004 και 2007, το Σύμφωνο Σταθερότητας με τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αυξάνει τον αριθμό των διμερών συμφωνιών με τις χώρες αυτές. Μια παρόμοια διαδικασία λαμβάνει χώρα με τις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής με σκοπό να δημιουργηθεί μια ζώνη ελεύθερου εμπορίου εντός του 2010. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και η EFTA, επεκτείνουν το δίκτυο των προτιμησιακών εμπορικών συμφωνιών με τη Mercosur, τις χώρες της Καραϊβικής και του Ειρηνικού, με τον ASEAN, με την Κοινότητα Ανάπτυξης της Νότιας Αφρικής (SADC), με Ταϊλάνδη και Νότια Κορέα, με Καναδά κλπ. Στο υπόλοιπο γεωγραφικό δυτικό ημισφαίριο, το σκηνικό παρουσιάζει έντονη ετερογένεια, καθώς, μετά την αποτυχία να δημιουργηθεί μια ευρύτερη ζώνη ελεύθερου εμπορίου στην αμερικανική ήπειρο, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν ακολουθήσει μια επιθετική εμπορική πολιτική. Έχουν συνάψει συμφωνίες χωριστά, με κράτη που ανήκουν στην Κοινότητα των Άνδεων (Κολομβία, Εκουαδόρ και Περού), με Χιλή, Ιορδανία, Σιγκαπούρη, Ισραήλ, Αραβικά Εμιράτα κλπ. Στην περιοχή της Ασίας, ένα πλήθος συμφωνιών υπάρχει ανάμεσα στον ASEAN και σε τρίτες χώρες της περιοχής, όπως ASEAN-Ινδία, ASEAN- Κίνα, Ιαπωνία και Νότια Κορέα, ASEAN- Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία για να αναφέρουμε κάποιες από αυτές. Δυναμικές εξελίξεις εμφανίζονται και στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και στην Αφρικανική ήπειρο, όπου οι χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής ενδυναμώνουν τους δεσμούς τους με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ενώ στην υπο-σαχάρια Αφρική καταβάλλονται προσπάθειες για δημιουργία τελωνειακής ένωσης. Η Νότια Αφρική καθοδηγεί τις εξελίξεις για μια ευρύτερη οικονομική και νομισματική ένωση μέχρι το 2028 και ήδη έχει υπογράψει συμφωνίες με Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Ηνωμένες Πολιτείες, Κίνα, Ινδία. Τέλος, στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας, τα κράτη της περιοχής έχουν υπογράψει συμφωνίες με τη Ρωσία αλλά και μεταξύ τους¹⁵.

Το παγκόσμιο σκηνικό των προτιμησιακών περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών μέσω των πολύπλοκων δικτύων συνεργασίας που ακολουθούν τα κράτη, είναι το σημερινό επίμονο στοιχείο της παγκόσμιας οικονομίας, ενώ ο σχηματισμός ευρύτερων εμπορικών μπλοκ, έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον αλλά και τις διαφωνίες

---

¹⁵ Crawford Jo-Ann and Fiorentino V R.,(2005) "The Changing Landscape of Regional Trade Agreements", *WTO, Discussion Paper, No.8*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, [www.wto.org](#)), σελ. 2-15.

στην ακαδημαϊκή κοινότητα για το πώς επιδρούν στην ευημερία των μελών τους και εάν διευκολύνουν ή παρεμποδίζουν το παγκόσμιο εμπόριο.

Τύποι και μορφές Περιφερειακών Εμπορικών Συμφωνιών

Στην πολιτική του διεθνούς εμπορίου, η «περιφερειοποίηση» αναφέρεται στην οικονομική ολοκλήρωση δύο ή περισσότερων κρατών, βασισμένη σε επίσημες συμφωνίες. Η ολοκλήρωση μπορεί να λάβει διαφορετικούς τύπους και μορφές, ωστόσο, όλες βρίσκονται σε συμφωνία με τις ρυθμίσεις της GATT και του ΠΟΕ (άρθρο 24 GATT). Το άρθρο ορίζει ότι « οι όροι της Συμφωνίας δεν θα εμποδίσουν τον σχηματισμό μιας τελωνειακής ένωσης ή μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών ή την υιοθέτηση μιας προσωρινής συμφωνίας για το σχηματισμό μιας τελωνειακής ένωσης ή μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ των περιοχών των συμβαλλόμενων μερών».

Οι τύποι και οι μορφές των συμφωνιών μπορούν να διακριθούν σε:

- Πρώτον, συμφωνίες που προωθούν την *κλαδική συνεργασία και ολοκλήρωση*. Στην περίπτωσή τους, δύο ή περισσότερα κράτη συμφωνούν να συνεργαστούν σε συγκεκριμένους οικονομικούς κλάδους ή να περιλάβουν ένα ή μια συγκεκριμένη σειρά αγαθών. Αυτός ο τύπος συμφωνίας μπορεί να λάβει τη μορφή ζώνης ελεύθερων συναλλαγών ή τελωνειακής ένωσης. Ένας τέτοιος τύπος ήταν η Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (Γαλλία, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και τα κράτη της Benelux) το 1951. Η συμφωνία επέτρεπε το ελεύθερο εμπόριο ανάμεσα στα μέλη της και ρυθμιζόταν από μια υπερεθνική αρχή για να ελέγχει τις τιμές και την παραγωγή.
- Δεύτερον, συμφωνίες που παίρνουν τη μορφή της *ζώνης ελεύθερων συναλλαγών*, όπου τα κράτη συμφωνούν να εξαλείψουν τους δασμούς και τους ποσοτικούς περιορισμούς στα προϊόντα που ανταλλάσσουν μεταξύ τους. Τα κράτη είναι ελεύθερα να εφαρμόζουν την εμπορική τους πολιτική απέναντι στα τρίτα κράτη καθώς λείπει ο θεσμοποιημένος χαρακτήρας της συμφωνίας και συνειδητά επιλέγεται η χαλαρή ολοκλήρωση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων συμφωνιών αποτελεί η NAFTA.

- Τρίτον, συμφωνίες που λαμβάνουν τη μορφή της *τελωνειακής ένωσης*. Τα κράτη, εκτός του ότι σχηματίζουν μια ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, εφαρμόζουν κοινό εξωτερικό δασμολόγιο στα μη συμβαλλόμενα μέρη. Πρόκειται για περισσότερες θεσμοποιημένες εκδηλώσεις ολοκλήρωσης, όπως συνέβη με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960 και τη Mercosur σήμερα.
- Τέταρτον, συμφωνίες που λαμβάνουν τη μορφή μιας *κοινής αγοράς* και αποτελεί εξέλιξη της τελωνειακής ένωσης. Η συμφωνία δημιουργεί ελεύθερο εμπόριο στα αγαθά αλλά και ελευθερία κίνησης εργαζομένων και κεφαλαίου και προσθέτει ένα κοινό εξωτερικό δασμολόγιο. Διαθέτει υψηλό επίπεδο θεσμοποίησης, τα κράτη συνεργάζονται και συντονίζονται σε ένα ευρύ πολιτικό πεδίο, το οποίο καταλήγει σε αυξημένη ολοκλήρωση των οικονομιών των κρατών που συμμετέχουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της μορφής αυτής αποτελεί η *Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη του 1987*.
- Πέμπτον, συμφωνία που λαμβάνει τη μορφή της *οικονομικής και νομισματικής ένωσης*. Οι οικονομίες των κρατών, στη μορφή αυτή, συντονίζονται χαλαρά από μια υπερεθνική αρχή και δημιουργείται ένα κοινό νόμισμα. Παράδειγμα αποτελεί η Ευρωπαϊκή Ένωση μετά το 1999, η οποία προκάλεσε το ενδιαφέρον για το κατά πόσον το λειτουργικό μοντέλο της μπορεί να εφαρμοστεί και σε άλλα μέρη του κόσμου αλλά και τις αντιρρήσεις, καθώς θεωρούν ότι αποτελεί «φρούριο προστατευτισμού» για τα μέλη της¹⁶.

Εξαιρώντας το παράδειγμα της ΕΕ, το φαινόμενο της περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης είναι πιο ευρύ και έχει μεγαλύτερη επίδραση στην παγκόσμια οικονομία, αφού υπολογίζεται ότι το 50% του παγκόσμιου εμπορίου διενεργείται στο εσωτερικό των περιφερειών. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι περισσότερες συμφωνίες είναι ζώνες ελεύθερων συναλλαγών που θεωρούνται ως η καλύτερη επιλογή για τα κράτη. Χωρίς να απειλείται η εθνική τους κυριαρχία έχουν ελευθερία στη διαμόρφωση της προτιμησιακής εμπορικής τους πολιτικής. Αντίθετα, η τελωνειακή

¹⁶ βλ. Economides Sp., Wilson P., “Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς Σχέσεις”, σελ. 235-238.

ένωση θεωρείται ότι περιορίζει την ευελιξία των κρατών. Τα συμβαλλόμενα μέρη δεν διαθέτουν εθνική εμπορική πολιτική και περιορίζεται η ατομική συμμετοχή σε άλλες συμφωνίες, επειδή, η σωστή λειτουργία της ένωσης, απαιτεί κάθε συμφωνία με τρίτα μέρη να περικλείει ολόκληρη την τελωνειακή ένωση¹⁷.

Οι χαλαρές δεσμεύσεις των ζωνών ελεύθερων συναλλαγών εξηγούν γιατί τα κράτη τις προτιμούν περισσότερο. Το παράδοξο είναι ότι οι προτιμησιακές συμφωνίες άκμασαν κάτω από το πολυμερές καθεστώς της GATT/ΠΟΕ, πυλώνα των οποίων αποτελεί η αρχή της μη διάκρισης στις εμπορικές σχέσεις. Η αρχή αυτή ορίζει ότι οι δασμολογικές παραχωρήσεις από ένα μέλος προς ένα άλλο, αυτόματα εκτείνονται σε όλα τα μέλη. Η παρέκκλιση από την αρχή της μη διάκρισης, η οποία εμφανίζεται στις περιφερειακές προτιμησιακές συμφωνίες, έχει προκαλέσει έντονη συζήτηση από τη δεκαετία του 1990 για τις αρνητικές επιπτώσεις τους στο πολυμερές σύστημα. Αφορά στο ρόλο της GATT/ΠΟΕ, ως ικανού συστήματος να επιτύχει το άριστο επίπεδο στην παγκόσμια ευημερία, βοηθώντας τα κράτη να επιτυγχάνουν μεγαλύτερο βαθμό συνεργασίας. Ο ισχυρισμός για τους υποστηρικτές της πολυμέρειας είναι ότι ο ΠΟΕ αποτελεί την «εντολή» των κρατών προς το ελεύθερο εμπόριο και οι πρωτοβουλίες που προκαλούν βλάβη ή περιορίζουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό θα πρέπει να περιοριστούν¹⁸. Από την άλλη μεριά, ο ισχυρισμός των υποστηρικτών της περιφερειοποίησης είναι ότι τα καθαρά οφέλη από το ελεύθερο εμπόριο και οι κανόνες του ΠΟΕ εξυπηρετούν περισσότερο τα συμφέροντα των βιομηχανικών κρατών. Βρίσκουν ότι το πολυμερές σύστημα δεν εξασφαλίζει την ισόρροπη ανάπτυξη όλων των μελών του. Παρά τις επιτυχίες του παρελθόντος, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις νέες οικονομικές και πολιτικές προκλήσεις¹⁹.

Γεγονός είναι, ότι οι προηγούμενοι γύροι των πολυμερών διαπραγματεύσεων υπήρξαν κυρίως το αποτέλεσμα πρωτοβουλιών των δύο κυριότερων «παικτών» του διεθνούς εμπορικού συστήματος, ΗΠΑ και ΕΕ. Η πορεία της GATT/ΠΟΕ εξαρτήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τη συνεργασία ή τη σύγκρουση που παρουσίαζαν

---

¹⁷ Στο ίδιο και επίσης, βλ. Fiorentino V. R., Verdejia L., and Toqueboeuf, Chr., “The Changing Landscape of Regional Trade Agreements”, σελ. 6-9.

¹⁸ Orcalli G., (2003), “A Constitutional Interpretation of GATT/WTO”, *Constitutional Political Economy*, 14, σελ. 141-154.

¹⁹ Soderrbaum Fr., (2008), “Unlocking the Relationship Between the WTO & Regional Integration Arrangements (RIAs)”, *Debates, Review of African Political Economy*, No 118: 629-644.

οι σχέσεις τους. Οι επιλογές τους προς περιφερειακές λύσεις ενθάρρυνε τις υπόλοιπες χώρες να στραφούν για λόγους προστασίας σε παρόμοιες σχηματοποιήσεις. Ωστόσο, τα κίνητρα που ωθούν τα κράτη στη δημιουργία περιφερειακών οικονομικών συμφωνιών διαφέρουν από συμφωνία σε συμφωνία και για την εξήγησή τους συμβάλλουν η οικονομική θεωρία και η θεωρία των διεθνών σχέσεων.

Κεφάλαιο 2

Θεωρητικοί Προβληματισμοί

Ο λόγος για τον οποίο εξετάζουμε τα κίνητρα σε μια συμφωνία γίνεται :

- Πρώτον, για να καταλάβουμε τη φύση της. Ο σχεδιασμός των κανόνων της, οι προβλέψεις που έχει, οι διαδικασίες και οι οργανωτικές δομές της, υποδεικνύουν τους στόχους των συμμετεχόντων κρατών
- Δεύτερον, έχοντας μια καλή γνώση της φύσης της γίνονται αντιληπτά τα αποτελέσματά της. Η λογική στην οποία στηρίζεται, αποτελεί το μέτρο κατανόησης της επιτυχίας της
- Τρίτον, εάν διαθέτει μηχανισμούς διαβούλευσης και ερμηνείας της συμφωνίας, τα κράτη είναι υποχρεωμένα να σκεφτούν και να ενεργήσουν με τον τρόπο που ορίζει η συμφωνία και έτσι γίνεται αντιληπτός ο σκοπός της.

2.1. Οικονομικές προσεγγίσεις και περιφερειοποίηση

Σε γενικές γραμμές, οι οικονομικές θεωρίες εξετάζουν τις προτιμήσεις και την πολιτική δύναμη των διαφόρων ομάδων μέσα στο κράτος, τα συμφέροντα των κυβερνήσεων και τη φύση των εσωτερικών θεσμών. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να ενεργούν ξεχωριστά ή σε συνδυασμό και να καταλήγουν σε στρατηγικές αποφάσεις περιφερειακού οικονομικού χαρακτήρα. Οι οικονομολόγοι προϋποθέτουν ότι έχει ληφθεί η πολιτική απόφαση για τη δημιουργία της συμφωνίας και εξετάζουν τις θετικές επιπτώσεις της στα μέλη και στα μη μέλη. Από τις κύριες οικονομικές προσεγγίσεις, ξεχωρίσαμε τη προσέγγιση της νέας πολιτικής οικονομίας.

Η προσέγγιση της νέας πολιτικής οικονομίας εστιάζει στην πολιτική των ομάδων συμφερόντων και στις διανεμητικές συνέπειες της οικονομικής περιφερειακής ολοκλήρωσης. Οι κυβερνήσεις προσπαθούν να ισορροπήσουν ανάμεσα στη μεγιστοποίηση της εθνικής ευημερίας και σε πολιτικούς υπολογισμούς επανεκλογής τους με τη στήριξη των ομάδων αυτών. Η σύναψη μιας συμφωνίας στη βάση της αμοιβαιότητας είναι πιθανή, επειδή θα την στηρίξουν οι εξαγωγικοί κλάδοι που θέλουν πρόσβαση σε ξένες αγορές και μπορούν να είναι ανταγωνιστικοί σε

περιφερειακή βάση. Το μέγεθος της αγοράς είναι σημαντικό ιδιαίτερα για τις μικρές χώρες, επειδή η πρόσβαση σε ξένες αγορές επιτρέπει στους εγχώριους παραγωγούς να εκμεταλλεύονται τις οικονομίες κλίμακας και να παράγουν με χαμηλότερο κόστος. Η αύξηση του μεγέθους της αγοράς μπορεί να καθοδηγήσει τις χώρες είτε για τη συμμετοχή τους σε πολυμερή συμφωνία ή σε περιφερειακή συμφωνία. Εάν η συμφωνία που θα προκύψει θα είναι κατά κύριο λόγο συμφωνία διάκρισης έναντι τρίτων χωρών, θα εξαρτηθεί από την καλή οργάνωση των ομάδων συμφερόντων και την επιρροή που ασκούν στην κυβέρνηση²⁰.

Ωστόσο, την τελική απόφαση για τη συμμετοχή σε μια προτιμησιακή περιφερειακή συμφωνία έχουν τα κράτη. Έτσι, ο σχηματισμός της θα εξαρτηθεί από τις προτιμήσεις των κρατών και τις ομάδες συμφερόντων που είτε μοιράζονται το ίδιο συμφέρον για τη δημιουργία της είτε όχι. Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν οι συμφωνίες των κρατών της Λατινικής Αμερικής το 1960 και 1970, οι οποίες περιόρισαν τις υποκαταστάσεις εισαγωγών και καθοδηγήθηκαν από τις κυβερνήσεις και από τις ομάδες συμφερόντων. Στην δεύτερη περίπτωση ανήκουν εκείνες, όπου το κράτος θα θελήσει να εκμεταλλευτεί την δημιουργία της, για να αντιπαρέλθει τα εμπόδια που θέτουν τα ιδιωτικά συμφέροντα και να προχωρήσει σε οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Είναι γνωστό ως *time-inconsistency problem*. Η απόφαση του Μεξικού να συμμετάσχει στη NAFTA εντάσσεται στη λογική αυτή. Εκτός όμως από τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, οι κυβερνήσεις μπορεί να πιέζονται για πολιτικές μεταρρυθμίσεις στην περίπτωση που αποτελούν προϋποθέσεις για να συμμετάσχουν σε μια περιφερειακή συμφωνία. Παραδείγματα είναι οι διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης που προϋποθέτουν δημοκρατικά καθεστάτα ή η περίπτωση της Παραγουάης για να εισέλθει στη Mercosur. Είναι επίσης πιθανό η απαίτηση για πολιτικό μετασχηματισμό να αντανάκλα τον αυξανόμενο αριθμό των προτιμησιακών συμφωνιών ανάμεσα σε δημοκρατικές χώρες και την πεποίθηση των διαμορφωτών πολιτικής ότι μέσω του εκδημοκρατισμού των χωρών τους προωθείται η ειρήνη και η ευημερία στην περιοχή. Σύμφωνα με το παραπάνω σκεπτικό, τα κράτη που

---

²⁰ World Trade Report 2007, "Six Decades of Multilateral Trade Cooperation: What have we Learnt? The Economics and Political Economy of International Trade Cooperation", *WTO*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (www.wto.org), σελ. 58.

συγκροτούν μια «περιοχή» μοιάζουν από πολιτική και οικονομική άποψη, χωρίς ωστόσο να λαμβάνεται ως δεδομένο²¹.

Ένα ακόμα κίνητρο αποτελεί η αύξηση της διαπραγματευτικής ισχύος στα πλαίσια των πολυμερών διαπραγματεύσεων. Αφορά κυρίως τα μικρά αναπτυσσόμενα κράτη που θέλουν να αυξήσουν τη φωνή τους στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις και δεν διαθέτουν τους ειδικούς στα πολύπλοκα θέματα που συζητούνται (για παράδειγμα η δημιουργία της CARICOM)²². Ωστόσο, η δημιουργία ενός περιφερειακού «μπλοκ» δεν οδηγεί οπωσδήποτε στην αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των κρατών. Παράγοντες, όπως τα διαφορετικά οικονομικά συμφέροντα ή τα διαφορετικά φορολογικά τους συστήματα, μπορεί οδηγήσουν σε αντιπαραθέσεις σε ό,τι αφορά τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις και για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων²³.

Το σημαντικό στοιχείο από τα παραπάνω είναι η αναγνώριση της σημασίας του οικονομικού παράγοντα στη διεθνή πολιτική. Στη δεκαετία του 1970 σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον, οι οποίες οφείλονταν σε τρεις βασικούς λόγους. Ο πρώτος λόγος ήταν η εγκατάλειψη του συστήματος του Μπρέτον Γουντς και οι πετρελαϊκές κρίσεις. Πολλοί είδαν στα γεγονότα αυτά την απώλεια ελέγχου της παγκόσμιας οικονομίας από τις ΗΠΑ, την αλληλεξάρτηση των οικονομιών των χωρών και τις αρνητικές επιπτώσεις των κρίσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ο δεύτερος λόγος, ήταν η απαίτηση από το φτωχό Νότο να αναθεωρηθεί το διεθνές οικονομικό σύστημα, που μέχρι τότε είχε στηριχτεί στην ελεύθερη αγορά. Οι έντονες ανισότητες στην κατανομή του πλούτου μεταξύ Βορρά- Νότου έφεραν τη σύγκρουση και η Νέα Διεθνής Οικονομική Τάξη έγινε από τα σημαντικότερα θέματα της διεθνούς ατζέντας. Ο τρίτος λόγος ήταν το ενδιαφέρον για τους οικονομικούς παράγοντες που προκάλεσε τη σύγκρουση Βορρά- Νότου και αποτυπώθηκε στον ακαδημαϊκό λόγο²⁴.

Έτσι, η διασύνδεση των διεθνών οικονομικών διεργασιών με τους θεσμούς και τις διεθνείς πολιτικές διεργασίες έγινε το αντικείμενο ενδιαφέροντος των πολιτικών

---

²¹ Βλ. Mansfield D. E. and Milner H., "The New Wave of Regionalism", σελ. 602-608.

²² Mansfield D. E., & Reinhardt E., (2003), "Multilateral Determinants of Regionalism: The effect of GATT/WTO on the formation of Preferential Trading Arrangements", *International Organization*, vol.57, No 4 σελ. 829-862.

²³ βλ. World Trade Report 2007, σελ. 64.

²⁴ βλ. Economides Sp., Wilson, P., "Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς Σχέσεις", σελ. 34-36.

επιστημόνων. Στο πλαίσιο αυτό, οι πολιτικοί επιστήμονες άρχισαν να αναζητούν τρόπους για να εξηγήσουν την περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση.

2.2. Θεωρίες των διεθνών σχέσεων και περιφερειοποίηση

Από τις θεωρίες των διεθνών σχέσεων, ξεχωρίσαμε εκείνες που ρίχνουν φως στην πολιτική και οικονομική διάσταση του φαινομένου της περιφερειοποίησης και περιλαμβάνουν την προσέγγιση της θεσμοποίησης, του διακυβερνητισμού, του νεορεαλισμού και της θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας.

Οι υποστηρικτές της *προσέγγισης της θεσμοποίησης*, ισχυρίζονται ότι τα κράτη δημιουργούν θεσμούς προκειμένου να βελτιστοποιήσουν τα οφέλη τους μέσω του συντονισμού των πολιτικών τους και μέσω της συνεργασίας. Η βελτίωση των αποτυχιών της αγοράς, η μείωση του κόστους των συναλλαγών και η αντιμετώπιση άλλων προβλημάτων μπορεί να επιτευχθεί μέσω της συνεργατικής δράσης των κρατών στη βάση της αμοιβαίας αναγνώρισης κοινών συμφερόντων. Οι περιφερειακοί διεθνείς θεσμοί αυξάνουν τα κίνητρα των κρατών για ορθολογικές αποφάσεις που ενισχύουν τις πιθανότητες για την εξασφάλιση κερδών τόσο για τα μεγάλα όσο και για τα μικρά κράτη. Στους ισχυρισμούς τους περιλαμβάνονται οι πιέσεις που ασκούν οι εγχώριες ομάδες συμφερόντων και τα συμφέροντα των πολιτικών ελίτ καθώς και οι επιδράσεις των παραγόντων αυτών στην οικονομική ολοκλήρωση²⁵.

Η προσέγγιση του *διακυβερνητισμού* αποτελεί εξέλιξη του νέο-λειτουργισμού και οι υποστηρικτές της μοιράζονται την άποψη ότι τα οικονομικά συμφέροντα των κρατών, οι ισχυρές εγχώριες δυνάμεις και οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των κρατών, αποτελούν τις κινητήριες δυνάμεις της περιφερειοποίησης. Επειδή η προσέγγιση αυτή μειώνει κατά πολύ το ρόλο των πολιτικών κινήτρων, έχει δεχτεί κριτικές για την αδυναμία να εξηγήσει στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις πολιτικές προθέσεις των ηγετών της Γαλλίας και Γερμανίας για επανένωση της Ευρώπης. Οι αντιρρήσεις στη προσέγγιση αυτή, προέρχονται κυρίως από τους ρεαλιστές, οι οποίοι

---

²⁵ Baylis J.& Smith St. (2005), "Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής, Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις", Αθήνα, εκδόσεις Επίκεντρο, τρίτη έκδοση, (ελληνική μετάφραση), σελ. 445-447.

διατείνονται πως πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στις γεωπολιτικές ανησυχίες των μεγάλων δυτικοευρωπαϊκών δυνάμεων²⁶.

Οι νεορεαλιστές απορρίπτουν την άποψη ότι η αποτυχία των αγορών είναι ένα ουσιαστικό πρόβλημα στις διεθνείς σχέσεις. Επικεντρώνονται στη σπουδαιότητα των σχετικών κερδών και των διανεμητικών αποτελεσμάτων στους υπολογισμούς των κρατών. Βλέπουν το σχηματισμό οικονομικών περιφερειακών σχηματισμών ως μέσο για την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων τους. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, οι περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες είναι μηχανισμοί για να δημιουργηθούν κλειστές και μεγαλύτερες αυτόνομες μονάδες (όπως τα «μπλοκ» Ευρώπης, Βόρειας Αμερικής και Ανατολικής Ασίας) που θα προστατεύουν τις οικονομίες τους, στη βάση προστατευτικών πολιτικών για τα μέλη και διακρίσεων για τα μη μέλη. Οι ανησυχίες για τα διανεμητικά προβλήματα και ο αυξανόμενος διεθνής οικονομικός ανταγωνισμός απαιτούν μεγάλες εσωτερικές αγορές που παρέχουν στις εγχώριες εταιρίες τη δυνατότητα να αποκτήσουν οικονομίες κλίμακας. Επιπλέον, ορισμένοι περιφερειακοί οργανισμοί, όπως η ΕΕ, βρίσκουν τις ρίζες δημιουργίας τους σε προσπάθειες όχι μόνο για οικονομική ένωση αλλά και για κοινότητα ασφάλειας, η οποία θα εγγυάται την ειρήνη και την ασφάλεια ανάμεσα σε παλαιούς αντιπάλους, αποκρούοντας παράλληλα τις εξωτερικές απειλές από εκείνους που δεν μοιράζονται τις ίδιες αξίες. Διατείνονται ότι, εάν το διεθνές σύστημα θεωρείται ως ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, τότε οι περιφερειακές ομαδοποιήσεις θα εμπλακούν όχι μόνο σε σχέσεις ανταγωνισμού αλλά και σύγκρουσης μεταξύ τους για την προστασία συμφερόντων που δεν θα είναι μόνο εθνικά αλλά πιθανόν περιφερειακά ή υπερεθνικά²⁷.

Ο ισχυρισμός της *θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας* είναι ότι η δημιουργία και η διατήρηση ενός παγκόσμιου ανοιχτού συστήματος προϋποθέτει την παρουσία ενός ηγεμονικού κράτους που έχει την ικανότητα και τη θέληση να επιλύει τα προβλήματα της διεθνούς οικονομίας και να φροντίζει για τη σταθερότητα του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Η ηγεμονική δύναμη θα πρέπει να διασφαλίσει ότι τα

---

²⁶ Gilpin R., (2007), “Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία, *Η διεθνής Οικονομική Τάξη*,” Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, έκτη έκδοση, (ελληνική μετάφραση), σελ. 433-435.

²⁷ Στο ίδιο, σελ. 435-438., επίσης, Economides Sp, Wilson, P., “Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς Σχέσεις”, σελ. 242-244.

υπόλοιπα κράτη δεν θα ενεργούν καιροσκοπικά. Από την άποψη αυτή, οι ΗΠΑ, ως η κυρίαρχη οικονομική δύναμη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, δημιούργησαν το πολυμερές εμπορικό καθεστώς και τους άλλους διεθνείς θεσμούς του Μπρέτον Γουντς για να δεσμεύσουν τα κράτη σε αξιόπιστη συμπεριφορά. Ο Gilpin αναφέρει ότι σε περίπτωση μείωσης της οικονομικής της δύναμης, το ηγεμονικό κράτος εξωθείται σε οικονομικό προστατευτισμό. Προβλέπει επίσης ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις πιθανόν να καταστήσουν αναγκαίες και νέες μορφές πολιτικής οργάνωσης, όπως για παράδειγμα τις περιφερειακές οργανώσεις. Η θεωρία εξηγεί τους λόγους για τους οποίους οι ΗΠΑ προώθησαν τον πολυμερισμό υπό το ιδεολογικό περίβλημα του νεο-φιλελευθερισμού κατά τις δεκαετίες 1980-1990 ενώ ταυτόχρονα προχώρησαν σε μονομερείς ή περιφερειακές συμφωνίες με τη δημιουργία της NAFTA²⁸.

Στο ίδιο πνεύμα, η περιφερειοποίηση μπορεί να θεωρηθεί ως η φυσική αντίδραση των ασθενέστερων κρατών απέναντι στα πιο ισχυρά κράτη ή μια αντίδραση των «δορυφόρων» απέναντι στην ηγεμονική δύναμη ή σε έναν περιφερειακό ηγεμόνα. Η δημιουργία της Mercosur γίνεται αντιληπτή ως αντίδραση των κρατών της Λατινικής Αμερικής απέναντι στη NAFTA. Έτσι, τα περιφερειακά «μπλοκ» επιτρέπουν στα μέλη τους να ασκούν μεγαλύτερη επιρροή έναντι του «ηγεμονικού σταθεροποιητή» (ΗΠΑ) που παραμένει η κυριότερη οικονομική δύναμη στο διεθνές σύστημα. Εναλλακτικά, οι περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ηγεμονικές δυνάμεις από μόνες τους. Για παράδειγμα, η NAFTA έχει περιγραφεί ως «ηγεμονική τάξη» που διέπεται από κανόνες, στην οποία η αποδοχή των στόχων των Ηνωμένων Πολιτειών ανταλλάσσεται με την πρόσβαση στην αγορά τους. Όσο περισσότερο οι ομαδοποιήσεις πλησιάζουν στην οικονομική ολοκλήρωση, τόσο εντείνεται ο ανταγωνισμός τους όχι μόνο στην οικονομία αλλά και στην πολιτική²⁹.

2.3. Η εκλεκτικιστική προσέγγιση

«Οι προσπάθειες ανάπτυξης μια γενικής θεωρίας περιφερειακής ολοκλήρωσης είναι μάλλον απίθανο να στεφθούν με επιτυχία. Κάθε περιφερειακή ολοκλήρωση, μπορεί

---

²⁸ Βλ. Ρουμελιώτης Π., «Προς έναν Πολυπολικό Κόσμο», σελ. 40-41., επίσης, World Trade Report 2007, σελ.72-73.

²⁹ Βλ. Economides Sp., Wilson P., «Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς Σχέσεις», σελ. 244, επίσης, Παπασωτηρίου Χαρ., (2008), «Η διεθνής Πολιτική στον 21^ο αιώνα», Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 143.

να περιέχει άλλοτε έναν ισχυρό πολιτικό παράγοντα (όπως η ΕΕ) και άλλοτε έναν λιγότερο φιλόδοξο (όπως η NAFTA) και έναν ηγέτη/ηγέτες που προωθούν την ολοκλήρωση της περιοχής. Επιπλέον, η απροθυμία των Ηνωμένων Πολιτειών να διατηρήσουν τον ηγεμονικό τους ρόλο και ο μεγάλος αριθμός των συμμετεχόντων στις εμπορικές διαπραγματεύσεις της GATT, οδήγησε τα κράτη να αναζητήσουν λύσεις σε μικρές ομαδοποιήσεις περιφερειακού χαρακτήρα»³⁰.

Στα παραπάνω, προστίθεται ο αυξανόμενος διεθνής οικονομικός ανταγωνισμός και οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις. Τα κράτη, κατά τη δεκαετία του 1990, αντί για τις νέες προστατευτικές πολιτικές μη δασμολογικού χαρακτήρα, στράφηκαν σε μια άλλου είδους στρατηγική, σχεδιασμένη να ελαχιστοποιήσει το κόστος από τις αβέβαιες συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, προωθώντας λειτουργίες σε ένα μέσο-επίπεδο, αυτό της περιοχής. Για ορισμένα, η συμμετοχή σε περιφερειακή συμφωνία σηματοδοτεί ένα είδος ευέλικτης στρατηγικής. Αποτελεί προσπάθεια για να βελτιώσουν τη θέση τους στην παγκόσμια αγορά ή με άλλα λόγια, προσπάθεια να διατηρήσουν οι επιχειρήσεις τους εντός και εκτός των γεωγραφικών τους συνόρων, την ανταγωνιστική τους θέση. Το νέο κύμα της περιφερειοποίησης στα 1990, ανοίγεται στον παγκόσμιο καπιταλισμό και είναι ενδεικτικό ότι στα χρόνια αυτά, παρατηρείται μια μεταμόρφωση των σχέσεων Βορρά-Νότου. Οι προηγούμενες διαχωριστικές γραμμές αντικαθίστανται από ανεπίσημα δίκτυα επικοινωνίας. Πολλά αναπτυσσόμενα κράτη, συμφωνώντας με το νέο-φιλελεύθερο πνεύμα της εποχής, περιόρισαν τις εθνικές προστατευτικές πολιτικές τους προς χάριν της φιλελεύθερης ανάπτυξης της οικονομίας τους, μέσω του εμπορίου και των επενδύσεων. Με άλλα λόγια, η εσωστρέφεια των αναπτυσσομένων μετατράπηκε σε αναζήτηση συμμάχων, κυρίως με άλλες, ισχυρές οικονομίες. Η μεταστροφή φάνηκε έντονα στην Λατινική Αμερική, όπου το χρέος, η οικονομική κρίση, η βιομηχανική πτώση και η κατάρρευση των υποδομών του κράτους οδήγησε σε έναν επαναπροσδιορισμό των σχέσεων, κυρίως με τις ΗΠΑ. Ταυτόχρονα, επί Προεδρίας Μπους(Ι), σχεδιαζόταν ένα καινούριο πλαίσιο για τις ενδο-αμερικανικές σχέσεις, περισσότερο θεσμοποιημένο, περισσότερο βολικό για τις ανάγκες του αμερικάνικου κεφαλαίου και πιο αποτελεσματικό για να αντιμετωπιστούν προβλήματα ασφαλείας, όπως η μετανάστευση και τα ναρκωτικά.

---

³⁰ Βλ. Gilpin R., "Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία", σελ. 438-440.

Επιπλέον, η ανάδυση νέων οικονομικών δυνάμεων στην περιοχή της Ασίας και αλλού, δημιούργησε φόβους οικονομικής ασφάλειας, και αποτέλεσε έναν επιπρόσθετο λόγο σχηματοποίησης περιφερειακών ενώσεων. Η αυξανόμενη σπουδαιότητα του ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού στο εμπόριο για όλες τις χώρες, η θεωρία του στρατηγικού εμπορίου και η δημιουργία των οικονομιών κλίμακας, στρέφει το ενδιαφέρον όχι μόνο στη δημιουργία ή την εκτροπή του εμπορίου. Δίνεται έμφαση στη σπουδαιότητα των εσωτερικών και εξωτερικών οικονομιών κλίμακας που μπορούν να επιτευχθούν μέσω της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Παρά τις αντίθετες φωνές για την σπουδαιότητα της παγκόσμιας απελευθέρωσης του εμπορίου στη δημιουργία των οικονομιών κλίμακας, φαίνεται, ότι στην κρίση των επιχειρήσεων και των πολιτικών ηγετών προταίνεται η περιφερειακή διευθέτηση των θεμάτων της ανταγωνιστικότητας³¹.

---

³¹ Βλ. Gilpin R., “Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία”, σελ. 441., επίσης, Grugel J., (2004), “New Regionalism and Modes of Governance-Comparing US and EU Strategies in Latin America”, *European Journal of International Relations*, 10; 603, σελ. 604-606.

Κεφάλαιο 3

3.1. Οικονομική διάσταση της περιφερειοποίησης

Δημιουργία και εκτροπή εμπορίου

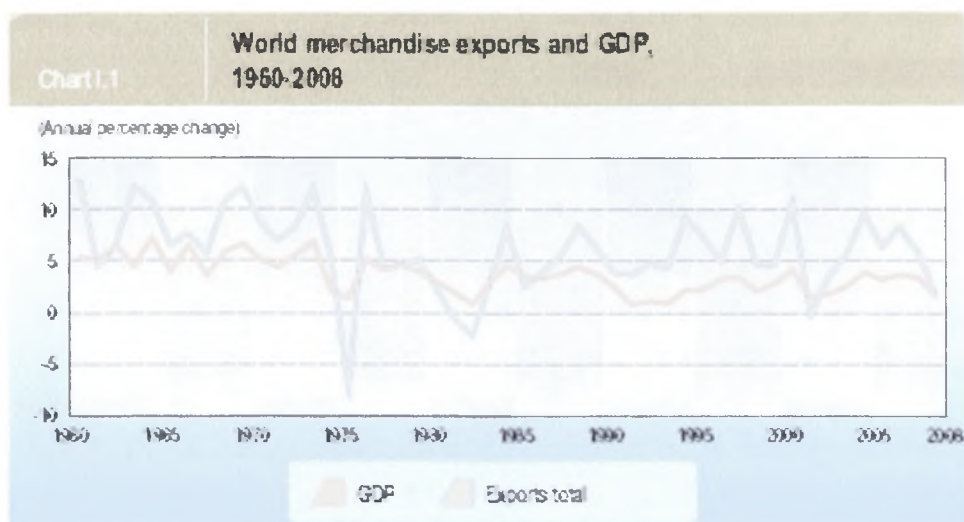
Οι τεχνολογικές εξελίξεις που βοήθησαν στη μείωση του κόστους μεταφοράς των μεταφορών και οι σταδιακές μειώσεις των δασμών που συμφωνήθηκαν στους πολυμερείς διαπραγματευτικούς γύρους συνέβαλαν στην αύξηση του διεθνούς εμπορίου. Τα στοιχεία δείχνουν, πως παρότι το εξαγωγικό εμπόριο αυξήθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό από το παγκόσμιο ΑΕΠ, πράγμα που κατά κύριο λόγο οφείλεται στον αυξημένο όγκο των συναλλαγών στα μεταποιημένα βιομηχανικά προϊόντα των ανεπτυγμένων χωρών, οι διακυμάνσεις των διεθνών εμπορικών ροών ακολουθούν τις διακυμάνσεις του παγκόσμιου ΑΕΠ (πίνακας Ι.1). Γενικά, το μερίδιο των εξαγωγών και εισαγωγών στο ΑΕΠ χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει το «άνοιγμα» μιας οικονομίας. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται, η αξία των εξαγωγικών-εισαγωγικών προϊόντων ως ποσοστό του ΑΕΠ δεν πρέπει να υπερεκτιμάται. Υπάρχουν χώρες, όπως οι ΗΠΑ, που παρουσιάζουν μικρότερα ποσοστά εξαγωγικού εμπορίου αγαθών, επειδή ως χώρα έχει χαμηλούς δασμούς και η οικονομία της είναι περισσότερο προσανατολισμένη στις υπηρεσίες. Επίσης, μια αύξηση της αξίας των εξαγωγών δεν είναι απαραίτητο να σχετίζεται με την απελευθέρωση του εμπορίου. Για παράδειγμα, οι αυξήσεις των τιμών πετρελαίου που αυξάνουν την αξία των εξαγωγών των πετρελαιοεξαγωγικών χωρών δεν αντανakλούν πλήρως την αύξηση του ΑΕΠ. Το ίδιο συμβαίνει στις χώρες που εισάγουν πετρέλαιο, των οποίων η οικονομική δραστηριότητα επιβραδύνεται και φαίνεται μεγαλύτερο το μερίδιο του εμπορίου αυτού στο ΑΕΠ. Επίσης, οι διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών έχουν επίδραση όταν γίνονται συγκρίσεις χωρών³².

Παρόλα αυτά, σε μακροπρόθεσμη βάση και με τις διαρθρωτικές εξελίξεις του διεθνούς εμπορίου (νέες τεχνολογίες στην επικοινωνία και πληροφόρηση), τη

---

³² *WTO, International Trade Statistics 2009*, διαθέσιμο στο (www.wto.org), σελ.2.

συμμετοχή των αναπτυσσομένων χωρών και τον κατακερματισμό της παραγωγικής διαδικασίας σε παγκόσμια κλίμακα (η παραγωγή ενός προϊόντος εμπλέκει πολλές

χώρες μέσω των πολυεθνικών και των μετεγκαταστάσεων των επιχειρήσεων), όχι μόνο οι εμπορικές ροές έχουν αυξηθεί, αλλά φαίνεται ότι συγκεντρώνονται σε ορισμένες ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές που σχετίζονται άμεσα με την ύπαρξη εμπορικών «μπλοκ». Έτσι, όπως φαίνεται στους πίνακες (1.4 και 1.5) για το ενδο-περιφερειακό και δια-περιφερειακό εμπόριο αγαθών, οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις εμπορικών συναλλαγών εντοπίζονται στην Ευρώπη, στη Βόρεια Αμερική και στην Ασία. Συγκεκριμένα, το ενδοευρωπαϊκό εμπόριο ανήλθε σε ποσοστό 72,8% για το έτος 2008 και αντιστοιχεί στο 41% του παγκόσμιου εμπορίου, στη γεωγραφική περιοχή της Βόρειας Αμερικής ανήλθε στο 49,8% και αντιστοιχεί στο 13% του παγκόσμιου εμπορίου ενώ στη γεωγραφική περιοχή της Ασίας ανήλθε στο 50,1% και αντιστοιχεί στο 27,7% του παγκόσμιου εμπορίου. Διόλου τυχαία, στις γεωγραφικές αυτές περιοχές έχουν δημιουργηθεί τα τρία μεγαλύτερα εμπορικά «μπλοκ», η ΕΕ, η NAFTA και ο ASEAN +3 καθώς και ο ευρύτερος σχηματισμός APEC. Μεγάλα ποσοστά ενδο-περιφερειακών εμπορικών συναλλαγών μοιράζονται τα κράτη της Νότιας και Κεντρικής Αμερικής (26,5%) με την παρουσία της Mercosur να δεσπόζει στην περιοχή αυτή.

Ο εντυπωσιακός αριθμός των περιφερειακών προτιμησιακών συμφωνιών και οι αυξημένες εμπορικές ροές που παρουσιάζουν οι συμφωνίες στις οποίες συμμετέχουν ανεπτυγμένες – αναπτυσσόμενες οικονομίες (N-S) και οι συμφωνίες που

συμμετέχουν αναπτυσσόμενες-αναπτυσσόμενες (S-S), έστρεψε την έρευνα σε ποιο βαθμό οι συμφωνίες επιδρούν στην ευημερία των μελών τους και εάν οι επιδράσεις είναι θετικές ή αρνητικές, αλλιώς, εάν δημιουργούν ή εκτρέπουν το εμπόριο.

Η δημιουργία εξωτερικού εμπορίου σημαίνει ότι η ακριβότερη εσωτερική παραγωγή σε ένα μέλος της οργάνωσης υποκαθίσταται από τις φθηνότερες εισαγωγές από ένα άλλο μέλος της οργάνωσης. Η εκτροπή εμπορίου σημαίνει ότι οι ακριβότερες εισαγωγές από τον εμπορικό εταίρο έχουν αντικαταστήσει τις φθηνότερες εισαγωγές από μια τρίτη χώρα. Με άλλα λόγια, η θετική επίδραση της οργάνωσης προκύπτει όταν δημιουργείται εμπόριο ανάμεσα στα μέλη της μετά την κατάργηση των δασμών ή των άλλων εμποδίων και δημιουργούνται κέρδη, στη βάση της εξειδίκευσης και της «άριστης κατανομής» των πόρων (first best), ενώ έχει αρνητική επίδραση όταν μέσω του κοινού εξωτερικού δασμολογίου ή των άλλων εμποδίων εκτρέπονται οι εισαγωγές από τρίτες χώρες, προς όφελος των μελών που επωφελούνται από την κατάργηση των εισαγωγικών δασμών³³.

Είναι σημαντικό να τονιστεί πως στην ανάλυση για την επίδραση της συμφωνίας στην ευημερία των μελών της υπάρχουν περιορισμοί. Ένας πρώτος περιορισμός είναι πως οι περιφερειακές προτιμησιακές συμφωνίες δεν έχουν όλες την ίδια βαρύνουσα σημασία και τα μερίδια των εμπορικών ροών πιθανόν να υπερεκτιμούν ή να υποτιμούν τη σημασία της περιφερειοποίησης στην παγκόσμια οικονομία. Με άλλα λόγια, και σε ό, τι αφορά τις εμπορικές ροές, δεν λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις η εξάλειψη των δασμών ή των άλλων περιορισμών στο εμπόριο που διενεργούνται πίσω από τα σύνορα, έχουν ήδη ξεκινήσει πριν από τον σχηματισμό της συμφωνίας.

Ταυτόχρονα, δεν μας δείχνουν την έκταση κατά την οποία οι περιφερειακές συμφωνίες μειώνουν τα κόστη του εμπορίου που προκαλούνται από τα εμπόδια μη δασμολογικού χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα είναι οι κανόνες κοινής καταγωγής, κατεξοχήν προστατευτικό μέτρο των ζωνών ελεύθερων συναλλαγών έναντι των τρίτων χωρών.

---

³³ Βλ. Ρουμελιώτης Π., (2005), "Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση", εκδόσεις Α.Α.ΛΙΒΑΝΗ, σελ. 260., επίσης, Krueger O. Ann, (1999), "Are Preferential Trading Arrangements Trade-Liberating or Protectionist?" *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.13, No.4, σελ. 114-116.

Table 1

Intra- and inter-regional merchandise trade, 2008

(Billion dollars and percentage)

Value	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001
World	2795	283	6736	517	458	618	3913	16717
North America	1014.9	154.9	339.1	19.0	33.6	80.2	375.6	2039.7
South and Central America	139.2	139.5	121.3	9.0	16.9	11.9	100.6	597.7
Europe	275.4	36.4	4892.0	390.0	199.9	194.6	489.6	3649.6
Commonwealth of Independent States (CIS)	28.1	10.1	425.6	134.7	10.9	29.0	79.8	702.6
Africa	121.9	18.9	218.1	1.9	52.4	14.0	113.9	697.8
Middle East	116.5	6.9	129.5	7.2	39.6	125.1	999.9	1021.2
Asia	779.0	127.3	921.0	108.4	121.3	136.4	2191.4	4299.0
Share of regional trade flows in each region's total merchandise exports								
World	47.1	3.7	42.9	3.3	2.9	3.9	24.8	100.0
North America	49.5	8.1	18.1	0.9	1.7	3.0	19.4	100.0
South and Central America	38.2	29.5	20.2	1.9	2.9	0.0	19.8	100.0
Europe	7.4	1.9	70.9	3.7	2.9	2.9	7.6	100.0
Commonwealth of Independent States (CIS)	9.1	1.4	57.7	19.2	1.9	3.6	10.9	100.0
Africa	21.9	3.3	29.1	0.3	9.6	0.9	20.4	100.0
Middle East	11.4	0.7	12.3	0.7	3.6	12.0	99.7	100.0
Asia	17.9	2.9	16.4	0.9	2.9	4.9	52.1	100.0
Share of regional trade flows in world merchandise exports								
World	47.1	3.7	42.9	3.3	2.9	3.9	24.8	100.0
North America	6.9	1.0	2.3	0.1	0.2	0.4	2.4	19.0
South and Central America	1.1	1.2	0.9	0.1	0.1	0.1	0.6	3.0
Europe	3.0	0.9	29.9	1.9	1.2	1.2	3.1	41.0
CIS	0.2	0.1	2.6	0.9	0.1	0.2	0.9	4.9
Africa	0.9	0.1	1.4	0.0	0.3	0.1	0.7	3.6
Middle East	0.7	0.0	0.9	0.0	0.2	0.8	3.6	9.6
Asia	4.9	0.9	5.1	0.7	0.9	1.2	13.9	27.7

Πηγή: WTO, International Trade Statistics 2009, σελ. 9.

Table 2

Share of regional trade flows in world merchandise exports, 2008

(Percentage)

Description	World	South and Central America		Europe	CIS	Africa	Middle East	Asia
		North America	Latin America					
World	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
North America	13.0	37.9	28.9	9.9	3.1	7.3	9.7	9.9
South and Central America	3.9	6.2	27.2	1.6	1.7	3.7	1.9	2.9
Europe	41.0	17.9	16.9	69.7	49.4	20.9	30.9	12.9
CIS	4.9	1.9	1.7	6.0	29.1	0.3	4.0	2.0
Africa	3.9	4.9	3.0	3.0	0.3	11.7	0.9	2.9
Middle East	9.9	0.3	1.0	1.9	1.4	8.0	19.9	14.9
Asia	27.7	29.9	21.9	11.9	21.0	29.9	31.9	99.9

Πηγή: WTO, International Trade Statistics 2009, σελ. 9.

Η κλασική οικονομική ανάλυση ξεκινάει πάντοτε με τη σύλληψη για τη δημιουργία και την εκτροπή εμπορίου, που πρώτος ο Viner (1950) και στη συνέχεια οι Meade (1975) και Scitovsky (1958) διατύπωσαν, για την επίπτωση των δασμών στις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των μελών της περιφερειακής οργάνωσης και στις σχέσεις τους με τις τρίτες χώρες. Βρήκαν, ότι οι προτιμησιακές περιφερειακές συμφωνίες έχουν δύο όψεις: απελευθερώνουν το εμπόριο ανάμεσα στα μέλη τους ενώ ταυτόχρονα θέτουν καθεστώς διάκρισης απέναντι στα μη μέλη τους³⁴.

Ειδικά στις τελωνειακές ενώσεις, η κλασική οικονομική ανάλυση ξεκινάει με την υπόθεση ότι ο μέσος όρος των εξωτερικών δασμών παραμένει ο ίδιος μετά τη δημιουργία της συμφωνίας, ευθυγραμμισμένος δηλαδή με τις απαιτήσεις του ΠΟΕ. Όπως γνωρίζουμε, οι δασμοί κάνουν πιο ακριβές τις τιμές των εισαγομένων προϊόντων, επιτρέποντας στους ντόπιους παραγωγούς να κερδίζουν περισσότερο στην εσωτερική αγορά διευρύνοντας την προσφορά τους, ενώ αντίθετα, δεν ωφελούνται οι καταναλωτές. Εάν μειωθούν οι δασμοί εξαιτίας της συμφωνίας, τότε αναμένεται να μειωθούν και οι τιμές (ωφελούνται οι καταναλωτές) αλλά η εθνική ευημερία θα μειωθεί γενικά, επειδή θα πρέπει να εισάγονται προϊόντα από τους εμπορικούς εταίρους σε υψηλότερο κόστος. Ωστόσο, εάν τα οφέλη των καταναλωτών είναι πολύ μεγαλύτερα από τα κόστη που προκύπτουν από τους πιο ακριβούς παραγωγούς των εταίρων, τότε θα έχουμε καθαρό όφελος για τη χώρα³⁵.

Στο σύνολο όμως της τελωνειακής ένωσης, η εξάλειψη των δασμών έχει θετικές επιδράσεις σε όλες τις χώρες που συμμετέχουν επειδή καταργούνται τα εμπόδια στο εμπόριο και διευκολύνονται οι συναλλαγές. Τα πλεονεκτήματά τους αφορούν κυρίως στις πιο κάτω περιπτώσεις:

1. *Διάρθρωση του εμπορίου.* Όσο μεγαλύτερη είναι η εθνική παραγωγή, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η δημιουργία του εμπορίου, ενώ όσο μικρότερο είναι το ποσοστό των εισαγωγών από τρίτες χώρες, τόσο η εκτροπή του εμπορίου θα είναι περιορισμένη και θα γίνεται καλύτερη κατανομή των πόρων.
2. *Μέγεθος ένωσης.* Όσο μεγαλύτερη είναι τόσο επεκτείνονται οι θετικές επιπτώσεις. Εάν δε επεκταθεί σε όλο τον κόσμο θα οδηγήσει σε πιο ορθολογική κατανομή πόρων.

---

³⁴ Βλ. Ρουμελιώτης Π., "Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση", σελ. 257.

³⁵ Βλ. Krueger O Ann., "Are Preferential Trading Arrangements Trade-Liberating or Protectionist?". σελ. 114-116.

3. *Ανταγωνισμός και συμπληρωματικότητα.* Όσο μεγαλύτερος είναι ο ανταγωνισμός μεταξύ των προϊόντων που παράγονται στην ένωση και μικρότερη η συμπληρωματικότητα της παραγωγής, τόσο εξειδικεύονται τα μέλη της και βελτιώνεται η αποτελεσματικότητά της.

4. *Κόστος μεταφοράς.* Όσο μικρότερο είναι το κόστος μεταφοράς τόσο μεγαλύτερα είναι τα οφέλη από τη δημιουργία της.

5. *Δασμοί.* Όσο μεγαλύτεροι είναι οι δασμοί πριν τη δημιουργία της, τόσο μεγαλύτερα θα είναι τα θετικά αποτελέσματα στη δημιουργία εμπορίου. Όσο το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο είναι χαμηλότερο, τόσο προσεγγίζεται η άριστη κατανομή πόρων σε διεθνές επίπεδο.

Από την άλλη μεριά, για τις εξαγωγικές επιχειρήσεις των τρίτων χωρών, η δημιουργία της τελωνειακής ένωσης σημαίνει τη μείωση των εξαγωγών τους προς αυτές, εφόσον οι νέοι προμηθευτές προέρχονται από την ίδια την ένωση.

Στο πρόβλημα της εκτροπής εμπορίου, η νεοκλασική θεωρία του διεθνούς εμπορίου ισχυρίζεται ότι οι οικονομίες κλίμακας που δημιουργούνται, βελτιώνουν τους όρους εμπορίου με τον υπόλοιπο κόσμο, αποκτούν μεγαλύτερη δύναμη στην παγκόσμια αγορά και έτσι επιδρούν θετικά στην ευημερία των μελών τους. Την άποψη αυτή δεν συμμερίζεται ο Krugman. Πιστεύει ότι και στην περίπτωση της τελωνειακής ένωσης (έστω και εάν αυτή διατηρεί τους ίδιους δασμούς) θα χρειαστεί, προκειμένου να ικανοποιήσει την εσωτερική ζήτηση για τα ίδια προϊόντα, να τα εισάγει από τον έξω κόσμο και έτσι θα καταντήσει να γίνει «ζητιάνος» (beggar-thy-neighbor), ζητώντας μειώσεις δασμών από τις άλλες ενώσεις. Σχετικά με τη δημιουργία των «μπλοκ», θεωρεί ότι είναι καλύτερο να υπάρχουν πολλά και μικρά εμπορικά «μπλοκ». Τα μεγάλα εμπορικά «μπλοκ» μπορεί να οδηγήσουν σε χειροτέρευση των όρων εμπορίου σε παγκόσμιο επίπεδο γιατί διαθέτουν μεγάλη δύναμη στην αγορά, οι εσωτερικές εμπορικές ροές είναι μεγάλες και τα εμπόδια που επιβάλλουν διαταράσσουν το διεθνές εμπόριο³⁶.

Η συζήτηση για τις προτιμησιακές εμπορικές συμφωνίες συνεχίζεται ανάμεσα στους οικονομολόγους του διεθνούς εμπορίου για το πώς, σε συνθήκες ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού, οι οικονομίες κλίμακας οδηγούν σε αύξηση της εσωτερικής

---

³⁶ Krugman P., "The Move Toward Free Trade Zones" (ελεύθερα προσβάσιμο στην ιστοσελίδα, www.google.com).

παραγωγής και μείωσης του κόστους παραγωγής των επιχειρήσεων, ιδιαίτερα όταν εισέρχονται και νέα μέλη σε αυτές. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους παραγωγούς μπορεί να επηρεαστεί θετικά από τη συμφωνία, η οποία δημιουργεί κίνητρα για μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα και καινοτομία. Σχετικό με τις επιδράσεις των συμφωνιών στην ευημερία των μελών της είναι το ζήτημα της γεωγραφικής εγγύτητας των εμπορικών εταίρων. Ορισμένοι υποθέτουν ότι θα υπάρχει θετική επίδραση στην ευημερία επειδή οι γείτονες είναι οι προηγούμενοι «φυσικοί εταίροι». Ωστόσο, δεν είναι δεδομένο ότι οι γείτονες θα έχουν τους ίδιους παραγωγικούς συντελεστές και τις ίδιες οικονομίες (η οικονομία των ΗΠΑ και του Καναδά είναι παρόμοια αλλά η οικονομία των ΗΠΑ και του Μεξικού είναι ασύμμετρη)³⁷.

Εκτός της παραδοσιακής θεωρητικής προσέγγισης που χρησιμοποιεί τη στατική ανάλυση για να εξετάσει τις θετικές ή αρνητικές επιδράσεις της περιφερειοποίησης στην οικονομική ανάπτυξη των κρατών και προϋποθέτει την ύπαρξη ανοιχτής και ανταγωνιστικής αγοράς, το ενδιαφέρον των θεωρητικών έχει στραφεί στο ερώτημα που έθεσε ο Bhagwati (1991). Ο Bhagwati διατυπώνει το πρόβλημα, εάν ο σχηματισμός μιας προτιμησιακής συμφωνίας είναι προτιμότερος από τις μειώσεις των εμποδίων στο εμπόριο που αποφασίζονται στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις στα πλαίσια της GATT/ΠΟΕ (building blocs/ stumbling blocs).

Η ουσία της ανάλυσης του βασίζεται στην υπόθεση ότι ο σχηματισμός της προτιμησιακής συμφωνίας δεν είναι ανεξάρτητος από τις προόδους για μειώσεις των εμποδίων που αποφασίζονται στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις στην πορεία του χρόνου. Στηρίζει δε τον ισχυρισμό του, ότι εάν η συμφωνία οδηγεί στη δημιουργία ή την καθαρή εκτροπή εμπορίου, τότε θα συμβούν δύο πράγματα σε σχέση με τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις. Είτε θα σταματήσει η επέκταση των μελών της γιατί οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις οδηγούν σε μεγαλύτερη απελευθέρωση του εμπορίου, οπότε η ευημερία όλων αυξάνεται, είτε θα συνεχίσει να επεκτείνεται η συμφωνία με νέα μέλη, οπότε δεν θα φτάσουν στο υψηλότερο σημείο της απελευθέρωσης του εμπορίου οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις και η ευημερία όλων θα μειωθεί. Καταλήγει δε, ότι οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις και η εξάπλωση των προτιμησιακών συμφωνιών είναι αλληλεξαρτώμενες διαδικασίες, άμεσα

---

³⁷ Βλ. Krueger O Ann., "Are Preferential Trading Arrangements Trade-Liberating or Protectionist?". Σελ. 114-116.

συνδεδεμένες με εθνικούς υπολογισμούς και κυβερνητικές αποφάσεις για την πολιτική του εμπορίου που θα ακολουθηθεί. Συμβαίνει ιδιαίτερα σε μια εποχή που οι ΗΠΑ απέτυχαν να οδηγήσουν τις χώρες σε ένα νέο γύρο διαπραγματεύσεων (1982) και να ενδυναμώσουν το άρθρο 24 της GATT για τον έλεγχο των συμφωνιών. Η θέση των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν: «Εάν οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να μειώσουν τα εμπόδια στο εμπόριο, τότε θα το κάνουν οι προτιμησιακές συμφωνίες»³⁸.

Οι δύο μεγάλοι «παίκτες» του διεθνούς εμπορικού συστήματος στη σημερινή εποχή είναι αναμφισβήτητα οι ΗΠΑ και η ΕΕ οι οποίες βρίσκονται σε μια σχέση ανταγωνισμού και αλληλεξάρτησης. Σε έναν σημαντικό βαθμό, ο καθένας προσδιορίζει την επιτυχία του με βάση την επιτυχία του άλλου. Εάν δηλαδή ο ένας κερδίζει αγορές, τυπικά προκαλεί τον άλλον να ψάξει για παρόμοια πρόσβαση. Από τη στιγμή που και τα δύο μέρη έχουν ουσιώδη οικονομικά συμφέροντα και διπλωματική δύναμη, βρίσκονται σε μια σχέση ανταγωνιστικής αλληλεξάρτησης. Η σχέση αυτή είναι εμφανέστατη την περίοδο 1995- 2009. Η ΕΕ (1999-2004) ακολούθησε στρατηγική εμπορική πολιτική υπεροχής του πολυμερούς συστήματος, βλέποντας τον ΠΟΕ ως «το κεντρικό σημείο για την παγκόσμια διακυβέρνηση». Αντίθετα, οι ΗΠΑ επιθυμούσαν την ανταγωνιστική φιλελευθεροποίηση της παγκόσμιας οικονομίας για τα αγαθά, τις υπηρεσίες και το κεφάλαιο. Με άλλα λόγια, η ΕΕ προσπαθούσε να μετριάσει τις αρνητικές επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης για τις κοινωνίες των κρατών-μελών της (managed globalization). Οι ΗΠΑ εστίαζαν σε ανοιχτές αγορές χωρίς εμπόδια και θα το έκαναν είτε μέσω του μηχανισμού του ΠΟΕ ή μέσω των περιφερειακών συμφωνιών. Η δημιουργία της NAFTA, η φιλοδοξία να δημιουργηθεί μια ζώνη ελεύθερου εμπορίου στην αμερικανική ήπειρο και οι συμφωνίες εκτός αμερικανικής ηπείρου, ήταν οι αποδείξεις ότι η αλλαγή της στρατηγικής πολιτικής του Προέδρου Bush άλλαξε το διαπραγματευτικό πλαίσιο. Σε απάντηση αυτής της αλλαγής που διαμορφώθηκε, το 2006 η Ευρωπαϊκή Ένωση άλλαξε με τη σειρά της τη στρατηγική του εμπορίου, με τη δημοσίευση της Έκθεσης της Επιτροπής «Global Europe: Competing in the World» και ανέδειξε τις νέες γεω-

---

³⁸ Bhagwati Jad., and Panagariya Arv, (1996), "The Theory of Preferential Trade Agreements: Historical Evolution and Current Trends", *The American Economic Review*, Vol. 86, No 2, Papers and Proceedings of the Hundredth and Eighth Annual Meeting of the American Economic Association San Francisco, CA, January 5-7, σελ. 82-87.

οικονομικές φιλοδοξίες της. Εισήγαγε διαπραγματεύσεις με Ασία και Λατινική Αμερική, περιφερειακού και δια-περιφερειακού τύπου. Σύμφωνα με ορισμένους συγγραφείς, η ανταγωνιστική αλληλεξάρτηση αμοιτέρων, εμπεριέχει τόσο την επέκταση της οικονομικής τους επιρροής μέσω των ζωνών ελεύθερων συναλλαγών όσο και τη χρήση της εξουσίας που προσφέρει ο ΠΟΕ για να δεσμεύει τα μέλη του. Και τα δύο μέρη χρησιμοποιούν τον ΠΟΕ για να περιορίσουν τους άλλους ενώ παράλληλα, κάνουν χρήση της δυνατότητας που δίνει ο ΠΟΕ για τη δημιουργία περιφερειακών συμφωνιών³⁹.

Το ενδιαφέρον της ακαδημαϊκής κοινότητας έχει στραφεί, όπως αναφέραμε πιο πάνω, στο ερώτημα που έθεσε ο Bhagwati για τη σχέση της περιφερειοποίησης και των πολυμερών διαπραγματεύσεων. Επιδρούν θετικά ή αρνητικά οι συμφωνίες αυτές στο πολυμερές εμπορικό σύστημα; Είναι με άλλα λόγια «building blocs» ή «stumbling blocs»;

3.2. Περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες και ΠΟΕ

Από την ίδρυσή της, ο βασικός στόχος της GATT (1948) είναι η σταδιακή απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου στη βάση της αμοιβαίας μείωσης των δασμών μέσω των πολυμερών διαπραγματεύσεων. Η επιθυμία των 23 επιλεγμένων χωρών που συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις υπό την καθοδήγηση των ΗΠΑ ήταν να μην επαναληφθούν τα λάθη της δεκαετίας του 1930. Παρότι διεθνής οργανισμός εμπορίου δεν δημιουργήθηκε μέχρι το 1995 και η GATT ήταν συνθήκη με μια απλή γραμματεία που παρακολουθούσε την εκπλήρωση των όρων της συμφωνίας που προέκυπταν από τους ονομαζόμενους «γύρους διαπραγματεύσεων», ξεκίνησε να λειτουργεί με δύο χαρακτηριστικά στοιχεία. Το πρώτο ήταν ένας γενικός κώδικας εμπορικής πρακτικής και κανόνες συμπεριφοράς των συμμετεχόντων κρατών. Το δεύτερο ήταν ένας ειδικός κατάλογος και ένα πρόγραμμα δασμών που κάλυπτε εκατοντάδες χιλιάδες αγαθά. Ο στόχος ήταν να λειτουργήσει παράλληλα με το

---

³⁹ Sbragia Al., (2010) “The EU, the US and Trade Policy: competitive interdependence in the management of globalization”, *Journal of European Public Policy*, 17:3, σελ. 368-382. Σύμφωνα με τη συγγραφέα, ο όρος « ανταγωνιστική φιλελευθεροποίηση» ανήκει στον Robert Zoellick, αρμόδιο για θέματα εμπορίου κατά την διάρκεια της θητείας του Προέδρου Bush (II), ο οποίος είχε την αίσθηση ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες υστερούσαν σε διμερείς εμπορικές συμφωνίες και για αυτό θα έπρεπε να υιοθετηθεί στο εξωτερικό το πρότυπο των φιλικών αγορών για τις επιχειρήσεις τους.

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για να αποφεύγονται οι ανταγωνιστικές υποτιμήσεις των νομισμάτων και να διασφαλίζεται η σταθερή ροή του διεθνούς εμπορίου . Οι τρεις κύριες αρχές της GATT ήταν: α) η μη διάκριση μέσω της αρχής του πλέον ευνοούμενου κράτους. Η αρχή αυτή σήμαινε, ότι οποιεσδήποτε παραχωρήσεις ως προς τους δασμούς συγκεκριμένων αγαθών από ένα κράτος, θα έπρεπε να επεκτείνονται σε όλους τους συμβαλλόμενους, β) η αρχή της αμοιβαιότητας, όπου, εάν ένα κράτος μείωνε τους δασμούς του για τα αγαθά άλλου κράτους, το δεύτερο κράτος θα έπρεπε να ανταποδώσει την κίνηση αυτή και γ) η διαφάνεια. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, οι ποσοτικοί περιορισμοί και οι ποιοτικοί έλεγχοι θα έπρεπε να αντικατασταθούν από το ομοιόμορφο μέτρο των δασμών, που μπορούν πιο εύκολα να παρακολουθηθούν και κατά συνέπεια να μειωθούν ⁴⁰.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, με την ολοκλήρωση του «Γύρου του Κένεντι » (1962-1967), η GATT σημείωσε σημαντική πρόοδο στη μείωση των δασμών. Η συμφωνία των 50 χωρών αφορούσε ποσοστό μείωσης των δασμών κατά 35% σε όγκο εμπορίου μεταποιημένων προϊόντων αξίας 40 δις δολάρια. Εκτιμάται δε, ότι ο ετήσιος ρυθμός της αύξησης των εξαγωγών από το 1960 μέχρι το 1973 στις ανεπτυγμένες οικονομίες ήταν σχεδόν 9% σε σχέση με το 6% του παρελθόντος. Στον επόμενο «Γύρο του Τόκυο» (1973-1979), οι δασμοί μειώθηκαν περαιτέρω κατά 34% για όγκο εμπορίου της τάξης των 155 δις δολαρίων, ύστερα από συμφωνία 99 χωρών. Ωστόσο, η απόδοση της επιτυχίας της εντυπωσιακής μείωσης των δασμών στην GATT τις δεκαετίες αυτές, θεωρήθηκε υπερβολική. Διατυπώθηκαν αντίθετες απόψεις, ότι στην πραγματικότητα, η ισχύς και η ευημερία της ηγεμονικής δύναμης ήταν εκείνη που επέτρεψε την απελευθέρωση του εμπορίου μέσα από τη χρηματοδότηση του συστήματος και όχι το ίδιο το σύστημα. Οι προκλήσεις που αντιμετώπισε η GATT φάνηκαν στον επόμενο «Γύρο της Ουρουγουάης» (1986-1994). Είχαν προηγηθεί σημαντικά γεγονότα (τερματισμός του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών που διατάραξε την σταθερότητα της εμπορικής τάξης, πετρελαϊκές κρίσεις που επιδείνωσαν την κατάσταση, μείωση της σχετικής οικονομικής ισχύος της ηγεμονικής δύναμης και εμφάνιση ολοένα και μεγαλύτερων εμπορικών ελλειμμάτων, νέες οικονομικές δυνάμεις, όπως η Ιαπωνία και η ΕΕ). Η μεγαλύτερη πρόκληση για την GATT ήταν η συμπερίληψη του

---

⁴⁰ Βλ. Economides Sp , Wilson P., “Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς Σχέσεις”, σελ. 137-139.

αγροτικού τομέα στις διαπραγματεύσεις, καθώς η εξαίρεσή του είχε δώσει τη δυνατότητα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα να δημιουργήσει την Κοινή Αγροτική Πολιτική.

Ο μακρύς και δύσκολος δρόμος για την ολοκλήρωση του Γύρου της Ουρουγουάης πραγματοποιήθηκε σε μια εποχή νέων εξελίξεων για τη διεθνή οικονομία. Η ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων, η πολυεθνικοποίηση των επιχειρήσεων των ανεπτυγμένων κρατών (αυτοκινητοβιομηχανίες, αερομεταφορές, τηλεπικοινωνίες, ηλεκτρονικών υπολογιστών και λογισμικού, φαρμακοβιομηχανίες, χρηματιστηριακές υπηρεσίες) άρχισαν να πιέζουν για παραπέρα απελευθέρωση του εμπορίου. Στην ατζέντα των διαπραγματεύσεων εισήχθησαν ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας, επενδύσεων, τελωνειακών διαδικασιών, κανόνες προέλευσης προϊόντων, κρατικές αγορές, σχέσεις εμπορίου-περιβάλλοντος, υγειονομικές υπηρεσίες. Η διαπραγματευτική διαδικασία παρουσίασε σημάδια της παραδοσιακής σύγκρουσης ανάμεσα στις ανεπτυγμένες και στις αναπτυσσόμενες χώρες σχετικά με το βαθμό που θα έπρεπε να ανοίξουν οι αγορές και το ρυθμό που θα έπρεπε να εφαρμοστούν οι μεταρρυθμίσεις. Για παράδειγμα, στο θέμα των αγροτικών προϊόντων, που από την εποχή του μεσοπολέμου αποτελούσε τον πλέον προστατευμένο κλάδο, υπήρξε διχοτόμηση των εταίρων. Η ΕΕ προστάτευε με την ΚΑΠ ενώ η Κορέα και η Ιαπωνία αρνούσαν να απελευθερώσουν τους υψηλούς δασμούς στις εισαγωγές ρυζιού και ο Καναδάς τους υψηλούς δασμούς στα πουλερικά. Τελικά, ο «Γύρος» διεσώθη και συμφωνήθηκε η μείωση των δασμών στα αγροτικά προϊόντα κατά 36% και οι δασμοί στα βιομηχανικά προϊόντα κατά 39%⁴¹.

Η σημαντικότερη κατάληξη του «Γύρου της Ουρουγουάης» ήταν η θεσμική αλλαγή που συνέβη στο διεθνές καθεστώς του εμπορίου με την δημιουργία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) και τη δέσμευση των κρατών ότι η εισδοχή τους στον Οργανισμό σήμαινε αυτόματα και την αποδοχή των αρχών της GATT.

---

⁴¹ Βλ. Ρουμελιώτης Π., “Προς έναν Πολυπολικό Κόσμο”, σελ. 246-247., επίσης, Economides Sp., Wilson P., “Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς Σχέσεις”, σελ. 145-147.

Ειδικά για τις συμφωνίες περιφερειακής ολοκλήρωσης, το Μνημόνιο Κατανόησης για την ερμηνεία του άρθρου 24 της GATT⁴², ήταν μια προσπάθεια να συνταιριάξουν την πολυμέρεια με την περιφερειοποίηση. Η τάση αύξησης των προτιμησιακών συμφωνιών έδειχνε πως η απειλή αυτών προς το πολυμερές σύστημα έπρεπε να μετατραπεί σε αυστηρότερους κανόνες για τη λειτουργία τους. Το γενικό πλαίσιο συμβατότητας των προτιμησιακών εμπορικών συμφωνιών που βρίσκεται στο άρθρο 24 της GATT και στο άρθρο 5 της GATS για τις υπηρεσίες, πλην της Ρήτρας Εξαίρεσης για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, αναφέρει ότι οι συμφωνίες δεν θα πρέπει να έχουν εμπόδια ανάμεσα στα μέλη τους ούτε να θέτουν σε δυσμενέστερο εμπορικό καθεστώς τις τρίτες χώρες σε σχέση με εκείνο που ίσχυε πριν από τη δημιουργία της. Η συμβατότητα των συμφωνιών εξετάζεται από μια ειδική επιτροπή για τις περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες, η οποία δεν έχει κατορθώσει μέχρι σήμερα να υιοθετήσει μια τελική έκθεση για την εξέτασή τους. Οφείλεται κυρίως στην αδυναμία να συμφωνήσουν τα μέλη του ΠΟΕ σε συστημικά θέματα, όπως, τι ακριβώς σημαίνει και πώς μετριέται ο όρος «ότι η συμφωνία θα πρέπει να καλύπτει ουσιαστικά όλο το εμπόριο» ή ποια θα πρέπει να είναι η μεταχείριση των προτιμησιακών κανόνων καταγωγής⁴³; Με άλλα λόγια, και με την εξαίρεση των συμφωνιών των αναπτυσσομένων, το ποσοστό κάλυψης του εμπορίου πρέπει να είναι 99% ή πάνω από 90% ; Επίσης, πώς μπορεί ο ΠΟΕ να ελέγξει τους εκατοντάδες κανόνες που υπάρχουν στη συμφωνία, εφόσον τα προϊόντα που εξάγονται, συντίθενται από ενδιάμεσα μέρη και εξαρτήματα τα οποία εισάγονται από διαφορετικές χώρες; Στην πραγματικότητα, τα θεσμικά κενά ερμηνείας των κανόνων

---

⁴² Στο Μνημόνιο συμφωνίας για την ερμηνεία του άρθρου 24 της GATT που υπογράφηκε κατά την τελική πράξη των πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων του Γύρου της Ουρουγουάης (1994), αναφέρεται ότι η συμβολή των μελών στην επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου θα αυξηθεί, εάν καταργηθούν οι δασμοί και οι λοιπές περιοριστικές ρυθμίσεις που εφαρμόζονται σε όλες τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των εδαφών που τις αποτελούν, ενώ θα μειωθεί σε περίπτωση που εξαιρεθεί κάποιος σημαντικός εμπορικός τομέας. Τόσο οι εξαιρέσεις εμπορικών τομέων όσο και το χρονικό διάστημα μορφοποίησης της συμφωνίας (να έχει ολοκληρωθεί στα 10 χρόνια, με παράταση για εξαιρετικές περιπτώσεις), όπως επίσης και οι συστάσεις που ενδέχεται να γίνουν από την ειδική επιτροπή της GATT για την έγκριση του χρονοδιαγράμματος και των μέτρων της συμφωνίας, αποτελούν ένα παράθυρο ανοιχτό για την καταστρατήγηση του άρθρου 24.

⁴³ Lombaerde De P. , (2006), ed., "Multilateralism, Regionalism and Bilateralism in Trade and Investment, World Report on Regional Integration", 7-24, UNCTAD, Chapter 1, Developing Countries' participation in Regional Integration: Trends, Prospects and Policy Implications, επίσης, Benini Rob. and Plummer G. M., (2008), "Regionalism and Multilateralism: crucial issues in the debate on RTA's", *Econ Change Restruct* , 41:267-287.

του ΠΟΕ χρησιμοποιούνται ως μέσα προστατευτισμού για τους «ευαίσθητους τομείς» της οικονομίας των χωρών⁴⁴.

Έτσι, στην τέταρτη υπουργική διάσκεψη στη Ντόχα (2001-), τα μέλη του ΠΟΕ, αναγνωρίζοντας ότι οι περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες μπορούν να προωθήσουν το ελεύθερο εμπόριο και να βοηθήσουν στην οικονομική ανάπτυξη των αναπτυσσομένων, συμφώνησαν να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις για να διευκρινιστεί το καθεστώς λειτουργίας τους και να τεθεί σε συμβατότητα με τις προβλέψεις του ΠΟΕ. Αποτελούσε μια προσπάθεια να διορθωθούν οι θεσμικές ελλείψεις του ΠΟΕ και να καταφέρουν να ελέγξουν τη δυναμική αύξησή τους, μειώνοντας ταυτόχρονα τους κινδύνους που απέρρεαν από τον πολλαπλασιασμό τους⁴⁵. Η συγκεκριμένη διακήρυξη του ΠΟΕ αποκάλυπτε δύο σημαντικά στοιχεία. Το πρώτο ήταν ότι η υπάρχουσα αρμόδια επιτροπή του ΠΟΕ δεν μπορούσε να τοποθετηθεί θετικά ή αρνητικά για την συμμόρφωση των συμφωνιών αυτών με τις προβλέψεις του Οργανισμού (εξαιτίας πολιτικών και νομικών διαφωνιών). Το δεύτερο ήταν ότι δινόταν έμφαση στις εφαρμογές που θα είχαν οι συμφωνίες αυτές στην αναπτυξιακή προσπάθεια των αναπτυσσομένων.

Φαινόταν ξεκάθαρα πως ο χρόνος δεν μπορούσε να γυρίσει πίσω. Η αναπτυξιακή ατζέντα της Ντόχα χαρακτηριζόταν από ενεργητικότερη συμμετοχή των αναπτυσσομένων χωρών, οι οποίες προσδοκούσαν ότι θα λάμβαναν μεγαλύτερα ανταλλάγματα για το άνοιγμα των αγορών τους στα βιομηχανικά προϊόντα, στις υπηρεσίες των αναπτυγμένων και στα ζητήματα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Για παράδειγμα, στη συνάντηση του Χονγκ Κονγκ, η Κοινή Αγροτική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρέθηκε στο στόχαστρο της επίκρισης ότι προκαλεί εκτροπή εμπορίου. Αν και υπολογίζεται ότι αντιστοιχεί στο 10% του παγκόσμιου εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα εκτιμά ότι το 60% των κερδών που θα προέκυπταν από τις συμφωνίες στη Ντόχα, θα προέρχονταν από τις μειώσεις των δασμών στα αγροτικά προϊόντα. Κάτω από τις πιέσεις αυτές, η ΕΕ έθεσε τις συνθήκες για τη μείωση των

---

⁴⁴ Glania G. and Matthes Ju., (2005) “Multilateralism or Regionalism?”, *Centre for European Policy Studies*, σελ. 38-41., επίσης, Baldwin R., and Thornton Ph., “ Multilateralising Regionalism: Ideas for a WTO Action Plan on Regionalism”, *Center for Economic Policy Research (CEPR)*, σελ. 13-15.

⁴⁵ Βλ. Crawford Jo -Ann, and Valentino V. R. “The changing landscape of regional trade agreement”, WTO, σελ.19.

επιδοτήσεις και των εξαγωγών των αγροτικών προϊόντων, με την προϋπόθεση ότι οι άλλες χώρες θα μειώναν τις εξαγωγές στον τομέα των υπηρεσιών. Λύση δεν υπήρξε, καθώς η πρόταση του αρμόδιου επιτρόπου για το εμπόριο Μάντελσον για μείωση του υψηλότερου δασμού στα αγροτικά προϊόντα κατά 60%, θεωρήθηκε μικρή παραχώρηση από τις αναπτυσσόμενες χώρες της ομάδας G-20 που πρότειναν μείωση κατά 75%⁴⁶.

Ο αριθμός των μελών του Οργανισμού ανέρχεται σχεδόν στα 200 μέλη. Το γεγονός ότι τα κράτη δεν βρίσκονται στο ίδιο οικονομικό επίπεδο και έχουν διαφορετικές θέσεις για τον τρόπο που θα πετύχουν την εσωτερική τους ανάπτυξη και οι θεσμικές αδυναμίες του πολυμερούς συστήματος να πετύχει συναίνεση στις φιλόδοξες διευρυμένες ατζέντες των πολυμερών διαπραγματεύσεων, αποτέλεσε έναν καλό λόγο για τη στροφή των κρατών σε λύσεις περιφερειακού χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, μεγάλωσαν και οι φόβοι ότι οι συμφωνίες για τη δημιουργία ζωνών ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ ανεπτυγμένων –αναπτυσσομένων και ο σχηματισμός ευρύτερων εμπορικών «μπλοκ» τα οποία θα είναι κλειστά και αυτάρκη, θα απομάκρυναν τους στόχους από την άριστη κατανομή των πόρων σε παγκόσμιο επίπεδο.

Οι υποστηρικτές της άποψης ότι το πρόσφατο κύμα της περιφερειοποίησης είναι μάλλον αντιφατικό προς την GATT και όχι συμπληρωματικό, όπως ο Bhagwati, αναδύεται από το γεγονός ότι οι κύριοι δρώντες του παγκόσμιου εμπορικού συστήματος, ΗΠΑ και ΕΕ, είναι πιθανόν να απομακρυνθούν από τις δεσμεύσεις τους στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις εξαιτίας της προτίμησης τους σε λύσεις περιφερειακού χαρακτήρα. Επιπλέον, οι Ηνωμένες Πολιτείες, μπορεί να κάνουν χρήση της περιφερειοποίησης, ως εργαλείο στρατηγικής, στην περίπτωση που δεν γίνουν δεκτές οι απαιτήσεις τους για αναμόρφωση της GATT. Η διαδεδομένη αντίληψη ότι η αύξηση των ζωνών ελεύθερου εμπορίου και τελωνειακών ενώσεων κατακερματίζει την παγκόσμια οικονομία και η GATT τίθεται στο περιθώριο, καθιστά αναγκαίο να αποκατασταθούν οι σχέσεις εμπιστοσύνης προς την GATT, θέτοντας σε αυστηρότερη ερμηνεία το άρθρο 24. Θεωρεί μάλιστα, ότι ο μεγαλύτερος κίνδυνος προέρχεται από τις ζώνες ελεύθερων συναλλαγών, όταν μια χώρα με υψηλούς δασμούς ή υψηλά εμπόδια στο εμπόριο (πχ Αργεντινή) ενώνεται με μια

---

⁴⁶ *UNU-CRIS*, (2007) chapter 10, “Regional Integration in the European Union: Enlargement without constitution”, σελ. 229-251.

μεγάλη (πχ. ΗΠΑ) και εκτρέπουν το εμπόριο που βλάπτει την αποτελεσματικότητα της GATT και των άλλων μελών της⁴⁷.

Οι αισιόδοξοι συγγραφείς, όπως ο Ethier, βλέπουν την περιφερειοποίηση από τη σκοπιά της ομαλότερης προσαρμογής των υπό μετάβαση οικονομιών στο σημερινό σύνθετο πολυμερές σύστημα, διευκολύνοντας έτσι την περαιτέρω φιλελευθεροποίηση του εμπορίου. Όπως αναφέρει, συνήθως μια μικρή χώρα προσκολλάται σε μια μεγαλύτερη φιλελεύθερη οικονομία προκειμένου να πετύχει μεγαλύτερες ροές άμεσων ξένων επενδύσεων σε αυτήν. Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων αποτελεί την κινητήρια δύναμη για τις μεταμορφώσεις που θα συμβούν και σε πολλές άλλες χώρες, ώστε τελικά, η επιτυχημένη μεταμόρφωση να εξαπλώνεται και με αυτόν τον τρόπο να ενισχύεται το πολυμερές εμπορικό σύστημα. Χωρίς να παραγνωρίζει το γεγονός ότι υπάρχει εκτροπή εμπορίου ή προστατευτικές πολιτικές ή ακόμα ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις επηρεάζονται από τις αποφάσεις των πολυεθνικών σχετικά με τον τόπο της εγκατάστασής τους, πιστεύει, ότι από την άποψη της μεταμόρφωσης των μικρών κρατών (εσωτερικεύεται η φιλελεύθερη τάξη), οι προτιμησιακές περιφερειακές συμφωνίες αποτελούν σύμπτωμα της επιτυχίας του ανοιχτού πολυμερούς συστήματος και είναι συμβατές με την παραπέρα φιλελευθεροποίηση του εμπορίου⁴⁸.

Για τους συγγραφείς Mansfield και Reinhardt, τα κράτη ενδιαφέρονται να αυξήσουν τη διαπραγματευτική τους ισχύ, διασφαλίζοντας ότι μέσα από τη συμμετοχή τους σε περιφερειακές ομαδοποιήσεις, η όποια αποτυχία των πολυμερών διαπραγματεύσεων θα έχει το μικρότερο κόστος για αυτά. Επιπρόσθετος λόγος είναι και η ικανότητα μιας περιφερειακής ομάδας να επηρεάσει τους όρους εμπορίου. Για παράδειγμα, ένας

---

⁴⁷ Bhagwati J., (1990), "Departures from Multilateralism: Regionalism and Aggressive Unilateralism", *The Economic Journal*, vol.100, No 403, σελ. 1304-1317. Τα απαραίτητα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης του ΠΟΕ είναι ισχυρές δεσμεύσεις ότι παραμένει κυρίαρχη η GATT, η ενίσχυση της παραγράφου 5 του άρθρου 24 που απαιτεί από τις τελωνειακές ενώσεις, να μην είναι το κοινό δασμολόγιο μεγαλύτερο ή πιο περιοριστικό από τη γενική εκτίμηση των μέσων σταθμισμένων δασμολογικών συντελεστών και των εισπραττομένων δασμών πριν από τη δημιουργία της ένωσης, για δε τις ζώνες ελεύθερων συναλλαγών, οι δασμοί και οι κανονισμοί εμπορίου δεν θα πρέπει να είναι υψηλότεροι ή περιοριστικοί, με αυτούς που στην πράξη ίσχυαν πρωτίτερα. Θα πρέπει κατά τη γνώμη του, όσοι προσχωρούν σε ζώνες ελεύθερου εμπορίου να μειώνουν τους εξωτερικούς δασμούς για όλα τα μέλη της GATT, για δε τις τελωνειακές ενώσεις, ο μικρότερος δασμός ενός μέλους, να αποτελεί το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο.

⁴⁸ Ethier J W., (1998), "The New Regionalism", *The Economic Journal*, Vol.108, No.449, σελ. 1149-1161. Εντοπίζει τις ποιοτικές διαφορές της σημερινής περιφερειοποίησης, α) στην μεγαλύτερη απελευθέρωση του εμπορίου βιομηχανικών αγαθών από τις ανεπτυγμένες χώρες, β) στη στρατηγική πολιτική εξωστρέφειας των αναπτυσσόμενων για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, γ) στις άμεσες ξένες επενδύσεις που εγκαθίστανται στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Βραζιλιάνος αξιωματούχος, δικαιολογώντας την ύπαρξη της Mercosur, σημειώνει πως όταν διαπραγματεύεται κάποιος με τις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι καλύτερο να το κάνει μαζί με άλλους και όχι μόνος του. Ο αυξανόμενος αριθμός των μελών του ΠΟΕ, η συνεπαγόμενη αδυναμία του να παρακολουθήσει επισταμένως τη συμπεριφορά των μελών του και ο φόβος ότι οι διαπραγματεύσεις θα «κολλήσουν» σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας εξαιτίας του τρόπου λήψης των αποφάσεων (αρχή του “single undertaking”, ήτοι, τίποτε δεν συμφωνείται εάν δεν συμφωνηθούν όλα), αποτελούν βασικούς λόγους για το σχηματισμό περιφερειακών συμφωνιών⁴⁹.

Η τάση των περιφερειακών συμφωνιών έχει διχάσει την επιστημονική κοινότητα και εμφανίζονται δύο ακραίες τάσεις. Από τη μια μεριά, είναι εκείνοι που βλέπουν τη θετική όψη της μεταμόρφωσης της εμπορικής πολιτικής των κρατών σε λιγότερο προστατευτικές μορφές της. Από την άλλη, είναι εκείνοι που βλέπουν την αρνητική όψη των προστατευτικών μέτρων, όπως είναι οι κανόνες κοινής καταγωγής οι οποίοι καταλήγουν σε εκτροπή εμπορίου και σε αποδυνάμωση του πολυμερούς συστήματος. Ωστόσο, όλοι συμφωνούν ότι η περιφερειοποίηση και η πολυμέρεια θα πρέπει να βελτιώσουν τη σχέση τους, ούτως ώστε να δημιουργηθεί ένα λειτουργικό εμπορικό σύστημα. Η ουσιώδης ερώτηση είναι πώς θα επιτευχθεί ο συσχετισμός των δύο σε λειτουργική βάση. Συγγραφείς όπως ο Baldwin, θεωρούν ότι θα πρέπει οι κανόνες του ΠΟΕ να θέσουν το πλαίσιο λειτουργίας των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών, ενισχύοντας τις θετικές πλευρές τους και αποτρέποντας τις αρνητικές τους. Άλλοι συγγραφείς, όπως ο Soderbaum, θεωρούν πως η περιφερειοποίηση προσφέρει μια περισσότερο ολιστική προσέγγιση για την οικονομική ανάπτυξη των κρατών από ό,τι επιτυγχάνεται στα πλαίσια του ΠΟΕ. Παρόλο που η «ανάπτυξη» είναι πολυδιάστατη διαδικασία και περισσότερο σύνθετη από το εμπόριο, μπορεί να γίνει πιο δίκαιη και πιο διαφανής σε περιφερειακή βάση. Τα εμπορικά «μπλοκ» όπως είναι η ΕΕ, SADC, ECOWAS, UEMOA, ASEAN και σταδιακά η Mercosur, με εξαίρεση τη NAFTA, μπορούν να ανταποκριθούν πιο αποτελεσματικά σε οικονομικές και πολιτικές προκλήσεις που ξεπερνούν το εμπόριο, όπως είναι η περιβαλλοντική προστασία και η μετανάστευση⁵⁰.

---

⁴⁹ Mansfield D. Ed, & Reinhardt E.,(2003), “Multilateral Determinants of Regionalism: The effect of GATT/WTO on the formation of Preferential Trading Arrangements”, *International Organization*, vol.57, No 4, pp. 829-862.

⁵⁰ Βλ. Baldwin R. and Thornton Ph, “Multilateralising Regionalism: Ideas for a WTO Action Plan on Regionalism”,σελ. 37-38., επίσης, Soderbaum Fr., (2008) “Unlocking the Relationship Between the

Όπως αναφέρει η έκθεση της UNCTAD για λογαριασμό της ομάδας G-20, η οικονομική κρίση του 2008 ανέδειξε τις προστατευτικού χαρακτήρα πολιτικές των κρατών. Ο στόχος είναι να περιορίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις της ύφεσης στην οικονομία τους (πτώση των εξαγωγικών κλάδων και υψηλή ανεργία στο εσωτερικό τους), θέτοντας δασμολογικού ή άλλου χαρακτήρα μέτρα για τον περιορισμό των φτηνών εισαγωγών (κυρίως για τις εισαγωγές των ανεπτυγμένων χωρών). Ωστόσο, τα μέλη της δεσμεύονται ότι θα προσπαθήσουν να πείσουν τα κράτη- μέλη του ΠΟΕ ότι ο Γύρος της Ντόχα θα πρέπει σύντομα να κλείσει και ότι τα προστατευτικά μέτρα δεν βοηθούν στην ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας. Από τη άλλη μεριά, τα στοιχεία του ΠΟΕ δείχνουν ότι η λιγότερο πληγείσα από την οικονομική κρίση περιοχή είναι της Ανατολικής Ασίας, χάρη του αυξανόμενου εμπορίου πολλών χωρών της περιοχής με την Κίνα. Συγκεκριμένα, το ενδο-περιφερειακό εμπόριο στην Ευρώπη μειώθηκε κατά 18% το 2008-2009, στη Βόρεια Αμερική μειώθηκε κατά 10% ενώ στην Ανατολική Ασία μειώθηκε κατά 8% για την ίδια περίοδο⁵¹.

Από τα παραπάνω προκύπτουν δύο σημαντικά στοιχεία. Το πρώτο είναι ότι η προστασία της εθνικής οικονομίας είναι πρώτιστο μέλημα όλων των κρατών ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, για τους τομείς που αποτελούν τον βασικό κορμό της οικονομίας των αναπτυσσομένων (πρώτες ύλες, κλωστοϋφαντουργία, μεταλλοβιομηχανία), επιδιώκονται, μέσω του μηχανισμού του ΠΟΕ, συνολικές δεσμεύσεις από όλα τα κράτη. Το δεύτερο είναι, ότι χωρίς να εγκαταλείπονται οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις, οι συναλλαγές μέσα σε μια «περιοχή» είναι σημαντικές για την οικονομική τους ανάπτυξη.

Συμπερασματικά, λαμβάνοντας υπόψη ότι στους δύο κύριους δρώντες του διεθνούς οικονομικού συστήματος (ΗΠΑ και ΕΕ) προστίθεται και η περιοχή της Ανατολικής Ασίας (με δεσπόζουσες την Κίνα και Ιαπωνία), για την οποία υπάρχουν πολλές προσδοκίες ότι θα δώσει ζωτική πνοή για την έξοδο από την ύφεση και το γεγονός ότι ξεχωριστά οι δρώντες ακολουθούν μια στρατηγική πολιτική που εξυπηρετεί

WTO & Regional Integration Arrangements (RIA's)", *Review of African Political Economy*, No 118: 629-644.

⁵¹ UNCTAD, WTO, OECD, "Report on G-20 Trade and Investment Measures (September 2009 to February 2010)", σελ. 8-9., επίσης, WTO, *International Trade Statistics 2009*, σελ. 3.

καλύτερα τα γεω-οικονομικά τους συμφέροντα, καταλήγουμε σε αυτό που αναφέρθηκε παραπάνω από τον Bhagwati. Οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις και η αύξηση των διμερών ή πλειομερών περιφερειακών συμφωνιών είναι αλληλεξαρτώμενες διαδικασίες, άμεσα συνδεδεμένες με τους εθνικούς στόχους των κρατών. Δικαιολογημένα ή όχι, η δημιουργία του τριαδικού κόσμου (Big-3 blocs), Ευρώπης, Βόρειας Αμερικής και Ασίας-Ειρηνικού, στον οποίο αντιστοιχεί το 80% του παγκόσμιου εμπορίου, δημιουργεί φόβους για την κυριαρχία τους στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις, για την απομόνωση του υπόλοιπου κόσμου και για τη δημιουργία «ηγετών» στην περιοχή που θα εκμεταλλευτούν τις ασθενέστερες οικονομικά χώρες.

Κεφάλαιο 4

Ο τριαδικός κόσμος (Big-3 blocs)

4.1. Ευρώπη: Το «πρότυπο» της περιφερειοποίησης

Πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

Ο Ρομάνο Πρόντι έχει δηλώσει ότι « η αποφασιστικότητα των έξι χωρών μελών που αποφάσισαν να συντονίσουν τις πολιτικές τους και να οικοδομήσουν εκ νέου τις οικονομίες και τις κοινωνίες τους, οδήγησε τελικά στη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας το 1958». Μετά από πολλά χρόνια κατακερμάτισης του ευρωπαϊκού χώρου σε πολιτικούς και οικονομικούς όρους, φαινόταν ότι η δημιουργία της Κοινής Αγοράς θα έφερνε οικονομικά οφέλη και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, προωθώντας τις βιομηχανικές επενδύσεις σε μακροπρόθεσμη βάση, παρά τις προσωρινές εκτροπές του εμπορίου που σημειώνονταν για τους αμερικανούς εξαγωγείς. Αναμφισβήτητου, η πιο σημαντική εξέλιξη στην παγκόσμια οικονομία μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο ήταν η υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης για τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης των έξι πρώτων συμμετεχόντων ευρωπαϊκών χωρών (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Ολλανδία). Από τότε και μέχρι σήμερα, η στρατηγική εμπορική πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αντανάκλα τις αλλαγές στην ίδια τη φύση της ευρωπαϊκής περιφερειακής ολοκλήρωσης όσο και τις αλλαγές στις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις.

Κατά τη δεκαετία του 1960, σύμφωνα με τα στοιχεία του OECD, τα κράτη-μέλη της ΕΚ είχαν απελευθερώσει το εμπόριο μεταξύ τους κατά 89% (1959) σε σχέση με το 60% του 1950. Αποφασίστηκε επίσης η απελευθέρωση των ιδιωτικών εισαγωγών σε ποσοστό 50% παρά το ότι εξακολουθούσε ένα μεγάλο μέρος του εμπορίου να αποτελεί κρατική πολιτική⁵². Το ευνοϊκό μακρο-οικονομικό περιβάλλον των δεκαετιών 1950-1960, βοήθησε την Ευρώπη να ακολουθήσει την Αμερική στις τεχνολογικές εξελίξεις, στις επενδύσεις και την απελευθέρωση του εμπορίου και να

---

⁵² OECD, (2001), Organization for European Economic Co-Operation, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, www.oecd.org/dataoecd/6/6/2010 Portal (ημερομηνία πρόσβασης, 6-6-2010).

επιτύχει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, η μέση ετήσια αύξηση του ΑΕΠ έφτανε το 5% και η ανεργία δεν ξεπερνούσε το 2%. Ταυτόχρονα, στο εσωτερικό τους, τα κράτη προσπαθούσαν να δημιουργήσουν τους απαραίτητους μηχανισμούς για τη μακρο-οικονομική σταθερότητα, την αναδιανομή, την ασφάλεια από τους εξωτερικούς κλυδωνισμούς και την εξασφάλιση δημοσίων αγαθών. Σε χώρες όπως η Γαλλία και η Ιταλία, το κράτος ασκούσε άμεσο έλεγχο σε όλους τους τομείς της οικονομίας, από τις υπηρεσίες κοινής ωφελείας ως τις τράπεζες. Το κράτος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην απελευθέρωση του εμπορίου και η μεικτή οικονομία απορροφούσε τους κραδασμούς του εξωτερικού ανταγωνισμού. Διαπιστώνεται από τη γρήγορη μεταβίβαση το αγροτικού τομέα στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Όταν υπογράφηκαν οι συνθήκες, οι αγρότες αποτελούσαν το 23% του εργατικού πληθυσμού στα έξι κράτη-μέλη ενώ στην Ιταλία το ποσοστό ήταν 35%. Με βάση τη μακρά παράδοση του προστατευτισμού της γεωργίας από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, η ενδο-περιφερειακή απελευθέρωση ήταν δυνατή μόνο μέσα από τη διαμόρφωση μιας κοινής πολιτικής, η οποία αναπαρήγαγε σε κάποιο βαθμό τις εθνικές πολιτικές⁵³.

Η αλλαγή του διεθνούς περιβάλλοντος από τη δεκαετία του 1970 και μετά, με χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και υψηλή ανεργία σε συνδυασμό με τον υψηλό πληθωρισμό, οδήγησε την Ευρώπη σε νέες επιλογές. Υπογράφηκε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1986 προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα και να δημιουργηθούν οι οικονομίες κλίμακας, μέσω των αποκρατικοποιήσεων και της άρσης των διαφόρων μορφών κρατικού προστατευτισμού. Ήταν η πολιτική του νεοφιλελευθερισμού, την οποία πρωτύτερα είχαν υιοθετήσει οι Μπους και Θάτσερ. Φάνηκε ότι η αγορά δεν επαρκούσε για την οικονομική ολοκλήρωση και ότι σε συνθήκες μεικτής οικονομίας, η εξάλειψη των διασυνοριακών ελέγχων δεν επαρκούσαν για την απελευθέρωση του εμπορίου. Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη που απελευθέρωσε τις υπηρεσίες και το κεφάλαιο στην ενιαία εσωτερική αγορά, βελτίωσε το οικονομικό περιβάλλον με την αύξηση των εξαγωγών και των επενδύσεων και σε αυτό βοήθησε η αξιόπιστη πολιτική των κρατών. Ο μηχανισμός των διαρθρωτικών ταμείων δημιουργήθηκε για να αποζημιώσει τους «χαμένους» από τον αυξανόμενο ανταγωνισμό, μετά την

---

⁵³ Τσούκαλης Λ., (2004), “ Ποια Ευρώπη;” Αθήνα, Εκδόσεις Ποταμός, σελ. 85-90.

κατάργηση των φραγμών και των εμποδίων. Στην πρώτη διαπραγμάτευση για τα διαρθρωτικά ταμεία, η Γερμανία καθόρισε τα κριτήρια για τις αναδιανεμητικές πολιτικές, εφόσον ήταν η χώρα με τη μεγαλύτερη συνεισφορά στον κοινοτικό προϋπολογισμό⁵⁴.

Η μετάβαση από το Ενιαίο Νομισματικό Σύστημα στη Οικονομική Νομισματική Ένωση το 1999, υπήρξε η επόμενη σημαντική καμπή στην πορεία της οικονομικής ολοκλήρωσης. Πολλοί πάντα πίστευαν ότι η σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών αποτελούσε προϋπόθεση για την επέκταση των εμπορικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, με την ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων στην ενιαία εσωτερική αγορά δημιουργούνταν ασυμβίβαστο με τη σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και ταυτόχρονα την ανεξαρτησία της νομισματικής πολιτικής. Με την ολοκλήρωση των ευρωπαϊκών αγορών στους τομείς των αγαθών και υπηρεσιών και την πλήρη απελευθέρωση των κεφαλαίων δεν ήταν αποδεκτές οι μεγάλες διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Υπό αυτό το πρίσμα, η ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων απαιτούσε κοινή νομισματική πολιτική. Ο δρόμος προς την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος άνοιξε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992⁵⁵.

Από το ξεκίνημά της, η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν είχε την ίδια σημασία για όλες τις χώρες που συμμετέχουν σε αυτήν. Στην περίπτωση της Γερμανίας, σήμαινε την επανάκτηση της χαμένης αξιοπιστίας της ως υπεύθυνος εταίρος του ευρωπαϊκού συστήματος που εργάζεται για τη διατήρηση του status quo. Για τη Γαλλία, οι πρωτοβουλίες για την ευρωπαϊκή ενοποίηση ήταν η προσπάθεια να αντιρροπεί τη σταθερά ανερχόμενη οικονομικά Γερμανία, μετατρέποντας το γαλλο-γερμανικό άξονα σε ατμομηχανή της Ευρώπης. Επιπλέον, η ενωμένη Ευρώπη θα αποτελούσε την τρίτη εξισορροπητική δύναμη ανάμεσα στους αγγλοσάξονες και στο κομμουνιστικό μπλοκ. Για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, η ΕΕ αποτελεί ένα ασφαλές περιβάλλον για να αντιμετωπίσουν τον διεθνή ανταγωνισμό. Το Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί εξαίρεση, καθώς πάντοτε συντασσόταν με τις επιλογές της αμερικανικής πολιτικής, ενώ οι σκανδιναβικές χώρες, λόγω του παραδοσιακά

---

⁵⁴ Στο ίδιο.

⁵⁵ Βοσκόπουλος Α. Γιώργος, (2009), "Ευρωπαϊκή Ένωση, θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί", Αθήνα, εκδόσεις Επίκεντρο, σελ. 152-153.

ουδέτερου χαρακτήρα της πολιτικής τους και του υψηλότερου επιπέδου διαβίωσης, κρατούν σε ορισμένα τουλάχιστον θέματα, αποστάσεις από την ηπειρωτική Ευρώπη⁵⁶.

Παρά τα διαφορετικά κίνητρα των κρατών μελών της, σταδιακά απέκτησε 27 μέλη με τις διαδοχικές διευρύνσεις και έχει δημιουργήσει τη μεγαλύτερη ολοκληρωμένη περιοχή στον κόσμο, ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητά της και συμμετέχοντας με ποσοστό 30% στο παγκόσμιο ΑΕΠ. Στις εξωτερικές οικονομικές της σχέσεις, έχει δημιουργήσει διάφορους τύπους εμπορικών συμφωνιών, οι οποίες αποτελούν μέρος της εξωτερικής εμπορικής πολιτικής και συσχετίζονται άμεσα με τις υπόλοιπες διαστάσεις της εξωτερικής πολιτικής της ασφάλειας και της διπλωματίας. Ερωτηματικά τέθηκαν με τη διεύρυνση του 2004, όπου δέκα νέες χώρες εντάχθηκαν στην ΕΕ. Το κυριότερο ήταν το πώς θα κατορθωνόταν η ισορροπία ανάμεσα στη βαθιά και την ευρεία διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι οικονομικές μελέτες έδειχναν ότι η διευρυμένη εσωτερική αγορά έδινε το πλεονέκτημα του μεγαλύτερου εμπορικού μπλοκ στον κόσμο, μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα και αυξημένες επενδύσεις. Η εμφάνιση νέων οικονομικών δυνάμεων (Κίνα, Ινδία) έπρεπε να απαντηθεί με αύξηση της οικονομικής της ισχύος. Από την άλλη μεριά, η διεύρυνση, αναπόφευκτα θα έπρεπε να ενώσει ασύμμετρες οικονομικά χώρες και θα δημιουργούσε κόστη και οφέλη για τους συμμετέχοντες.

Η διεύρυνση του 2004

Το πέμπτο κύμα της διεύρυνσης ήταν το ιστορικό βήμα για την επανένωση της Ευρώπης. Οι δώδεκα χώρες από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και την περιοχή της Μεσογείου που εισχώρησαν στην Ένωση το 2004 και το 2007, ήταν το πιο μεγάλο κύμα, από άποψη αριθμού χωρών και από άποψη πληθυσμού τους. Συγκεκριμένα, η διεύρυνση του 2004 πρόσθεσε 75 εκατομμύρια στον πληθυσμό της ΕΕ, φθάνοντας έτσι στα 455 εκ. και αποτέλεσε τη μεγαλύτερη ενιαία αγορά στον κόσμο. Ωστόσο, η διαδικασία της διεύρυνσης δημιούργησε πολλές αμφιβολίες για την θεσμική ικανότητα της ΕΕ να συγκεράσει την αυξημένη ποικιλία απόψεων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και για το κόστος που θα προκαλούσε αυτή. Τα

---

⁵⁶ Βλ. Τσουκάλης Λ., "Ποια Ευρώπη;" επίσης, Gordon, L. (1961), "Economic Regionalism Reconsidered", *World Politics*, Vol. 13., No 2, 1961, σελ. 231-253.

περισσότερα νέα μέλη παρουσίαζαν κατά κεφαλήν εισόδημα περίπου 40% του μέσου όρου της ΕΕ-15. Φόβοι για μετανάστευση, απώλεια θέσεων εργασίας, μισθών, ασφάλειας και ταυτότητας, ήταν οι αντιδράσεις της κοινής γνώμης για τη διεύρυνση. Αντίθετα, οι οικονομικές μελέτες έδειχναν τις θετικές επιπτώσεις της στην ένωση. Η διεύρυνση εξετάστηκε σε μελέτες από την άποψη της επίδρασης που είχε στην ΕΕ στο σύνολό της, στην ενδυνάμωση της παγκόσμιας θέσης της και στο πώς τα νέα μέλη ωφελήθηκαν από τη συμμετοχή τους σε αυτήν.

Τα νέα κράτη, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, αντιμετώπιζαν τρεις σημαντικές προκλήσεις. Η πρώτη ήταν να λύσουν το αίσθημα της ανασφάλειας που προέκυψε μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Θα το έκαναν με τη συμμετοχή τους στο ΝΑΤΟ. Η δεύτερη ήταν ότι έπρεπε από την αρχή να δημιουργήσουν μία ελεύθερη αγορά για να αντιμετωπίσουν το διεθνή ανταγωνισμό και να ενταχθούν στην παγκόσμια οικονομία. Η τρίτη ήταν η εγκαθίδρυση δημοκρατικών θεσμών στο εσωτερικό τους.

Από τη μεριά της ΕΕ, έπρεπε να δοθεί λύση στη διελκυστίνδα, εμπάθυνση ή διεύρυνση και τελικά επιλέχθηκε η δεύτερη λύση. Στα 1993 έγινε η συμφωνία σύνδεσης ή αλλιώς οι «Ευρωπαϊκές συμφωνίες»⁵⁷, με την Γερμανία να καθοδηγεί τις εξελίξεις για να μπορέσει να ελέγξει οικονομικά και πολιτικά το ρευστό χώρο της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Οι Άγγλοι ήταν ευχαριστημένοι γιατί έβλεπαν την απομάκρυνση από την ιδέα της πολιτικής ένωσης, έμοιαζε περισσότερο ως ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, ενώ η Γαλλία, πίεσε, ως αντάλλαγμα για τη σύνταξή της με τη Γερμανία, για τη δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών με τη Μεσόγειο το 1995⁵⁸.

Κόστος και οφέλη από τη διεύρυνση του 2004

Οι συμφωνίες σύνδεσης άρχισαν επίσημα το 1998 με έξι υποψήφιες χώρες (Τσεχία, Εσθονία, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβενία και Κύπρος) και το 1999 οι διαπραγματεύσεις

---

⁵⁷ Οι νέες χώρες έπρεπε να υιοθετήσουν το «κοινοτικό κερτημένο», σύμφωνα με τα «κριτήρια της Κοπεγχάγης» από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 1993, που ήταν οικονομικά, πολιτικά και νομοθεσία.

⁵⁸ Χίου -Μανιατοπούλου Θ., (1997), «Η Ευρωπαϊκή Προοπτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης», Αθήνα, εκδόσεις Ε.Α. Αναστασίου, (εισαγωγή: Ντίνος Λυμπερόπουλος, πρόεδρος, ε.τ), σελ. 11-20.

επεκτάθηκαν στις υπόλοιπες (Βουλγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ρουμανία και Σλοβακία). Οι δέκα χώρες που πρώτες εισχώρησαν στην ΕΕ υπέγραψαν τη συμφωνία σύνδεσης τον Απρίλη του 2003. Το περιεχόμενο των διμερών συμφωνιών σύνδεσης που είχε πολιτικό και οικονομικό χαρακτήρα, αντανάκλούσε τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας ενώ έθετε κοινούς στόχους στα θέματα του περιβάλλοντος, της γεωργίας, της κοινωνικής πολιτικής και της απασχόλησης, των μεταφορών, της ενέργειας και της ελεύθερης κίνησης εργασίας, υπηρεσιών και κεφαλαίου.

Οι φόβοι ότι η διεύρυνση θα προκαλούσε κύματα μετανάστευσης από τις νέες χώρες έκανε την ΕΕ-15 να καινοτομήσει για πρώτη φορά. Έθεσε στην κρίση των εθνικών κυβερνήσεων εάν ήθελαν περιορισμούς στην κίνηση των προσώπων. Η Γερμανία και η Αυστρία κυρίως, έθεσαν αυστηρούς περιορισμούς στην κίνηση των προσώπων για να αποφύγουν οικονομικούς μετανάστες που θα απορρυθμίζαν τις αγορές εργασίας. Οι μεταβατικές συμφωνίες πήραν τη μορφή του επονομαζόμενου 2+3+2, όπου μετά την παρέλευση 5 ετών τα κράτη να εφαρμόσουν τους κανόνες της Επιτροπής. Ωστόσο, εάν ένα μέλος αποδείκνυε ότι η αγορά εργασίας του είχε διαταραχθεί θα μπορούσε να επιμηκύνει τους περιορισμούς για άλλα δύο χρόνια (μέχρι το 2011). Οι μέχρι τώρα ενδείξεις είναι ότι το συνολικό ποσοστό των πολιτών της ΕΕ-10 που εργάζεται στην ΕΕ-15 έχει παραμείνει σταθερό κατά την περίοδο 2003-2005 και πιθανόν να οφείλεται στη μείωση της υποαπασχόλησης στα νέα κράτη⁵⁹.

Σχετικά με την κοινή εμπορική πολιτική, οι συμφωνίες σύνδεσης αφορούσαν μια περίοδο 10 ετών για τη δημιουργία διμερών ζωνών ελεύθερων συναλλαγών. Κατά συνέπεια, αρκετό χρόνο πριν την επίσημη προσχώρηση, είχε απελευθερωθεί το εμπόριο ανάμεσα στην ΕΕ και στα νέα μέλη. Επειδή ο αγροτικός τομέας κάλυπτε μεγάλο μέρος της οικονομίας τους, οι χαμηλότερες τιμές των αγροτικών τους προϊόντων συνεπαγόταν υψηλό κόστος για τον Κοινοτικό Προϋπολογισμό. Για το λόγο αυτό, στον τομέα του εμπορίου και πολλών άλλων, μεταφέρθηκαν πόροι που αντιστοιχούσαν στο 2,3% του ΑΕΠ τους, ενώ για την τελευταία περίοδο 2007-2013,

---

⁵⁹ European Commission, (2009), "Five Years of an Enlarged EU, Economic, achievements and Challenges", διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (www.europa.eu), σελ. 20-21., επίσης, UNU-CRIS, chapter 10, "Regional Integration in the European Union: Enlargement without constitution", σελ. 229-251.

το ποσό και για τις δώδεκα χώρες αυξήθηκε στο 3% του ΑΕΠ τους. Η ικανότητα προσαρμογής στα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης⁶⁰, εξαρτάται από την ικανότητα των νέων χωρών να απορροφήσουν τους πόρους και από την ποιότητα του εσωτερικού πολιτικού τους περιβάλλοντος. Το κόστος προσαρμογής τους υπολογιζόταν στο 1 % του ΑΕΠ τους για πέντε χρόνια σχετικά με τις δημοσιονομικές δαπάνες για βιομηχανικές αναδιαρθρώσεις, προστασία του περιβάλλοντος, αναβάθμιση του τραπεζικού και εκπαιδευτικού συστήματος, προώθηση του ανταγωνιστικού πλαισίου κλπ. Ωστόσο, οι θετικές επιδράσεις έρχονταν από την αύξηση του εμπορίου εντός και εκτός της ΕΕ, της προσέλκυσης των άμεσων ξένων λόγω της μείωσης των εξόδων του εμπορίου και της αβεβαιότητας του επενδυτικού ρίσκου⁶¹.

Συγκεκριμένα, μεταξύ 1999-2003 και 2004-2008, αυξήθηκαν οι εξαγωγές και οι εισαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ τόσο στα παλιά όσο και στα νέα μέλη. Επιπλέον, η αύξηση του εμπορίου κατευθύνθηκε περισσότερο στο εξω-κοινοτικό εμπόριο ενώ οριακά μειώθηκε το συνολικό εμπόριο στα παλιά μέλη και ελαφρώς αυξήθηκε στα νέα μέλη. Αυτό δείχνει ότι η διεύρυνση έχει υποστηρίξει τη δημιουργία εμπορίου παρά την εκτροπή του από το εξω-κοινοτικό στο ενδο-κοινοτικό (βλ. πίνακα).

Εμπόριο στη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση				
	Νέα Μέλη		Παλιά μέλη	
	1999-2003	2003-2008	1999-2003	2003-2008
Άνοιγμα εμπορίου	47	56	34	38
Ποσοστό				
Ενδοκοινοτικού				
στο συνολικό				
εμπόριο(%)	74	76	66	65

Πηγή: Έκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη διεύρυνση, 2009, σελ. 38.

⁶⁰ Τα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης που αντανακλούν την οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ είναι η ανοιχτή οικονομία αγοράς, η υιοθέτηση των κανόνων της Κοινής Αγοράς και η δέσμευση ότι στο μέλλον θα υιοθετήσουν το ευρώ. Τα πολιτικά κριτήρια είναι η σταθερότητα των δημοκρατικών θεσμών, οι νόμοι και τα ανθρώπινα δικαιώματα και ο σεβασμός των μειονοτήτων. Έτσι, το σκέλος των οικονομικών κριτηρίων περιλαμβάνεται στον πυλώνα της Στρατηγικής της Λισαβόνας (ανάπτυξη και απασχόληση) και στον πυλώνα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (κοινή νομισματική πολιτική). Βλ. European Commission, Five Years of an Enlarged EU, Economic, σελ. 22-23.

⁶¹ Βλ. European Commission, "Five Years of an Enlarged EU", σελ. 21., επίσης, Ρουμελιώτης Π., Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση, σελ.221-225.

Ενδιαφέρον προκαλεί η κατεύθυνση του εξωτερικού εμπορίου των νέων χωρών. Εκτός του εμπορίου που διενεργείται μεταξύ τους (από 14% πριν την εισδοχή τους σε 20% το 2007), έχουν ανακατευθύνει τις εξαγωγές τους προς τις χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων χωρών (CIS) και την Κίνα. Ειδικότερα, οι εξαγωγές προς τη Ρωσία διπλασιάστηκαν μεταξύ 1999-2007 και το ίδιο συνέβη με την Κίνα (0,7%) το 2007. Αντίθετα, οι εξαγωγές προς τις Ηνωμένες Πολιτείες μειώθηκαν την ίδια περίοδο κατά 1,5 ποσοστιαία μονάδα. Η Ιαπωνία (0,3%) και η Λατινική Αμερική (0,5%) έχουν παραμείνει σταθεροί προορισμοί των εξαγωγών τους⁶². Ωστόσο, η ανακατεύθυνση αυτή δείχνει ότι είναι περισσότερο εκτεθειμένες στην εξωτερική ζήτηση και στους κλυδωνισμούς που παρουσιάζει.

Το ενδο-κοινοτικό εμπόριο, από την οπτική της κάθε χώρας, παρουσιάζει ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά. Έτσι, τις περισσότερες εξαγωγές από τα παλιά μέλη τις δέχονται οι χώρες της Βαλτικής, η Ουγγαρία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία (η αύξηση εκτείνεται από 0,75 σε 2,5 ποσοστιαίες μονάδες)⁶³.

Από την άλλη μεριά, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το οικονομικό «άνοιγμα» των νέων χωρών συνέβη κυρίως κατά τη δεκαετία του 1990 με τις γνωστές «ευρωπαϊκές συμφωνίες». Οι συμφωνίες αυτές αποτέλεσαν το πλαίσιο για την απελευθέρωση του εμπορίου μεταξύ των παλιών και των νέων μελών. Εξηγούν σε μεγάλο βαθμό για ποιο λόγο, η Γερμανία και η Αυστρία που ήταν οι πλέον ωφελημένες από τη διεύρυνση, δεδομένης της γεωγραφικής τους εγγύτητας με τις χώρες της Βαλτικής, σημείωσαν αργότερα πτώση στις εμπορικές τους ροές με τα νέα μέλη. Ενδεικτικό είναι ότι μετά το 2004, τα νέα μέλη καταγράφουν συνεχώς ένα εμπορικό έλλειμμα με τη Γερμανία, τη Ρωσία και τελευταία, στο διμερές εμπόριό τους με την Κίνα. Αντίθετα με τις αρχικές προσδοκίες ότι θα είχαν εξειδίκευση σε προϊόντα εντάσεως εργασίας, οι περισσότερες ροές άμεσων ξένων επενδύσεων από τα παλιά μέλη οδήγησαν σε μετεγκαταστάσεις επιχειρήσεων εντάσεως κεφαλαίου και τεχνολογίας, ιδιαίτερα στον κλάδο της αυτοκινητοβιομηχανίας, όπου οι εξαγωγές τριπλασιάστηκαν μεταξύ 1999-2006 και αντιστοιχούσαν στο 13,5% των εξαγωγών τους. Σε γενικές γραμμές, διαπιστώνεται μια δομική μετατόπιση των οικονομιών τους προς τις υπηρεσίες και την οικονομία της τεχνολογίας, με αύξηση του ενδο-κλαδικού

⁶² Βλ. European Commission, σελ. 59.

⁶³ Βλ. European Commission, σελ. 52 & 65-67.

εμπορίου, αν και υστερούν σημαντικά σε σχέση με τα παλιά μέλη και πολλές αναδυόμενες οικονομίες εκτός ΕΕ. Αξίζει επίσης να τονιστεί πως, παρά τα διαφορετικά συστήματα συναλλαγματικών ισοτιμιών που ακολουθούν, έχουν υποστεί μια σημαντική ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής τους ισοτιμίας, που οδήγησε σε μείωση της ανταγωνιστικότητά τους, την περίοδο 1999-2008. Οι Βαλτικές χώρες και η Βουλγαρία που έχουν ισχυρή πρόσδεση στο ευρώ, είδαν τα τελευταία χρόνια μια απότομη επέκταση των πιστώσεων, εξαιτίας των ροών κεφαλαίου, η οποία οδήγησε σε αύξηση των τιμών των ακινήτων και σε ανισορροπία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τους⁶⁴.

Στην ΕΕ-27, οι στόχοι της Λισαβόνας για ανάπτυξη και απασχόληση δεν έχουν ακόμα επιτευχθεί. Διαπιστώνεται ετερογένεια ανάμεσα στα μέλη από άποψη οικονομικής παρουσίας και από τις προσπάθειες που καταβάλλουν για να μεταμορφώσουν γρήγορα το εσωτερικό τους και να προχωρήσουν στην υιοθέτηση του ευρώ. Η στασιμότητα των μεταρρυθμίσεων έχει χαρακτηριστεί ως «κούραση προσαρμογής» (reform fatigue). Σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2010 για την σύγκλιση, μόνο η Εσθονία πληροί όλα τα κριτήρια για την υιοθέτηση του ευρώ και από 1/1/2011 εντάσσεται στην ΟΝΕ. Οι υπόλοιπες χώρες, Τσεχία, Λετονία (ζήτησε την παρέμβαση του ΔΝΤ), Λιθουανία, Ουγγαρία (έλαβε διεθνή βοήθεια από ΕΕ, ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα), Πολωνία, Ρουμανία, είτε δεν έχουν σταθερότητα τιμών ή δεν έχουν σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες ή δεν έχουν συγκλίνει τα επιτόκιά τους. Η οικονομική κρίση του 2008 χειροτέρεψε την κατάσταση καθώς οι βαλτικές χώρες όπως είδαμε, έχουν εξωστρεφή προσανατολισμό στο εμπόριό τους και είναι αρκετά εξαρτημένες από την εξωτερική χρηματοδότηση⁶⁵. Τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα χωρών της Ευρωζώνης και ευρύτερα πολλών χωρών της ΕΕ και το εξωτερικό χρέος που αντιμετωπίζουν, θέτουν νέες προκλήσεις στην ΕΕ για το πότε θα μπορέσει να ανακάμψει από την ύφεση. Τίθενται ακόμα αμφιβολίες για τη βιωσιμότητα του κοινού της νομίσματος, υπό την απουσία οικονομικής κυβέρνησης στην ευρωζώνη και θεσμικών ελλείψεων στο σύστημα της οικονομικής διακυβέρνησης. Η ουσία του προβλήματος βρίσκεται στον τρόπο που θα επιλέξει να λύσει τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν χώρες, όπως η

---

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 41 & 66.

⁶⁵ European Economic Forecast- Spring 2010, *European Commission* (διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (www.europa.eu), σελ. 72-115.

Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία. Την τελευταία δεκαετία έχει επιλέξει ανάμεσα στην ένωση και τον διαχωρισμό. Ήθελε την οικονομική ένωση αλλά συνέχιζε να στηρίζεται στην εθνική ανεξαρτησία των κρατών –μελών⁶⁶. Σε μια δημόσια συζήτηση της Ειδικής Επιτροπής του Κοινοβουλίου για την χρηματοοικονομική και κοινωνική κρίση, στις 25 Μαρτίου 2010, αναφέρεται ότι τα αίτια της κρίσης είναι ο χρηματο-οικονομικός καπιταλισμός της εποχής μας, τον οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί ξένο προς την ευρωπαϊκή προσέγγιση της «πραγματικής οικονομίας». Ως ο παγκόσμιος ηγέτης της πραγματικής οικονομίας, μπορεί η φωνή της να ακουστεί όχι μόνο στο ΔΝΤ και στην Παγκόσμια Τράπεζα αλλά και στον ΠΟΕ και επίσης, να προστατεύσει τον εαυτό της αναδομώντας τους θεσμούς της. Επιπλέον, όταν τα έντονα εξωτερικά «σοκ» (περιπτώσεις οικονομικών κρίσεων) ταλανίζουν τις αδύναμες οικονομίες, «ο προστατευτισμός σε απειλούμενους οικονομικούς κλάδους στις αναπτυσσόμενες χώρες πρέπει να είναι απόλυτα δικαιολογημένος», όπως αναφέρθηκε στη συζήτηση⁶⁷.

Εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της ΕΕ

Η ΕΕ μέχρι σήμερα, έχει 24 συμφωνίες εν ισχύ, 8 συμφωνίες που έχουν υπογραφεί και 11 συμφωνίες που βρίσκονται υπό διαπραγμάτευση. Εκτείνονται από συμφωνίες τελωνειακής ένωσης με γειτονικά μικρά κράτη, όπως το San Marino και η Ανδόρα, σε συμφωνίες Σταθερότητας και Συνεργασίας με υποψήφια προς ένταξη μέλη όπως η Κροατία, σε συμφωνίες Οικονομικού Εταίρου, όπως η συμφωνία CARIFORUM ή σε συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου, όπως με το Μεξικό. Οι συμφωνίες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τους στόχους και τα θέματα που καλύπτουν. Διαφέρουν επίσης, ως προς το βαθμό κατά τον οποίο έχουν περιληφθεί προβλέψεις για πέρα από το εμπόριο ζητήματα. Οι περισσότερες έχουν υπογραφεί κατά τη δεκαετία του 1990. Από την οπτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, οι λόγοι για την επέκταση των συμφωνιών είναι διάφοροι. Αφορούν σε θεμελιακές σχέσεις με τα υποψήφια προς ένταξη ή δυνητικά προς ένταξη μέλη ή αποτελούν τη βάση για αναπτυξιακή πολιτική προς την Αφρική, την Καραϊβική και τον Ειρηνικό σύμφωνα με τη Σύμβαση του

⁶⁶ Hadas Ed. and Hunchinson M., “Time to Celebrate? Not in a Big Way”, *The New York Times*, 10 Μαρτίου 2010.

⁶⁷ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (30-3-2010), A “real economy and world governance system”, *Economic and Monetary Affairs, Press Release*, (διαθέσιμο στο: www.eurostat.ec.europa.eu/press/αριθμοι/), ημερομηνία πρόσβασης, 18-6-2010.

Κοτονού. Αφορούν ακόμα σε διαπραγματεύσεις με Mercosur, ASEAN και Andean Community (διαπεριφερειακές σχέσεις). Το 2006-2007, η ΕΕ αποφάσισε να αναπτύξει μια σειρά από διμερείς συμφωνίες με «στρατηγικούς εταίρους», Ινδία, Κίνα, ASEAN και Νότια Κορέα. Η Επιτροπή, με τον ισχυρισμό ότι δεν υπάρχει υπαναχώρηση της ΕΕ από τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις, εξηγεί την αξία των συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου για τα συμφέροντα της ευρωπαϊκής αγοράς⁶⁸.

Στην αρχική της σύλληψη, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει εντάξει τη δημιουργία των περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών στα πλαίσια της εμπορικής πολιτικής της βάσει του άρθρου 133 της ΕΚ. Το άρθρο αυτό κάλυπτε εμπόριο αγαθών αλλά με τις μεταγενέστερες συνθήκες (Συνθήκη της Νίκαιας το 2000 και της Λισαβόνας το 2007), έχουν προστεθεί θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας, άμεσων ξένων επενδύσεων⁶⁹.

Με βάση την πολιτική στρατηγική της ΕΕ, οι συμφωνίες μπορούν να διαχωριστούν σε τέσσερις βασικές κατηγορίες. Η *πρώτη* βασική κατηγορία, αφορά στα υποψήφια προς ένταξη και στα δυνητικά υποψήφια προς ένταξη κράτη. Χωρίς να είναι αυτά υποχρεωμένα να υπογράψουν συμφωνία προένταξης, όλα ακολούθησαν σε προγενέστερο χρόνο της υποδοχής τους, συμφωνίες ένωσης ή ελεύθερου εμπορίου (πχ. Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης). Η πολιτική των συμφωνιών σταθερότητας και ένωσης συνίσταται κατά κύριο λόγο σε θέματα εμπορίου αγαθών, υπηρεσιών, μη διακριτικής μεταχείρισης για νόμιμους οικονομικούς μετανάστες, συνεργασία σε θέματα πολιτικής ανταγωνισμού, πνευματικής ιδιοκτησίας και κοινωνικής ασφάλειας. Διακρίνονται δε από δύο σημαντικές διαστάσεις. Η πρώτη διάσταση είναι η ομαλή ένταξη των υποψήφιων μελών στις τέσσερις ελευθερίες της αγοράς (αγαθά, υπηρεσίες, πρόσωπα και κεφάλαιο). Ο στόχος είναι να διευκολυνθεί η βαθύτερη ολοκλήρωση της συμφωνίας ενώ παράλληλα επιτυγχάνεται η ευθυγράμμιση με τα Κοινοτικά πρότυπα σε τομείς, όπως η προστασία των καταναλωτών, οι εργασιακές συνθήκες, ο τραπεζικός τομέας, οι οικονομικές υπηρεσίες κλπ. Η δεύτερη σημαντική διάσταση είναι ότι προωθούν την περιφερειακή σταθερότητα βασισμένη στις σχέσεις καλής γειτονίας, ειδικά εάν

---

⁶⁸ Cremona M., (2010), "The European Union and Regional Trade Agreements", *European University Institute, Italy*, paper presented for European Yearbook of International Economic Law., σελ.245-268.

⁶⁹ Στο ίδιο.

καλύπτουν θέματα για υπηρεσίες, κινήσεις κεφαλαίου, κινήσεις ανθρώπων και συνεργασία στη δικαιοσύνη. Από τις συμφωνίες αυτές εξαιρείται η συμφωνία της Ankara με την Τουρκία (1996) καθώς είναι μια καθαρά προτιμησιακή συμφωνία τελωνειακού χαρακτήρα ⁷⁰.

Η *δεύτερη* βασική κατηγορία αφορά τις συμφωνίες με τα γειτονικά κράτη, οι οποίες είναι αρκετά σύνθετες και διάφορες ως προς το περιεχόμενό τους. Εκτείνονται από πολυμερείς σε διμερείς ή διμερείς εντός πολυμερούς πλαισίου πολιτικής και προσφέρουν διάφορους βαθμούς ολοκλήρωσης. Μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις υπο-κατηγορίες. Η πρώτη αφορά τις συμφωνίες με τη Νορβηγία, Ισλανδία και Λιχτενστάιν, που είναι εν μέρει μέλη της συμφωνίας Σένγκεν αλλά δεν συμμετέχουν στην αγροτική πολιτική και πολιτική αλιείας, στο εξωτερικό εμπόριο, στην οικονομική και νομισματική ένωση, ούτε και στην κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας. Η συμφωνία με την Ελβετία παίρνει μια διαφορετική θεσμική μορφή αν και το περιεχόμενό της είναι παρόμοιο. Από συμφωνία ελεύθερου εμπορίου στα 1972 μεταμορφώθηκε το 1999 για να συμπεριλάβει ελεύθερη κίνηση προσώπων, αερομεταφορές, μεταφορές προσώπων και εμπορευμάτων οδικώς και σιδηροδρομικώς, επιστημονική και τεχνολογική συνεργασία, εμπόριο αγροτικών προϊόντων κλπ.. Η τρίτη υπο-κατηγορία αφορά τις συμφωνίες με τις Μεσογειακές χώρες, Τυνησία, Μαρόκο, Ιορδανία, Ισραήλ, Αλγερία, Αίγυπτο, Λίβανο. Σε αυτές περιλαμβάνεται και η εν δυνάμει συμφωνία με την Παλαιστινιακή αρχή της Δυτικής Όχθης και της Λωρίδας της Γάζας. Το διακριτό στοιχείο τους είναι ότι αναφέρονται σε μακροπρόθεσμες σχέσεις βασισμένες στην «αμοιβαιότητα, εταιρική σχέση και ανάπτυξη». Σχεδιασμένες να εγκαθιδρύσουν ένα πλαίσιο πολιτικού διαλόγου και ζώνης ελεύθερου εμπορίου, υπηρεσιών και κεφαλαίου, υποστηρίζουν την προσήλωσή τους στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις του ΠΟΕ και την πρόθεσή τους να δημιουργηθεί ένα δίκτυο ελεύθερων ζωνών εμπορίου στα μεσογειακά κράτη. Έχουν ήδη από το παρελθόν, προβλέψεις για ίση μεταχείριση των νόμιμων μεταναστών από τις χώρες του Μαγκρέμπ. Στις συμφωνίες συνεργασίας που υπάρχουν ήδη από τις δεκαετίες του 1960 και 1970, ως μέρος της συνολικής πολιτικής της ΕΕ για την Μεσόγειο, προστέθηκε μια τέταρτη διάσταση συνεργασίας, που αφορά στη μετανάστευση, την κοινωνική ολοκλήρωση, τη δικαιοσύνη και την ασφάλεια. Η

---

⁷⁰ Στο ίδιο.

τέταρτη υπο-κατηγορία συμφωνιών είναι η εταιρική συμφωνία συνεργασίας (PCA's) με χώρες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, Ουκρανία, Μολδαβία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, Ρωσία, Καζακστάν, Κιργιστάν και Ουζμπεκιστάν. Το χαρακτηριστικό τους είναι ότι δεν πρόκειται για καθαρά ζώνες ελεύθερου εμπορίου αλλά στοχεύουν στον πολιτικό διάλογο και στην τεχνική και οικονομική βοήθεια. Εστιάζουν ακόμα στο θέμα της ενέργειας, σε θέματα εκπαίδευσης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μια νέα εταιρική σχέση με τη Ρωσία βρίσκεται σε φάση ανάπτυξης αν και οι διαδικασίες ολοκλήρωσής της είναι αργές, όπως είναι και με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας ⁷¹.

Η τρίτη βασική κατηγορία αφορά τις συμφωνίες με τις αναπτυσσόμενες χώρες και ξεχωρίζουν δύο υπο-κατηγορίες. Η πρώτη υπο-κατηγορία αφορά στις συμφωνίες που δεν έχουν αναπτυξιακό χαρακτήρα (πχ οι συμφωνίες με το Μεξικό και τη Χιλή). Χαρακτηρίζονται από τις προβλέψεις του άρθρου 24 της GATT για απελευθέρωση εμπορίου και από τις προθέσεις της ΕΕ να ενδυναμωθεί η περιφερειακή ολοκλήρωση στην Λατινική Αμερική (στην περίπτωση του Μεξικού) και να διευρυνθεί ο πολιτικός διάλογος σε θέματα του δεύτερου και τρίτου πυλώνα της ΕΕ (στην περίπτωση της Χιλής). Η δεύτερη υπο-κατηγορία συμφωνιών έχει αναπτυξιακό χαρακτήρα. Αναφέρονται δε στις έξι περιφερειακές ομάδες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού. Οι συμφωνίες του Κοτονού για τη μη-αμοιβαιότητα στα θέματα του εμπορίου έληξαν το 2007. Το περιεχόμενο των νέων συμφωνιών είναι βασισμένο στην αρχή της αμοιβαιότητας, ευθυγραμμισμένο με τις απαιτήσεις του ΠΟΕ, αν και διατηρούνται οι ασυμμετρίες στην απελευθέρωση του εμπορίου. Για τις συμφωνίες αυτές, αμφισβητείται η πρόθεση της ΕΕ για τη φιλική ανάπτυξη των περιοχών αυτών και για το κατά πόσον η προώθηση της περιφερειακής ολοκλήρωσης οδηγεί στην ανάπτυξη. Και αυτό, παρά το γεγονός ότι μνημονεύεται πως στις νέες συμφωνίες θα ληφθούν υπόψη τα κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια των κρατών και η δυνατότητά τους να υιοθετήσουν και να προσαρμόσουν τις οικονομίες στις απαιτήσεις της ανοιχτής αγοράς. Από την πλευρά της ΕΕ θα υπάρξει απελευθέρωση σε ποσοστό 100% ενώ οι χώρες αυτές θα απελευθερώσουν το εμπόριό τους σε ποσοστό 80% στα επόμενα 15 χρόνια.

---

⁷¹ Στο ίδιο.

Ο στόχος της στρατηγικής αυτής έχει δύο διαστάσεις για την ΕΕ. Η πρώτη διάσταση αφορά στο νέο μοντέλο περιφερειακών συμφωνιών που προωθεί η ΕΕ. Είναι το μοντέλο του Νότου-Νότου-Βορρά, το οποίο συνδυάζει τα οφέλη των συμφωνιών Βορρά-Νότου, (δηλ. πρόσβαση σε μεγάλες και ανεπτυγμένες αγορές, προώθηση των άμεσων ξένων επενδύσεων, μεταφορά τεχνολογίας, επίδραση στην καλή διακυβέρνηση και αξιοπιστία των χωρών) με εκείνα των συμφωνιών Νότου-Νότου, (δηλ. δημιουργία μιας μεγάλης αγοράς, ικανής για να προσελκύσει επενδύσεις και να συμβάλλει στην σταθερότητα και την ασφάλεια της περιοχής). Η δεύτερη διάσταση αφορά τον συνδυασμό της αναπτυξιακής βοήθειας που δίνεται με την απελευθέρωση του εμπορίου και τις προβλέψεις για τις δεσμεύσεις των επενδυτών, οι οποίοι δεν θα πρέπει να εκμεταλλεύονται τις εσωτερικές περιβαλλοντικές και εργασιακές συνθήκες των χωρών ούτε να χαλαρώνονται τα εργασιακά πρότυπα που ισχύουν διεθνώς⁷².

Η τέταρτη βασική κατηγορία αφορά στην δημιουργία νέων συμφωνιών με τις αναδυόμενες οικονομίες και τις περιφερειακές οργανώσεις, όπως είναι η Mercosur, Andean Community, Gulf Cooperation Council. Κατά το πλείστον οικονομικού περιεχομένου συμφωνίες, δεν προσπαθούν να εισάγουν στόχους εξωτερικής πολιτικής. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις, όπως στη συμφωνία με το Ιράκ, η συνεργασία στα θέματα του εμπορίου μπορεί να διευκολύνει την είσοδο του κράτους στον ΠΟΕ. Η σύναψη γενικά των συμφωνιών αυτών με Ινδία, Κίνα, ASEAN, Mercosur, Κεντρική Αμερική, Gulf Cooperation Council, μπορούν να ιδωθούν στο πλαίσιο της έλλειψης προόδου των πολυμερών διαπραγματεύσεων καθώς και στη στροφή των ΗΠΑ προς τις διμερείς και περιφερειακές συμφωνίες. Κατά κύριο λόγο αφορούν σε οικονομικές συμφωνίες αλλά κινούνται με πολύ αργές διαδικασίες. Στην περίπτωση της συμφωνίας με την Mercosur, οι διαπραγματεύσεις έχουν σταματήσει αν και η ανάληψη της Προεδρίας από την Ισπανία και την Αργεντινή στις δύο ενώσεις το 2010 πιθανόν να δώσει ώθηση στην οριστικοποίηση της συμφωνίας⁷³.

Το συμπέρασμα από την πρακτική της ΕΕ είναι η προσπάθεια που καταβάλλεται από την πλευρά της να δημιουργήσει μια νέα γενιά περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών, προκειμένου να συμπεριληφθούν θέματα πέρα από το εμπόριο, όπως υπηρεσίες, επενδύσεις, κανονιστικά εμπόδια, πρότυπα, ανταγωνισμός, δημόσια

---

⁷² Στο ίδιο.

⁷³ Στο ίδιο.

διαφάνεια. Σε πολλές περιπτώσεις, η οικονομική βοήθεια σε τεχνικά θέματα αποτελεί τον μηχανισμό μέσω του οποίου θα έχουν πρόσβαση οι ευρωπαίοι παραγωγοί σε αγορές αγαθών και υπηρεσιών. Επιπλέον, η ΕΕ συνδέει τις συμφωνίες αυτές με ευρύτερη πολιτική ατζέντα για την εξωτερική της πολιτική. Περιλαμβάνει την περιφερειακή ασφάλεια και θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, λειτουργία της δικαιοσύνης. Πρόσφατα έχουν προστεθεί το ζήτημα της παράνομης μετανάστευσης, η τρομοκρατία, τα όπλα μαζικής καταστροφής. Ωστόσο, η συμπερίληψη αυτών των ζητημάτων επιβαρύνει κατά πολύ την υπογραφή της συμφωνίας καθώς μεταφράζεται ως επέμβαση στα εσωτερικά των κρατών.

Η πρόκληση της στρατηγικής πολιτικής της ΕΕ στον εμπορικό τομέα, κυρίως με τη δημιουργία της Κοινής Αγοράς το 1992, έρχεται από τις ΗΠΑ, όταν στα 1994 δημιουργεί στο γεωγραφικό χώρο της Βόρειας Αμερικής τη NAFTA.

4. 2. « Αμερική» : Από την Αλάσκα μέχρι τη Γη του Πυρός

Στην Αμερικάνικη Ήπειρο, η πολιτική της περιφερειοποίησης έχει σχηματιστεί από την αδιαμφισβήτητη παγκόσμια και περιφερειακή ηγεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών. Στη δεκαετία 1990, υπό την Προεδρία Bush (I) , η προώθηση της νεοφιλελεύθερης ατζέντας που εξυπηρετούσε τα οικονομικά συμφέροντα και τα προβλήματα ασφαλείας της χώρας (ανάπτυξη, μετανάστευση και ναρκωτικά), οδήγησε στη μετατόπιση της στρατηγικής πολιτικής στην αμερικανική ήπειρο προς τις περιφερειακές λύσεις. Συνδέθηκαν οι αρχές της οικονομικής ελευθερίας και της εμπορικής πειθαρχίας με την πολιτική σταθερότητα και την φιλελεύθερη δημοκρατία. Τόσο η συμφωνία της NAFTA όσο και οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία μιας ευρύτερης ζώνης ελεύθερων συναλλαγών (FTAA), με σχεδόν όλες τις χώρες της Λατινικής Αμερικής, σχετίζονται με τα ειδικότερα αλλά και τα ευρύτερα παγκόσμια συμφέροντα της ηγεμονικής δύναμης.

Η Συμφωνία της Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών Βορείου Αμερικής (NAFTA)

Οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία της NAFTA ακολούθησαν την ήδη υπάρχουσα εμπορική συμφωνία μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και του Καναδά το 1988. Το Μεξικό πρότεινε μια διμερή συμφωνία με τις Ηνωμένες Πολιτείες, όταν

αποφάσισε να ακολουθήσει μια εσωτερική μετάβαση από μια προστατευτική σε μια ανοιχτή οικονομία και προσπάθησε να βελτιώσει την εσωτερική εικόνα της χώρας καταπολεμώντας τη διαφθορά. Οι Ηνωμένες Πολιτείες (επί Προεδρίας Κλίντον) ήθελαν από τη μεριά τους να βελτιώσουν τις συνθήκες πρόσβασης στις αγορές του Μεξικού για τους επενδυτές και τους εμπόρους τους. Παράλληλα, η συμφωνία θα αποτελούσε ένα αντίβαρο στην οικονομική επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ΗΠΑ ήθελαν ακόμα να βελτιώσουν τις οικονομικές συνθήκες μέσα στο Μεξικό για να μειωθούν οι πιέσεις από την παράνομη μετανάστευση των Μεξικανών. Ο Καναδάς, ενώθηκε με την NAFTA, παρότι δεν είχε μεγάλα οικονομικά συμφέροντα στο Μεξικό, για αμυντικούς οικονομικούς λόγους. Φοβήθηκε ότι ένα παραπέρα άνοιγμα των Ηνωμένων Πολιτειών στην Λατινική Αμερική, θα τον απέκλειε από δυνητικές στρατηγικές σε μακροπρόθεσμη βάση. Καμιά από τις τρεις χώρες δεν φάνηκε να επιθυμεί την δημιουργία πολιτικής ένωσης στην Βόρεια Αμερικανική Ήπειρο. Για τις ΗΠΑ, δεν υπήρχε λόγος να δημιουργηθεί μια περιφερειακή γραφειοκρατική δομή για να κανονίζει τα θέματα των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων. Για τον Καναδά, ο οποίος ακολουθεί γενικά μια περισσότερο παρεμβατική κοινωνική πολιτική, μια τέτοια θεσμική κίνηση θα μπορούσε να εγείρει σοβαρές αντιδράσεις από ένα μεγάλο μέρος του εκλογικού του σώματος. Για το Μεξικό, δεδομένης της ανισομέρειας της οικονομικής ισχύος, υπήρχε ο φόβος ότι η συμμετοχή σε κοινούς θεσμούς με τις ΗΠΑ θα ήταν ένα είδος επικυριαρχίας τους. Έτσι, δεν υπήρχε το κίνητρο για να δημιουργηθεί μια ισχυρή γραφειοκρατική βάση παρόμοια με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αντίθετα, στην Ευρώπη οι πολιτικοί ηγέτες πίστευαν στα οικονομικά και πολιτικά οφέλη που θα προκύψουν από τους περιφερειακούς θεσμούς. Οι διαφορές «οράματος» εξηγούν γιατί η Ευρώπη έχει ισχυρό βαθμό περιφερειακής ολοκλήρωσης σε σχέση με τη NAFTA. Αποδεικνύεται από το γεγονός ότι στην ΕΕ, εκτός από τη Συνθήκη που είναι γενικού χαρακτήρα, τα άλλα όργανα της έχουν δικαιοπρακτική αρμοδιότητα στα μέλη της (παράγουν δίκαιο) κάτι που δεν υπάρχει στη NAFTA. Οι αποφάσεις των αρμοδίων επιτροπών δεν ενσωματώνονται κατευθείαν στο δίκαιο του Καναδά ή των Ηνωμένων Πολιτειών⁷⁴.

Σχετικά με τα θέματα που καλύπτει η συμφωνία, εκτός από την ελεύθερη κίνηση αγαθών, επενδύσεων και υπηρεσιών, προωθούνται ζητήματα εργασιακών προτύπων

---

⁷⁴ Abbott M Fr.,(2000), "NAFTA and the Legalization of World Politics: A case Study", *International Organization*, Vol. 54, No.3, Legalization and World Politics, σελ. 519-547.

και προστασίας περιβάλλοντος. Από τη στιγμή που η συμφωνία τέθηκε σε ισχύ το 1994, το Μεξικό, αμέσως μείωσε τους δασμούς σχεδόν κατά 50% σε όλα τα βιομηχανικά αγαθά που εισάγονταν από τις Ηνωμένες Πολιτείες και απέσυρε όλα τα μέτρα μη δασμολογικού χαρακτήρα. Δεκαπέντε χρόνια μετά τη δημιουργία της συμφωνίας, με εξαίρεση ορισμένα ευαίσθητα αγροτικά προϊόντα που εξακολουθούν να αποκλείονται, περιλαμβανομένου του τομέα της ενέργειας, οι δημιουργοί της, θεωρούν ότι η συμφωνία υπήρξε επιτυχής. Το συνολικό εμπόριο αγαθών, από το 1993 μέχρι το 2008, τριπλασιάστηκε και ανήλθε από 297 δις δολάρια σε 946,1 δις δολάρια. Κάθε μέρα, τα μέλη της NAFTA εμπορεύονται προϊόντα αξίας 2,6 δις δολάρια, σε πληθυσμό 444 εκατομμυρίων ανθρώπων. Οι εξαγωγές των Ηνωμένων Πολιτειών προς τον Καναδά και το Μεξικό, αυξήθηκαν από 142 δις δολάρια το 1993 σε 385,4 δις δολάρια το 2007, δηλ. σημειώθηκε αύξηση ποσοστού 171%. Αντίστοιχη αύξηση σημείωσαν και οι εισαγωγές από τον Καναδά και το Μεξικό, καταγράφοντας αξία εισαγωγών από 151 δις δολάρια το 1993 σε 523,9 δις δολάρια το 2007, μια αύξηση ποσοστού 247%. Στο σύνολο των συναλλαγών για αγαθά και υπηρεσίες, η αξία τους εντός της περιοχής, έφτασε το 1 τρις δολάρια. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις ανήλθαν στα 348,7 δις δολάρια (αύξηση 11,3% σε σχέση με το 2006) και κατευθύνθηκαν κυρίως στον κατασκευαστικό τομέα, στα ορυχεία και στις εμπορικές επιχειρήσεις. Στις εισαγωγές και εξαγωγές, τα κύρια προϊόντα που εμπορεύονται οι χώρες είναι αργό πετρέλαιο, μηχανήματα, ηλεκτρικές συσκευές, σόγια, φρέσκα φρούτα, λαχανικά, προϊόντα snack (πχ. σοκολάτα), κατεψυγμένα προϊόντα, ζάχα, πλαστικά, κλπ⁷⁵. Ωστόσο, ειδικά για το Μεξικό που έχει μεγάλη εξάρτηση από την αγορά των Ηνωμένων Πολιτειών, η συμφωνία της NAFTA, η οποία βασίζεται στην πλήρη αμοιβαιότητα των μελών της, δεν λαμβάνει υπόψη της τις οικονομικές ασυμμετρίες των χωρών. Είναι πλήρως αποσυνδεδεμένη από αναπτυξιακούς στόχους και επιπλέον, οι μεγαλύτερες δασμολογικές παραχωρήσεις έγιναν από την πλευρά του Μεξικού, επειδή, πριν τη δημιουργία της συμφωνίας, είχε τους υψηλότερους δασμούς.

Η NAFTA δεν αποτελεί τελωνειακή ένωση και η προστασία του εμπορίου των μελών της από εισαγωγές τρίτων χωρών, πραγματοποιείται μέσω των ρυθμίσεων για τους

---

⁷⁵ U.S Department of Commerce, (2010), International Trade Administration, "North American Free Trade Agreement (NAFTA) Analysis", (διαθέσιμο στο www.ustr.gov/trade-agreements/north-american-free-trade-agreement-nafta, (ημερομηνία πρόσβασης, 5 Ιανουαρίου 2010).

κανόνες προέλευσης των προϊόντων. Οι κανόνες αυτοί αποτελούν κριτήριο για να θεωρηθούν ότι τα προϊόντα που προβλέπονται στη συμφωνία είναι κατασκευασμένα εξολοκλήρου ή έχουν υποστεί σημαντική μεταποίηση στις χώρες προέλευσής τους. Ένα παράδειγμα αποτελεί η παραγωγή αυτοκινήτων, όπου το 62,5% της παραγωγής του τελικού προϊόντος, θα πρέπει να πραγματοποιείται εντός της περιοχής της Βορείου Αμερικής για να μην επιβάλλονται δασμοί. Ωστόσο, ο προστατευτισμός αυτού του είδους, είναι χαρακτηριστικός της εκτροπής του εμπορίου. Οι κερδισμένοι είναι οι αυτοκινητοβιομηχανίες των ΗΠΑ και χαμένοι είναι οι υπόλοιπες αυτοκινητοβιομηχανίες του κόσμου, οι οποίες αναγκαστικά θα μειώσουν τις εξαγωγές τους προς τα μέλη της συμφωνίας. Γενικά, υπάρχει μια δυσκολία μέτρησης της δημιουργίας εμπορίου και της εκτροπής εμπορίου στα πλαίσια της NAFTA, καθώς, από τη μια μεριά υπήρχε ήδη η συμφωνία των Ηνωμένων Πολιτειών και του Καναδά από το 1988, και από την άλλη, το Μεξικό, άρχισε να κάνει μονομερείς κινήσεις, μειώνοντας τους δασμούς στις εισαγωγές του από το 1985. Επομένως, δεν είναι δυνατό να εντοπιστεί ακριβώς η ένταση και η σύνθεση του εμπορίου ανάμεσα τους, πριν και μετά τη συμφωνία. Αναμφισβήτητα, δεκαπέντε χρόνια μετά, το ενδο-περιφερειακό εμπόριο και οι επενδύσεις έχουν σημειώσει αύξηση στην περιοχή, κάτι που δηλώνει τη δημιουργία εμπορίου⁷⁶.

Οι προσδοκίες από τη δημιουργία της NAFTA ήταν ότι θα ωφελούσε και τις τρεις χώρες, ειδικά το Μεξικό, μέσω των ισχυρών δεσμών που θα δημιουργούσε η δια-συνοριακή παραγωγή και οι ξένες επενδύσεις. Οι υποστηρικτές της συμφωνίας περίμεναν ότι η μείωση των εμποδίων στα σύνορα, θα δημιουργούσε οικονομίες κλίμακας, οι οποίες θα σχετίζονταν με μεγαλύτερη εξειδίκευση, αύξηση της τεχνολογικής ικανότητας και καλύτερη απόδοση των παραγωγικών συντελεστών, όπου το Μεξικό έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα (πρώτες ύλες και φθηνή εργασία). Συγκεκριμένα, έλεγαν ότι το εμπόριο και οι επενδύσεις θα αύξαναν τη ζήτηση για εργασία στο Μεξικό, οι μισθοί θα προσέγγιζαν εκείνους των αμερικανών και θα μειώνονταν τα κίνητρα για παράνομη μετανάστευση των μεξικανών προς τις ΗΠΑ. Στις μετρήσεις, αποδεικνύεται ότι μετά την οικονομική κρίση που υπέστη το Μεξικό το 1994, η ανάπτυξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του απέχει μακράν εκείνου των Ηνωμένων Πολιτειών και του Καναδά (το έτος 2006 ήταν για τις Ηνωμένες Πολιτείες

---

⁷⁶ Wise C.,(2009), "The North American Free Trade Agreement, Global Monitor", *New Political Economy*, Vol.14, No.1, σελ 134-136.

43.883 δολάρια, για τον Καναδά 35.568 δολάρια και για το Μεξικό 6.937 δολάρια). Ένας ακόμα πιθανός κίνδυνος για το Μεξικό είναι η αφαίρεση ενός σημαντικού μεριδίου της αγοράς των ΗΠΑ από την Κίνα, η οποία διαθέτει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στην παραγωγή περισσότερο εξειδικευμένων προϊόντων σήμερα, όπως είναι τα ηλεκτρονικά είδη (περιφερειακά ηλεκτρονικών υπολογιστών, εξοπλισμός ήχου, τηλεοράσεις, τηλέφωνα). Στην περίπτωση αυτή, το Μεξικό δεν θα μπορεί να ισχυριστεί ότι θα πρέπει να αγοραστούν από το ίδιο. Πιθανόν, η μεγαλύτερη απογοήτευση για τη NAFTA είναι το ότι δεν κατόρθωσε να σταματήσει την παράνομη μετανάστευση από το Μεξικό (6 εκατομμύρια το 2006). Όσο και εάν τα μεταναστευτικά εμβάσματα είναι σημαντικά για την καταπολέμηση της φτώχειας μέσα στο Μεξικό, το μεγάλο κενό που υπάρχει στους μισθούς και στην απασχόληση σε σχέση με τις ΗΠΑ, δείχνει, ότι η συμφωνία δεν μπόρεσε να λύσει τα δομικά προβλήματα της οικονομίας του Μεξικού. Όσον αφορά τον Καναδά, τα στοιχεία δείχνουν ότι υστερεί σε ανταγωνιστικότητα σε σχέση με τις ΗΠΑ, παρά το μεγάλο ποσοστό που ξοδεύει για έρευνα και ανάπτυξη (2% του ΑΕΠ). Πιθανόν να οφείλεται στην επιλογή της πολιτικής του κράτους, που δίνει έμφαση στους τομείς της υγείας, της κοινωνικής πρόνοιας και της διατήρησης της ποιότητας ζωής⁷⁷.

Η NAFTA, δεκαπέντε χρόνια μετά τη δημιουργία της, παραμένει μια συμφωνία που θα τη χαρακτηρίσαμε όχι «βαθιάς ολοκλήρωσης», εφόσον το κύρια όργανά της, εκτός από την Επιτροπή Υπουργών, είναι ομάδες εργασίας και ad hoc ομάδες που εφαρμόζουν τις δεσμεύσεις που λαμβάνουν τα μέλη της. Οι ΗΠΑ, ως η πιο σημαντική οικονομική παρουσία στη συμφωνία, παρά το γεγονός ότι προωθεί τη συνεργασία και σε νέα πεδία, όπως για παράδειγμα στις διευκολύνσεις που πρέπει να δίνονται σε νέες μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις, στον συντονισμό της διεθνούς πολιτικής σιδήρου, σε θέματα περιβάλλοντος και ασφάλειας στα σύνορά της μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, παραμένει προσηλωμένη στους στόχους της ατζέντας των πολυμερών διαπραγματεύσεων. Προσπαθεί να πείσει τους εμπορικούς εταίρους της να κλείσουν τα κενά των διαπραγματεύσεων, με στόχο οι ανοιχτές αγορές να δημιουργήσουν νέες

---

⁷⁷ Βλ. Wise, C. "The North American Free Trade Agreement", σελ. 139-142, επίσης, "Trade and Development Report", 2007, UNCTAD, Chapter III, "The New Regionalism and North-South Trade Agreements", σελ. 78.

εμπορικό σύστημα, με χρήση της πολυμέρειας και των διμερών και περιφερειακών συμφωνιών. Το τρομοκρατικό χτύπημα της 9/11 πρόσθεσε στην εμπορική πολιτική τη διάσταση της ασφάλειας. Η εμπορική πολιτική εντάχθηκε στην στρατηγική της εθνικής ασφάλειας των ΗΠΑ, με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας, των αδύναμων θεσμών και της διαφθοράς, παράγοντες, που καθιστούν τα αδύναμα κράτη ευάλωτα σε δίκτυα τρομοκρατών και υπόθαλψης εγκληματιών στο εσωτερικό τους. Στη βάση κοινών συμφερόντων, οι ΗΠΑ, θα ενεργούσαν μονομερώς με ξεχωριστά κράτη για την προώθηση του ελεύθερου εμπορίου και των ανοιχτών αγορών που θα προήγαγαν την ανάπτυξη και την παγκόσμια ασφάλεια. Η επιλογή των εμπορικών εταίρων γίνεται με κριτήρια οικονομικά (μέγεθος της αγοράς της χώρας, προοπτικές για οικονομικά οφέλη για τις αμερικανικές επιχειρήσεις) αλλά και πολιτικά (πολιτική βούληση της χώρας να σεβαστεί τις δεσμεύσεις, συμβατότητα με τα αμερικανικά συμφέροντα)⁷⁹.

Στην αμερικάνικη ήπειρο, η προσπάθεια για τη δημιουργία της FTAA συνάντησε δυσκολίες. Οι συνομιλίες άρχισαν το 1994, ενώ οι επίσημες διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν το 1998, με σκοπό να εφαρμοστούν από το Γενάρη του 2005. Οι διαπραγματεύσεις ωστόσο αποδείχθηκαν δύσκολο έργο για επιτυχή κατάληξη. Η Mercosur, αν και μικρότερη σε μέγεθος από τις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά μεγαλύτερη σε σχέση με τις υπόλοιπες οικονομικές οργανώσεις της περιοχής, διαφώνησε στα θέματα που θα περιλαμβάνονταν στη συμφωνία. Τα θέματα της συμφωνίας ήταν ίδια με την ατζέντα του ΠΟΕ-plus (υπηρεσίες, πνευματική ιδιοκτησία, επενδύσεις, πολιτική ανταγωνισμού κλπ) αλλά υπήρξε διαφωνία σχετικά με τα αγροτικά προϊόντα. Οι ΗΠΑ τα έθεσαν εκτός διαπραγματεύσεως, προκειμένου να λυθούν στο πλαίσιο των πολυμερών διαπραγματεύσεων, ενώ η Mercosur απαιτούσε να συμπεριληφθούν στη συμφωνία, ως αντάλλαγμα για το άνοιγμα των αγορών. Οι δύο χώρες που ηγούνταν των διαπραγματεύσεων, ΗΠΑ και Βραζιλία, δεν φαίνονταν πρόθυμες για υποχωρήσεις. Μάλιστα, πολιτικοί λόγοι, όπως το ζήτημα της ηγεσίας στην περιοχή, είναι πιθανό ότι βρίσκονταν πίσω από τις διαφωνίες. Τελικά, το 2004, υιοθετήθηκε ως καλύτερη λύση, η δημιουργία μιας «χαλαρής» ζώνης

---

⁷⁹ Barfield Cl., (2007), "US Trade Policy: The Emergence of Regional and Bilateral Alternatives to Multilateralism", *Intereconomics*, Forum, σελ. 239-243.

ελεύθερων συναλλαγών. Κάθε κράτος είχε τη δυνατότητα να συνάπτει διμερείς συμφωνίες με τις ΗΠΑ σε τομείς του ενδιαφέροντός του⁸⁰.

Στην περίπτωση του ASEAN, η κυβέρνηση Bush πίστευε ότι θα ενθάρρυνε και άλλα κράτη να αναζητήσουν διμερείς συμφωνίες με τις Ηνωμένες Πολιτείες και να δεσμευτούν στο πολυμερές πλαίσιο των διαπραγματεύσεων. Οι εμπορικές συμφωνίες με τον ASEAN, μεταφράζεται σε ευκαιρίες για τις αμερικανικές επιχειρήσεις σε πληθυσμό 500 εκατομμυρίων ανθρώπων. Αναφέρεται, ότι ήδη από το 2001, το εμπόριο μεταξύ τους ανήλθε στα 120 δις δολάρια, ενώ η μείωση των υψηλών δασμών που διατηρεί ακόμα ο ASEAN στα αγροτικά προϊόντα (κυμαίνονται από 25% μέχρι 48%), θα ωφελήσει πολύ τις αμερικανικές εξαγωγές⁸¹. Νέες συμφωνίες επίσης σχεδιάζονται με το Μαρόκο, την τελωνειακή ένωση της Νοτίου Αφρικής και την Αυστραλία. Η στρατηγική των ΗΠΑ δείχνει ότι με γνώμονα το εθνικό συμφέρον, χρησιμοποιούνται όλοι οι μηχανισμοί και τα μέσα προκειμένου να επεκτείνουν τη σφαίρα οικονομικής επιρροής τους.

4.3. Το «Εργοστάσιο» Ασία

Ο Σύνδεσμος Εθνών Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN)

Η διαδικασία για την οικονομική ολοκλήρωση της περιοχής εντοπίζεται ουσιαστικά στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές του 1990. Αυτό συνέβη λόγω της αποκατάστασης των σχέσεων της Ιαπωνία και Κίνας και επειδή στο σκηνικό προστέθηκε η δημιουργία της NAFTA και η εμβάθυνση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Μέχρι τότε, το κύριο μέλημα των πέντε πρώτων ιδρυτικών κρατών, Ινδονησίας, Μαλαισίας, Ταϊλάνδης, Σιγκαπούρης και Φιλιππίνων, ήταν το θέμα της ασφάλειάς τους⁸². Ο Σύνδεσμος που δημιούργησαν το 1967, ήταν περισσότερο απόρροια των

---

⁸⁰ Laens S and Ines M, (2006), "Terra, The External Agenda of the Mercosur, *Red mercosur*", working paper No 05-06, σελ. 4-6.

⁸¹ Expanding Opportunity, Enterprise for ASEAN Initiative, *The White House*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, <http://www.whitehouse.gov/infocus/internationaltrade/aseaninitiative.html> (ημερομηνία πρόσβασης, 5 Ιανουαρίου 2010).

⁸² Ως παράδειγμα αναφέρεται η Ινδονησία, η οποία ήταν ιδιαίτερα καχύποπτη με την Κίνα, η οποία υποστήριζε το κομμουνιστικό κόμμα της Ινδονησίας (PKI) στα 1965 και αρνιόταν να αποκόψει τους δεσμούς της από τα κομμουνιστικά κόμματα της περιοχής.

ιστορικών και γεωπολιτικών εξελίξεων της περιοχής (ιαπωνικός μιλιταρισμός τις δεκαετίες 1930-1940, αποαποικιοποίηση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, πόλεμοι Κορέας και Βιετνάμ το 1950). Στα πρώτα χρόνια και μέχρι το τέλος του 1980, τα ιδρυτικά κράτη, υπό την ισχυρή παρουσία της ηγεμονικής δύναμης (ΗΠΑ) στην περιοχή, μορφοποίησαν μια στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης, που από τη μια στηρίζονταν στην εξωστρεφή βιομηχανική ανάπτυξη μέσω των εξαγωγών, ενώ από την άλλη, σε μια προστατευτική πολιτική των βιομηχανιών τους από τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Στη συνέχεια, ο Σύνδεσμος απέκτησε νέα μέλη, το Μπρουνέι, το Βιετνάμ, το Λάος, τη Βιρμανία/Μιανμάρ και τη Καμπότζη. Παρά το γεγονός ότι οι χώρες ήθελαν την δέσμευση των Ηνωμένων Πολιτειών στο ζήτημα της ασφάλειας, άρχιζαν να εξετάζουν τις δυνατότητες αποσύνδεσης της πολιτικής και οικονομικής τους θέσης από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ενισχυτικά γεγονότα της οικονομικής ολοκλήρωσης στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας ήταν η δημιουργία του ΠΟΕ και η ανάγκη για αύξηση της διαπραγματευτικής ισχύος των χωρών. Διαδραμάτισε επίσης ρόλο η αδυναμία της APEC (στην οποία ανήκουν τα μέλη του ASEAN) να πετύχει συναίνεση (μέσα της δεκαετίας του 1990), για το πώς η απελευθέρωση του εμπορίου θα βοηθήσει τις ανεπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες χώρες⁸³.

Η πρόταση για την επέκταση του εμπορίου ανάμεσα στα μέλη του Συνδέσμου και μάλιστα με τη μορφή της τελωνειακής ένωσης έγινε αρχικά από τις Φιλιππίνες αλλά απορρίφθηκε από την Ινδονησία, στη Συνάντηση της Μανίλα το 1986. Εκείνα τα χρόνια, το ενδο-περιφερειακό εμπόριο αντιστοιχούσε στο 20% του συνολικού εμπορίου τους. Ωστόσο, η δυναμική παρουσία της Ιαπωνίας, μετά τη Συμφωνία της Πλάζα το 1985⁸⁴, συνοδεύτηκε με σημαντικό κύμα επενδύσεων στην περιοχή (αυξήθηκε κατά 62% στα χρόνια 1985-1989), ώστε να αντιπροσωπεύει το 0,6-2,4% του ΑΕΠ τους. Πίσω από την επέκταση του εμπορίου και των επενδύσεων, υπήρξαν πολλοί παράγοντες που βοήθησαν στην de facto ολοκλήρωση της περιοχής. Ο πρώτος

---

⁸³ Ba D Alice, (2003), "China and ASEAN: Renavigating Relations for a 21st-Century Asia", *Asian Survey*, Vol.43, No. 4, σελ. 623-630., και Stubbs R., (2002), "ASEAN plus Three: Emerging East Asian Regionalism;" *Asian Survey*, Vol.42, No.3, σελ 446-448. Στην APEC συμμετέχουν 21 χώρες, μεταξύ των οποίων η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Νέα Ζηλανδία, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Κίνα κλπ). Η μεγαλύτερη διαίρεση θέσεων ήταν ανάμεσα στις ισχυρές οικονομίες που ήθελαν μια άνευ όρων απελευθέρωση του εμπορίου και στην Κίνα και Μαλαισία που προτιμούσαν διευκολύνσεις στο εμπόριο και τεχνική βοήθεια.

⁸⁴ Η συμφωνία αφορούσε την ελεύθερη διακίνηση του γιεν και είχε σκοπό να προστατεύσει μερικώς τα αμερικάνικα προϊόντα από τον ιαπωνικό ανταγωνισμό. Ωστόσο, η ανατίμηση του γιεν κατά 100% τα επόμενα χρόνια, οδήγησε σε κύμα ιαπωνικών επενδύσεων στην περιοχή, με αποτέλεσμα οι χώρες να υιοθετήσουν το μοντέλο ανάπτυξης της Ιαπωνίας.

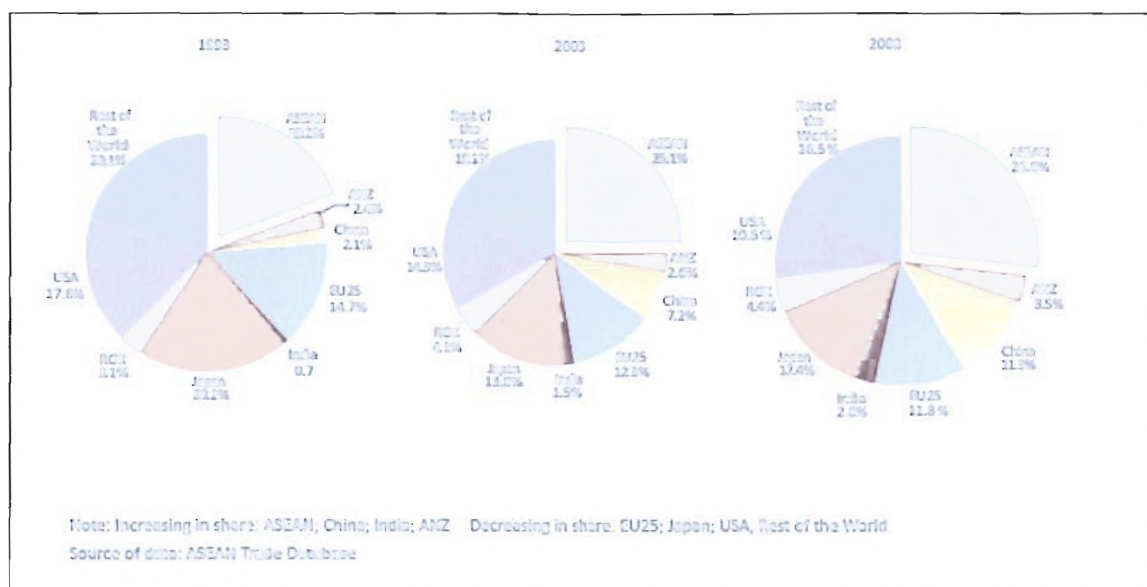
ήταν η πολιτική της φιλελευθεροποίησης που ακολούθησαν οι χώρες στα πλαίσια της GATT/ΠΟΕ και η σύνδεση τους με την APEC. Ο δεύτερος παράγοντας ήταν οι παγκόσμιες πολυεθνικές εταιρίες και άλλες ασιατικές επιχειρήσεις που μοίρασαν την παραγωγική διαδικασία σε διάφορες χώρες ανάλογα με το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της καθεμιάς (πχ βάσει συντελεστών παραγωγής ή τεχνολογικής ικανότητας). Ο καταμερισμός εργασίας οδήγησε στην αύξηση του ενδοκλαδικού εμπορίου (ρούχα, δέρματα, ηλεκτρικές συσκευές και εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών), αντανakλώντας τη βιομηχανική δομή αλλά και τη δημιουργία περισσότερο παρά την εκτροπή εμπορίου της «περιοχής». Ο τρίτος παράγοντας ήταν η βελτίωση των υποδομών τους (μεταφορές και τηλεπικοινωνίες) για να δεχθούν τις επενδύσεις και η δημιουργία δικτύων για τις επιχειρήσεις. Ο τέταρτος αφορούσε την άνοδο της Κίνας και τελευταία της Ινδίας και τις αυξανόμενες ανάγκες τους για ενδιάμεσα βιομηχανικά αγαθά από τις γείτονες χώρες⁸⁵.

Εξαιτίας των εσωτερικών και εξωτερικών εξελίξεων, δημιούργησαν στα 1992 τη Συμφωνία για το Ελεύθερο Εμπόριο (AFTA), τη Συμφωνία για τις Υπηρεσίες (AFAS) και τη Συμφωνία για τις Επενδύσεις (AIA). Το 1997, οι αρχηγοί των κρατών υιοθέτησαν την Προοπτική για το 2020, με στόχο την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή, την ευημερία και την κοινωνική προστασία. Μέχρι το 2015, αναμένεται ότι θα έχουν εξαλειφθεί όλοι οι δασμοί στα προϊόντα που περιλαμβάνονται στη λίστα του 2002 και θα μπορέσει να λειτουργήσει η Κοινή Αγορά, χωρίς ωστόσο να θέτουν κοινό εξωτερικό δασμολόγιο. Όπως δείχνουν τα στοιχεία του Συνδέσμου, το ενδο-περιφερειακό εμπόριο έχει κατά πολύ αυξηθεί σε σχέση με το 1993 (από 19,2% σε 26,8% το 2008), με μείωση του εξω-περιφερειακού εμπορίου (από 80,8% σε 73,2% το 2008), χάρη στις συμφωνίες με Κίνα, Ιαπωνία και Νότια Κορέα (ASEAN plus 3) και την ευρύτερη συμφωνία με Κίνα, Ιαπωνία, Κορέα, Ινδία, Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία (ASEAN-plus 6) για θέματα ενέργειας και περιβάλλοντος. Η συνολική αξία του εμπορίου των χωρών του ASEAN ανέρχεται στα 458 δις δολάρια για το ενδο-περιφερειακό, στα 1.252 δις δολάρια για το εκτός περιοχής εμπόριο, επί συνολικής αξίας εμπορίου 1.710 δις δολάρια. Τις περισσότερες άμεσες ξένες επενδύσεις

---

⁸⁵ Dean Kawai Masahiro, (2007), Asian Development Bank Institute & Ganeshan, Wignarajia, Senior Economist, OREI Asian Development Bank, paper presented at the Conference on Multilateralising Regionalism, Sponsored and Organized by WTO-HEI, Co-organized by the Centre for Economic Policy Research (CEPR).

συγκεντρώνει η Σιγκαπούρη (45,1%) ενώ τις λιγότερες τα νεώτερα μέλη (Μπρουνέι,1,6%, Καμπότζη 1%, Βιρμανία 0,8%, Λάος 0,3%)⁸⁶.

Πηγή: ASEAN Economic Community Chartbook 2009, σελ.22.

Η ασιατική οικονομική κρίση το 1997 έθεσε νέες προκλήσεις στην περιοχή. Με πρωτοβουλία της Ιαπωνίας για τη δημιουργία νέων μηχανισμών οικονομικής διακυβέρνησης στα πλαίσια της συμφωνίας ASEAN-plus 3, αποφασίστηκε το 2008, η ίδρυση ενός κοινού Ταμείου συναλλαγματικών αποθεμάτων, για άντληση πόρων σε περιπτώσεις οικονομικών κρίσεων. Εκτός αυτού, με τη βοήθεια της Ασιατικής Τράπεζας για την Ανάπτυξη, το 2003 προωθήθηκε η αγορά ομολόγων, ώστε οι τεράστιοι αποθεματικοί πόροι της περιοχής, να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη και την οικονομική σταθερότητα. Προς το παρόν, οι μόνες χώρες με ανεπτυγμένες κεφαλαιαγορές είναι η Ιαπωνία και η Νότια Κορέα. Ωστόσο, οι στρατηγικές αυτές κινήσεις δείχνουν ότι η «περιοχή» μετακινείται προς βαθύτερη οικονομική ολοκλήρωση στο μέλλον. Από την άλλη μεριά, η συμφωνία ASEAN-plus 6 συναντά τις αντιθέσεις των παρισταμένων για το ποιοι δικαιούνται να είναι μέλη και έτσι δυσκολεύεται η εξέλιξή της σε περιφερειακό οργανισμό. Γενικότερα, οι συμφωνίες του ASEAN ξεχωριστά με Κίνα, ΕΕ, APEC, Ηνωμένες Πολιτείες, δείχνουν ότι δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο μοντέλο στην περιοχή, ανάλογο της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

⁸⁶ ASEAN "Economic Community Chart book 2009", διαθέσιμο στο: <http://www.aseansec.org/publications/EC-Chartbook-2009.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης, 22 -6-2010).

αλλά μάλλον ανταγωνιστικά μοντέλα, που συνθέτουν την εικόνα αυτού που ονομάζεται ως «σπαγγέτι μπολ»⁸⁷.

Το φαινόμενο του «σπαγγέτι μπολ» εμφανίζεται και στην εφαρμογή των κανόνων προέλευσης των προϊόντων, όπου ισχύουν διαφορετικά ποσοστά για ορισμένα προϊόντα σε κάθε ξεχωριστή διμερή συμφωνία. Για παράδειγμα, για τα αυτοκίνητα και τα μέρη αυτοκινήτου, υπάρχει απαίτηση στη συμφωνία Ιαπωνίας-Μαλαισίας να καλύπτει το 60% της αξίας παραγωγής τους, ενώ στη συμφωνία Ιαπωνίας-Ταϊλάνδης, η απαίτηση για το ίδιο προϊόν είναι 40%. Σε προηγούμενες μελέτες, έχει αποδειχθεί ότι οι διαφορετικοί κανόνες προέλευσης προϊόντων που ισχύουν, προκαλούν επιπλέον κόστη στις επιχειρήσεις (σε διοικητικά έξοδα 10-15%, σε αλλαγή του τρόπου παραγωγής 30%) και αποτελούν εμπόδιο στη απελευθέρωση του εμπορίου. Ωστόσο, τα πρόσφατα στοιχεία από έρευνα σε 841 εξαγωγικές επιχειρήσεις στην Κίνα, Ιαπωνία, Κορέα, Φιλιππίνες, Σιγκαπούρη και Ταϊλάνδη, δείχνουν ότι μόνο το 20% ανέφερε πως η πληθώρα των κανόνων καταγωγής προσθέτει σημαντικά κόστη σε αυτές. Πιο σημαντικό πρόβλημα για τις επιχειρήσεις, φαίνεται να είναι η έλλειψη πληροφόρησης για την εκμετάλλευση του πλεονεκτήματος από τις προτιμησιακές συμφωνίες⁸⁸.

Πολλοί συναινούν στην άποψη ότι είναι προτιμότερη, από άποψη ευημερίας, η εξέλιξη της διευρυμένης συμφωνίας (ASEAN-plus 3 ή ASEAN-plus 6) παρά οι διμερείς. Η πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, μείωσε την ανάπτυξη της περιοχής της Ασίας στο 1,2 % το 2009, με προσδοκίες ότι το 2010 θα πετύχουν ανάπτυξη μέσω της ανάκαμψης του διεθνούς εμπορίου και των ξένων επενδύσεων στο 5,1%. Λόγω της εξάρτησης των χωρών από τις εξαγωγές, προτείνεται ως αναγκαιότητα, η ενίσχυση των διευρυμένων συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου εντός της «περιοχής», συμβατές με τους κανόνες του ΠΟΕ, ώστε να δέχονται λιγότερες πιέσεις από τα εξωτερικά οικονομικά σοκ. Αναμένεται, ότι η περιφερειακή ζήτηση

---

⁸⁷ Dent M Chr., (2009), "Japan, China and East Asian regionalism: Implications for the European Union", *Asia Eur J*, 7:161-178, DOI 10.1007/s10308-008-0205-z. Όπως αναφέρει στο paper, οι αρχηγοί της ASEAN αναρωτιούνται για το πώς θα οικοδομηθούν οι κοινωνικο-πολιτισμικοί δεσμοί της Ανατολικής Ασίας και εάν θα πρέπει να περιληφθούν η Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία που είναι Ωκεάνιες χώρες με περιορισμένους δεσμούς με τις πρώτες.

⁸⁸ Asian Development Outlook 2010, "Macroeconomic Management Beyond the Crisis", *Asian Development Bank*, σελ. 34-35., ( ), επίσης, βλ. στο, Dean Kawai Masahiro, , *Asian Development Bank Institute & Wignarajia Ganeshan*, Senior Economist, OREI Asian Development Bank.

για προϊόντα, καθοδηγούμενη από την Κίνα, θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη περιφερειακή ολοκλήρωση της περιοχής⁸⁹.

Η ολοκλήρωση στην περιοχή, σχετίζεται με τη συζήτηση, για το κατά πόσον ο ASEAN αποτελεί μια διακριτή «περιοχή» περιφερειακής ολοκλήρωσης ή εάν «απορροφάται» από τον ευρύτερο σχηματισμό του APEC. Η δημιουργία του APEC το 1989 από 12 κράτη (σήμερα 21 κράτη), αποτελεί τον σύνδεσμο της Ανατολικής Ασίας με την Βόρεια Αμερική. Η κυρίαρχη παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, συνίστατο στο να προάγει την «ανοικτή περιφερειοποίηση» (open regionalism) στην ευρύτερη περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού, μέσω οικονομικών και πολιτικών διεργασιών και κοινούς στόχους σε θέματα εμπορίου, επενδύσεων, τεχνολογίας και ανάπτυξης της περιοχής. Από την άλλη μεριά, οι συμφωνίες που προέκυπταν, στηρίζονταν στην εθελουσία συνεργασία των συμμετεχόντων κρατών και όχι σε μια επίσημη θεσμοποιημένη μορφή. Σήμερα, η εικόνα της περιοχής είναι διαφορετική για πολλούς λόγους. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι η οικονομική κρίση της Αν. Ασίας το 1997, το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου το 2001 που άλλαξε τις προτεραιότητες της αμερικανικής πολιτικής υπέρ των ζητημάτων ασφαλείας και του πολέμου κατά της τρομοκρατίας, η ανερχόμενη Κίνα που χρησιμοποιεί την «ήπια ισχύ» στις σχέσεις της με τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής και η μεγάλη οικονομική ασυμμετρία και οι διαφορετικές εμπορικές πολιτικές που ακολουθούν τα κράτη. Στο θέμα της ασφάλειας, η παρουσία των ΗΠΑ παραμένει σταθερή αλλά βαίνει μειούμενη στο οικονομικό σκέλος. Ειδικότερα, μειώνεται στην απελευθέρωση του εμπορίου ενώ αντίθετα, αυξάνεται η οικονομική παρουσία της Κίνας. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο APEC καταργείται στην πράξη και ότι οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία δεν έχουν λόγο στην περιοχή. Τα ιστορικά και οικονομικά γεγονότα της δεκαετίας του 1990, δείχνουν ότι η περιοχή βρίσκεται σε μια «μετάβαση» και αναζητεί ταυτότητα. Μέχρι σήμερα τουλάχιστον, ο ASEAN «σκοντάφτει» στις πολυάριθμες διμερείς συμφωνίες και στην απροθυμία των μελών του να εμβαθύνουν την ολοκλήρωση με τη δημιουργία επίσημων οργάνων. Από τη μεριά του, ο σχηματισμός APEC εμποδίζεται από την αύξηση των μελών και τη

---

⁸⁹ Βλ. Asian Development Outlook 2010, *Asian Development Bank*, σελ. 25., επίσης, Tanaka Kensuke, (2010), "China's Ties with South-East Asia: From Green Shoots to Sustained Recovery", *ERIA-OECD*, Research Brief, σελ 5-7, (<http://www.oecd.org/dataoecd/19/47/4503060.pdf>).

χαλαρή μορφή του. Επιπρόσθετα, σημειώνεται διαίρεση συμφερόντων ανάμεσα στα «Δυτικά» κράτη και «Ανατολικά» κράτη, η οποία οδηγεί στον αποκλεισμό ουσιαστικών εμπορικών θεμάτων από την ατζέντα. Η έλλειψη ηγεσίας στην οικονομική ολοκλήρωση της «περιοχής» με επίσημη θεσμοποιημένη μορφή, ενισχύει την άποψη ότι δεν υπάρχει μία και διακριτή περιφερειακή δομή. Παρόλα αυτά, λαμβάνοντας υπόψη τις διεργασίες στα πλαίσια του ASEAN-plus 3, φαίνεται ότι στο μέλλον θα δρομολογηθούν εξελίξεις με μεγαλύτερο ρόλο του ιδίου στην οικοδόμηση θεσμών και μηχανισμών⁹⁰.

---

⁹⁰ Hu Weixing R., (2009), “Building Asia Pacific Regional Architecture: The Challenge of Hybrid Regionalism”, *The Brookings Institution*, Centre for Northeast Asian Policy Studies.

Κεφάλαιο 5

Παγκοσμιοποίηση και Περιφερειοποίηση

Αποτιμώντας τον πολλαπλασιασμό των περιφερειακών συμφωνιών ολοκλήρωσης τα τελευταία σαράντα χρόνια, από πρώτη άποψη, θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι αναδύεται μια νέα μορφή οικονομικής διακυβέρνησης, κυρίως μέσα από τη διάδοση των περιφερειακών οικονομικών οργανισμών. Το βασικό ζήτημα είναι να διερευνηθεί εάν οι οργανισμοί αυτοί έχουν ως πρωταρχικό στόχο τη διαχείριση της παγκόσμιας οικονομίας⁹¹.

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, ο στόχος της οικονομικής διακυβέρνησης ήταν η ενίσχυση των οικονομιών της αντισοβιετικής συμμαχίας. Από την άποψη της ασφάλειας, ο στόχος ήταν η σταθερότητα της πολιτικής ενότητας των Ηνωμένων Πολιτειών με τους συμμάχους τους. Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η σφαίρα της ασφάλειας εξακολουθεί να έχει εθνικό και περιφερειακό χαρακτήρα (πχ. NATO) εξαιτίας της έλλειψης μιας παγκόσμιας συμφωνίας ενώ στην οικονομική σφαίρα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Η οικονομική διακυβέρνηση βασίζεται στην νεοφιλελεύθερη άποψη για το άνοιγμα των αγορών στο ελεύθερο εμπόριο, την ελεύθερη διακίνηση των κεφαλαίων και την πρόσβαση των πολυεθνικών σε όλες τις αγορές του κόσμου. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, στη δεκαετία του 1990 έδειχνε την σαφή πρόθεση των πολιτικών ηγετών Θάτσερ και Ρέιγκαν να σηματοδοτήσουν την εμφάνιση νέων οικονομικών και τεχνολογικών δυνάμεων που μπορούσαν να αλλάξουν ριζικά την κοινωνικο-οικονομική και τελικά την πολιτική οργάνωση του κόσμου. Εναντίον της στάσης αυτής ήταν οι πολέμοι της νεοφιλελεύθερης αντίληψης και εκφράστηκαν μέσα από τις διαδηλώσεις (Σηάτλ 1999). Μιλούσαν για τις ευθύνες που έχουν οι διεθνείς οργανισμοί (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, ΠΟΕ) στα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος, στα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των εργαζομένων σε όλο τον κόσμο. Την ίδια στιγμή, οι αναπτυσσόμενες χώρες με την ομάδα των 77, κατέθεταν τις απαιτήσεις τους για μεγαλύτερο μερίδιο στην παγκόσμια οικονομία και ενισχυμένη θέση στην παγκόσμια

---

⁹¹ Βλ. Gilpin R., "Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία", σελ. 489.

ανταπόκρισης των μεγάλων οικονομικών δυνάμεων στις μεταβαλλόμενες γεω-οικονομικές συνθήκες.

Οι διάφορες μορφές που λαμβάνει σήμερα η περιφερειοποίηση και οι δράσεις που εκτελούνται στα πλαίσιά της (οικονομικές, εμπορικές, ασφάλειας, πολιτισμικές), δηλώνουν, από τη μια, την αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των κρατών μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και από την άλλη, τις αναζητήσεις για την αποτελεσματικότερη λύση των συλλογικών προβλημάτων. Προς το παρόν, δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο πρότυπο περιφερειακής ολοκλήρωσης που θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε όλες τις περιοχές του κόσμου. Στα σχήματα που έχουν δημιουργήσει οι ΗΠΑ, η ΕΕ και η περιοχή της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ασίας, διαπιστώνονται μεν οι δυναμικές των περιοχών όσον αφορά την ένταξη θεμάτων που ξεπερνούν το εμπόριο, αλλά αναδεικνύονται επίσης οι θεσμικές αδυναμίες τους για επίλυση συλλογικών προβλημάτων. Η βαθιά ολοκληρωμένη Ευρώπη δεν είναι ανεξάρτητη στο θέμα της ασφάλειας και η σημερινή οικονομική κρίση, η οποία την χτύπησε περισσότερο από όλες τις άλλες περιοχές του κόσμου, γίνεται αφορμή για να αμφισβητηθεί ακόμα και το οικονομικό της οικοδόμημα, λόγω των θεσμικών ελλείψεων και της ανεπάρκειας χρηματοδότησής του. Επομένως, δεν αποτελεί ολοκληρωμένο μοντέλο διακυβέρνησης. Στην περιοχή της Βόρειας Αμερικής, η καταλυτική παρουσία των ΗΠΑ διαμόρφωσε ένα θεσμοποιημένο αλλά αρκετά χαλαρό πρότυπο περιφερειακής διακυβέρνησης ενώ κινείται συχνά με βάση τη μονομέρεια στις υπόλοιπες περιοχές του κόσμου. Η περιοχή της Ασίας, αν και με δυναμική παρουσία ακόμα και στην πρόσφατη οικονομική κρίση, διαμορφώνει το δικό της μοντέλο περιφερειοποίησης, βασισμένο στα έντονα αισθήματα εθνικής κυριαρχίας των κρατών της περιοχής. Επιπλέον, στις θεσμικές ελλείψεις που διαπιστώνονται και στο πολυμερές σύστημα και στη δυσκολία να βρεθούν συμβιβαστικές λύσεις στα συλλογικά προβλήματα, προστίθενται οι προσδοκίες των αδύναμων οικονομικά κρατών για βελτίωση των προοπτικών της ανάπτυξής τους, για αύξηση του επιπέδου διαβίωσής τους μέσω εμπορίου, τεχνολογίας και κεφαλαιακών ροών.

Το τελευταίο, μας οδηγεί στο ερώτημα εάν οι περιφερειακές συμφωνίες μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη των αναπτυσσομένων χωρών. Σύμφωνα με την UNCTAD, η περιφερειακή ολοκλήρωση μπορεί να έχει θετικότερα αποτελέσματα στην ανάπτυξη των αναπτυσσομένων όταν εμπλέκει οικονομίες που βρίσκονται στο ίδιο

επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, με ομοιογενείς παραγωγικές δομές. Οι θετικές επιδράσεις της συμφωνίας στην ανάπτυξη των χωρών μπορεί να περιοριστούν εξαιτίας ορισμένων περιορισμών. Οι περιορισμοί μπορεί να προέρχονται είτε γιατί ορισμένες χώρες εξαρτώνται από την εξωτερική χρηματοδότηση για την ανάπτυξή τους ή γιατί οι εξαγωγές τους επικεντρώνονται σε μικρό αριθμό βασικών προϊόντων που δυσκολεύει την εξεύρεση αγορών έστω και σε περιφερειακή βάση. Επίσης, περιορισμοί μπορεί να προέλθουν από το εσωτερικό πολιτικό επίπεδο της χώρας. Οι μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες απαιτούν συνεχώς αναπροσαρμογές και αντιμετώπιση των ανισοτήτων μέσα από την πολιτική πράξη. Εάν δεν υπάρχει ισχυρή πολιτική βούληση για εσωτερικές μεταρρυθμίσεις και δικαιότερη κατανομή του πλούτου, η εξωτερική ολοκλήρωση δεν θα επιτευχθεί. Εφόσον ισχύουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, η γεωγραφική εγγύτητα μπορεί να διαδραματίσει θετικό ρόλο στην αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων στις αναπτυσσόμενες περιοχές του κόσμου. Προβλήματα που έχουν σχέση με την ενέργεια, τις υδάτινες πηγές, το περιβάλλον και τα θέματα υγιεινής, τεχνολογικής εξέλιξης, χρηματοδότησης της ανάπτυξης με αποθεματικές πηγές, μπορούν με τη συνεργασία και τη συναίνεση να αντιμετωπιστούν σε περιφερειακό επίπεδο. Καθώς το εμπόριο από μόνο του δεν είναι αρκετό για να οδηγήσει σε ανάπτυξη, η δημιουργία δικτύων επικοινωνίας αποδεικνύονται σημαντικότεροι παράγοντες από την απλά μείωση των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών. Τα εξωτερικά οικονομικά σοκ (όπως οι συνεχείς οικονομικές κρίσεις) και το γεγονός ότι οι χώρες αυτές αντιμετωπίζουν συχνά περιορισμούς πρόσβασης στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, καθιστούν ευάλωτες τις οικονομίες τους από τις βραχυπρόθεσμες κινήσεις κεφαλαίου. Η απουσία ενός διεθνούς κανονιστικού καθεστώτος για την διαχείριση των κινδύνων από τις οικονομικές κρίσεις, τελευταία, έχει βάλει στην ατζέντα των συζητήσεών τους τη διατήρηση της νομισματικής σταθερότητας στην «περιοχή» τους. Ενδιαφέρει η πρόληψη των κρίσεων και το πώς θα αυξήσουν το εμπόριο και την ανταγωνιστικότητά τους και περιλαμβάνουν στα σχέδια τους τη χρήση ενός περιφερειακού νομίσματος. Η επίσημη χρηματοδοτική βοήθεια που δίνεται από τα Ηνωμένα Έθνη, εξακολουθεί να είναι σημαντική για την ανάπτυξή τους, αλλά η βοήθεια αυτή μπορεί να γίνει αποτελεσματικότερη εάν χρησιμοποιηθεί η θεσμική παρουσία των Ηνωμένων Εθνών (περιφερειακές οικονομικές επιτροπές), οι περιφερειακές τράπεζες ανάπτυξης και ad hoc πολιτικές συμφωνίες. Οι μεταβαλλόμενες συνεχώς οικονομικές συνθήκες, απαιτούν από τα κράτη να

προσαρμόζουν τους θεσμούς τους στις νέες οικονομικές περιστάσεις και αυτό απαιτεί τη συνέργεια των εσωτερικών πολιτικών και κοινωνικών υποδομών⁹⁵.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η παγκοσμιοποίηση και η περιφερειοποίηση διαθέτουν σχετική δυναμική από μόνες τους στην παρούσα φάση της διεθνούς οικονομίας. Οι περιφερειακοί οργανισμοί έχουν συσταθεί όχι για χάρη των ίδιων αλλά για να εξυπηρετήσουν εθνικά συμφέροντα. Τα κράτη παραμένουν κυρίαρχα και απέναντι τους κινδύνους της παγκοσμιοποίησης ελαττώνουν τις δεσμεύσεις τους προς αυτήν, βρίσκοντας άλλες λύσεις. Η περιφερειοποίηση είναι μια σύνθετη και δυναμική διαδικασία, η οποία βασίζεται σε μια σειρά από αλληλεξαρτώμενες και ανταγωνιστικές λογικές. Τη λογική της οικονομικής και τεχνολογικής μεταμόρφωσης και της κοινωνικής ολοκλήρωσης, τη λογική του ανταγωνισμού της πολιτικής ισχύος, τη λογική της ασφάλειας σε διακρατικό και κοινωνικό επίπεδο και τη λογική της ταυτότητας και της κοινότητας. Έτσι, είναι πιο σωστό η περιφερειοποίηση να αντιμετωπίζεται ως μία ενδιάμεση αλλά μη σταθερή διαδικασία πολλών και ανταγωνιστικών λογικών που δεν υποκαθιστά το έθνος-κράτος αλλά αποτελεί μέρος της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης. Στην πορεία του 21^{ου} αιώνα, είναι δυνατόν τα εθνικά κράτη κάτω από μοναδικές ιστορικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, να αναδιατυπώσουν τις προτάσεις τους σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης της παγκόσμιας οικονομίας, ενισχύοντας ακόμα περισσότερο τους περιφερειακούς θεσμούς⁹⁶.

---

⁹⁵ UNCTAD, Trade and Development Report 2007, Chapter II, "Globalization, Regionalization and the Development Challenge", UNITED NATIONS, σελ. 44-47.

⁹⁶ Hurrell A., (2007), "One world? Many Worlds? The place or regions in the study of international society", Revised version of the 2006 Martin Wight Lecture delivered on 23 Nov.2006 at the Royal Institute of International Affairs, Chatham House, London, *International Affairs*, 83: 1 , σελ. 127-146.

Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Σε έναν κόσμο σε τροχιά παγκοσμιοποίησης μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, με μεγαλύτερη οικονομική αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα κράτη αλλά και συχνή οικονομική και πολιτική αστάθεια, τα κίνητρα και οι ανάγκες των κρατών να συνεργαστούν σε περιφερειακή βάση αυξάνονται. Καθώς το εμπόριο και τα άλλα οικονομικά θέματα αποκτούν μεγαλύτερη σημασία στη διεθνή πολιτική σκηνή, τα κράτη επιζητούν να συνασπισθούν με εταίρους με παρόμοιες πολιτικές δομές, που συνήθως είναι γειτονικές χώρες, με τις οποίες υπάρχουν ήδη εμπορικές σχέσεις. Η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίζεται από την πίστη στο νέο-φιλελεύθερο δόγμα που επιζητεί την απορρύθμιση των αγορών και το άνοιγμα των κρατών στον παγκόσμιο καπιταλισμό, υπό τις πιέσεις που προκαλούν οι τεχνολογικές εξελίξεις, η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων και η πολυεθνικοποίηση των επιχειρήσεων. Το νεο-φιλελεύθερο πνεύμα γίνεται πολιτική πράξη από τα περισσότερα κράτη, μεγάλου και μικρού οικονομικού μεγέθους. Στον ευρωπαϊκό γεωγραφικό χώρο, ιστορικά γεγονότα, όπως η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, προκαλούν ευρύτερες γεωπολιτικές ανακατατάξεις. Τα πρώην κομμουνιστικά κράτη, για λόγους ασφάλειας και οικονομικής ανάπτυξης των χωρών τους, ενσωματώνουν τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και εντάσσονται στο ευρωπαϊκό οικονομικό οικοδόμημα. Οι εξελίξεις στην ΕΕ που οδήγησαν σε «βαθύτερες» μορφές οικονομικής ολοκλήρωσης, όπως η ιστορικής σημασίας υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992, αύξησαν την οικονομική της ισχύ και προκάλεσαν την αντίδραση των ΗΠΑ, με τη δημιουργία της NAFTA.

Από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η εμπορική πολιτική των ΗΠΑ χαρακτηριζόταν από προσήλωση στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις και την αποφυγή αποκλίσεων από τις αρχές της GATT/ΠΟΕ (μη διάκριση στις εμπορικές σχέσεις, αμοιβαιότητα στις παραχωρήσεις από μειώσεις δασμών, διαφάνεια στις εμπορικές συναλλαγές). Εξαίρεση από τον γενικό κανόνα αποτέλεσε η δημιουργία της ΕΚ το 1957 και οι προτιμησιακές εμπορικές συμφωνίες των ανεπτυγμένων με τις αναπτυσσόμενες χώρες, για λόγους οικονομικής ανάπτυξης των τελευταίων. Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1990, συνέβη αλλαγή στην χάραξη της εμπορικής πολιτικής των οικονομικών εταίρων, ΗΠΑ και ΕΕ. Η αλλαγή φάνηκε όταν με συστηματικό τρόπο άρχισαν να δημιουργούν δίκτυα διμερών ή πλειομερών

εμπορικών συμφωνιών εκτός πολυμερούς πλαισίου. Επρόκειτο για μια νέου τύπου στρατηγική πολιτική, η οποία εντάχθηκε στην επίσημη ατζέντα της εμπορικής τους πολιτικής. Με τη διαφορά, ότι η ΕΕ ακολούθησε για περισσότερο χρόνο εμπορική πολιτική υπεροχής του πολυμερούς συστήματος. Αντίθετα, οι ΗΠΑ επιθυμούσαν την ανταγωνιστική φιλελευθεροποίηση της παγκόσμιας οικονομίας για τα αγαθά, τις υπηρεσίες και το κεφάλαιο.

Οι δυσκολίες για την ολοκλήρωση των πολυμερών διαπραγματεύσεων στο γύρο της Ουρουγουάης, εξαιτίας διαφωνιών ανάμεσα στα κράτη-μέλη για τη συμπερίληψη κρίσιμων θεμάτων (αγροτικά προϊόντα, υπηρεσίες, πνευματική ιδιοκτησία), συνεχίστηκαν και στον επόμενο γύρο της Ντόχα (2001-). Επιπλέον, η διευρυμένη ατζέντα του ΠΟΕ-plus (μεταχείριση των άμεσων διεθνών επενδύσεων, πνευματική ιδιοκτησία, περιβάλλον) με θέματα που ανήκαν πριν στην σφαίρα της εσωτερικής πολιτικής των κρατών και ο αυξημένος αριθμός των μελών του ΠΟΕ έχουν δυσκολέψει την εξεύρεση της συναίνεσης. Τα νέα μέλη του ΠΟΕ, κυρίως οι δυναμικά αναπτυσσόμενες οικονομίες (Βραζιλία, Αργεντινή, Μεξικό, Κίνα, Ινδία κ.α), δεν συναινούν σε παραχωρήσεις πριν λάβουν ανταλλάγματα από τις ανεπτυγμένες χώρες για κατάργηση των υψηλών δασμών στα αγροτικά προϊόντα. Ακολούθησαν δε την ίδια στρατηγική πολιτική με τους μεγάλους εμπορικούς εταίρους (ΗΠΑ και ΕΕ) και άρχισαν να δημιουργούν ή να συμμετέχουν σε περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες. Το έκαναν για λόγους άμυνας και για να αποκομίσουν τα οφέλη από την ένωση με μια μεγαλύτερη οικονομία, μειώνοντας παράλληλα τους κινδύνους από τα εξωτερικά οικονομικά σοκ (οικονομικές κρίσεις). Το παγκόσμιο σκηνικό των περιφερειακών συμφωνιών αποκαλύπτει με ενάργεια, ότι παρά τις επιτυχίες της GATT/ΠΟΕ στην απελευθέρωση του εμπορίου και τα οφέλη που έχουν προκύψει από τις συνολικές μειώσεις των δασμών, τα κράτη κάνουν χρήση των θεσμικών ελλείψεων του ΠΟΕ και στρέφονται σε περιφερειακές λύσεις.

Το σκηνικό αυτό αποκαλύπτει επίσης, ότι στη «γνωστή» σχέση διάκρισης Βορρά-Νότου, προστίθενται νέες σχέσεις, όπως Νότος-Νότος, Νότος-Νότος-Βορράς αλλά και νέοι δρώντες (πολυεθνικές επιχειρήσεις, κοινωνία των πολιτών). Η νέα τάση της περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης διαφέρει ποσοτικά και ποιοτικά σε σχέση με τα προηγούμενα «κύματα» των δεκαετιών 1960- 1980. Οι προηγούμενες περίοδοι χαρακτηρίζονταν από περιορισμένο αριθμό συμφωνιών και υψηλό προστατευτισμό της «νηπιακής» βιομηχανίας των αναπτυσσομένων χωρών, κυρίως για τα κράτη της

Λατινικής Αμερικής. Επιπρόσθετα, διαφέρει, επειδή εξελίσσεται με νέες μορφές συνεργασίας, τις δια-περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες (inter-regional) και τις εγκάρσιες περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες (trans-regional) και μειώνει τη σημασία της γεωγραφικής εγγύτητας. Προσθέτει δε νέες διαστάσεις. Οι νέου τύπου συμφωνίες έχουν συνδεθεί με ευρύτερους στόχους εξωτερικής πολιτικής (κυρίως για τις ΗΠΑ και ΕΕ) για την αντιμετώπιση προβλημάτων ασφάλειας, ιδιαίτερα μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στη Ν. Υόρκη το 2001, για ζητήματα δημοκρατικών θεσμών και σεβασμού ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όλα τα παραπάνω, μπορούν να εξηγήσουν τη δυναμική του φαινομένου της περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης.

Από τους διάφορους τύπους περιφερειακών οικονομικών συμφωνιών, περισσότερο διαδεδομένες είναι οι ζώνες ελεύθερου εμπορίου. Οι συμφωνίες του είδους αυτού παρέχουν τη δυνατότητα στα κράτη να επιλέγουν την εμπορική τους πολιτική απέναντι στα τρίτα κράτη. Στις ζώνες ελεύθερων συναλλαγών δεν υπάρχουν οι δεσμεύσεις του κοινού εξωτερικού δασμολογίου που προϋποθέτει η τελωνειακή ένωση. Με την εξαίρεση της ΕΕ, οι δύο μεγάλες εμπορικές «ολοκληρώσεις» NAFTA και ASEAN αποτελούν ζώνες ελεύθερων εμπορικών συναλλαγών και χαρακτηρίζονται από σχετικά χαλαρές δεσμεύσεις, αντανακλώντας τις πολιτικές προθέσεις των δημιουργών τους για τη διατήρηση της ανεξαρτησίας της εθνικής εμπορικής πολιτικής. Αντίθετα, στην ΕΕ, από νωρίς μεταβιβάστηκε η εμπορική πολιτική των κρατών για να προστατευθεί ο αγροτικός τομέας από τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Αποτέλεσε μάλιστα λόγο για να ονομαστεί η ΕΕ «φρούριο προστατευτισμού» για τα μέλη της, παρά το γεγονός ότι γενικά, σε περιφερειακό και σε πολυμερές επίπεδο, ο αγροτικός τομέας παραμένει προστατευμένος και εξαιρείται από τις διαπραγματεύσεις ή αποτελεί λόγο σύγκρουσης ανάμεσα στα κράτη και δεν καταλήγει σε συμφωνία.

Κάθε περιφερειακή ολοκλήρωση αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση και στο σχηματισμό της διαδραματίζουν ρόλο άλλοτε ισχυροί πολιτικοί παράγοντες (ΕΕ), άλλοτε λιγότερο πολιτικοί (NAFTA) και άλλοτε περισσότερο οικονομικοί (ASEAN). Τα κίνητρα των κρατών που συμμετέχουν σε μια συμφωνία είναι ποικίλα. Για την εξήγησή τους βοηθάει η οικονομική θεωρία και οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων. Η δημιουργία εσωτερικών και εξωτερικών οικονομιών κλίμακας για την αύξηση της

ανταγωνιστικότητας της χώρας σε περιφερειακή βάση, οι φόβοι αποκλεισμού από πιθανές μελλοντικές οικονομικές ευκαιρίες, η αύξηση της διαπραγματευτικής ισχύος των κρατών στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις, η επιδίωξη αύξησης της οικονομικής ισχύος αλλά και ευρύτεροι γεωπολιτικοί υπολογισμοί για ισχύ, διαπιστώνονται στις περιπτωσιολογικές μελέτες της ΕΕ, της NAFTA και ASEAN. Ωστόσο, τα παραπάνω κίνητρα δεν συγκεντρώνονται αθροιστικά σε καθεμία από αυτές. Τα τρία μεγάλα εμπορικά «μπλοκ», δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ένα και μοναδικό πρότυπο περιφερειακού οικονομικού σχηματισμού. Διαφέρουν από άποψη κινήτρων, στόχων, προσδοκιών και βαθμού θεσμοποίησης τους.

Σε ό,τι αφορά το εμπόριο, εκείνο που χαρακτηρίζει τις περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες είναι η συνύπαρξη της απελευθέρωσης του εμπορίου και του προστατευτισμού. Από τη μια, δημιουργούν εμπόριο ανάμεσά τους και από την άλλη το εκτρέπουν, σε βάρος των τρίτων χωρών, χρησιμοποιώντας συνήθως προστατευτικά μέτρα μη δασμολογικού χαρακτήρα (κανόνες κοινής καταγωγής προϊόντων). Το παραπάνω χαρακτηριστικό διαπιστώνεται και στις τρεις περιπτώσεις της ΕΕ, της NAFTA και της ASEAN. Ο προστατευτισμός στην ΕΕ υπάρχει με την ΚΑΠ, αλλά ως τελωνειακή ένωση που εφαρμόζει κοινό εξωτερικό δασμολόγιο, δημιουργεί εμπόριο στα μέλη της. Ο προστατευτισμός στην NAFTA και ASEAN που αποτελούν ζώνες ελεύθερων συναλλαγών, συναντάται στους κανόνες κοινής καταγωγής προϊόντων που θέτουν για τις εισαγωγές τους και προκαλεί εκτροπή εμπορίου. Από την άλλη μεριά, διαπιστώνεται η αύξηση του ενδο-περιφερειακού εμπορίου και στις τρεις περιπτώσεις, αν και η ένταση της δημιουργίας εμπορίου διαφέρει μεταξύ τους. Ο λόγος είναι ότι στην ΕΕ και την NAFTA, ήδη από το στάδιο των διαπραγματεύσεων είχαν ξεκινήσει οι μειώσεις των δασμών και των άλλων εμποδίων για τα νέα μέλη. Αντίθετα, στον ASEAN, η συμφωνία ενεργοποιείται μετά την οικονομική ολοκλήρωση της περιοχής στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και εντείνεται μετά την οικονομική κρίση που γνώρισε η περιοχή το 1997-98. Για τον ASEAN, η δημιουργία εμπορίου οφείλεται σε έναν επιπρόσθετο λόγο. Οι χώρες της «περιοχής» εξειδικεύονται στην παραγωγή ενδιάμεσων αγαθών και ικανοποιούν τις αυξανόμενες ανάγκες για εισαγωγές των δυναμικά αναπτυσσόμενων οικονομιών, Κίνας και Ινδίας.

Η δημιουργία του εμπορίου σχετίζεται με τις θετικές επιδράσεις που έχει η συμφωνία στην ευημερία των μελών της. Από την εξέταση των στοιχείων για την διεύρυνση του 2004, φαίνεται ότι ωφελήθηκαν περισσότερο οι νέες χώρες, με αύξηση του εμπορίου τους, εντός και εκτός ΕΕ και προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων. Κατά τα έτη 1999-2008, διαπιστώνεται ότι η διεύρυνση του 2004 δημιουργεί παρά εκτρέπει το εμπόριο. Εξηγείται από το γεγονός ότι οι περισσότερες χώρες προσανατόλισαν περισσότερο τις εισαγωγές-εξαγωγές τους προς το εξω-κοινοτικό παρά το ενδοτικό εμπόριο. Ωστόσο, η βαθύτερη ολοκλήρωση των χωρών αυτών στην ΕΕ, με ένταξή τους στην ευρωζώνη δεν έχει επιτευχθεί μέχρι σήμερα (εξαιρείται η Εσθονία που πληροί τα κριτήρια για την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος). Εντός της ΕΕ, εξακολουθούν οι οικονομικές ασυμμετρίες των μελών και η σημερινή κρίση ύφεσης που περνάει επιδεινώνει την κατάσταση. Στην NAFTA, τις λιγότερο θετικές επιδράσεις από τη δημιουργία του εμπορίου εντός της συμφωνίας έχει δεχτεί το Μεξικό. Έχει μεγάλη εξάρτηση από την αγορά των ΗΠΑ και η συμφωνία δεν περιλαμβάνει αναπτυξιακούς στόχους. Είναι βασισμένη στην πλήρη αμοιβαιότητα και οι μεγαλύτερες δασμολογικές παραχωρήσεις έγιναν από την πλευρά του Μεξικού, εξαιτίας των υψηλότερων δασμών που διατηρούσε στα προϊόντα. Στον ASEAN, συναντάται το περίφημο «σπαγγέτι μπολ», δηλαδή, πολυάριθμες διμερείς συμφωνίες του κάθε μέλους με τρίτες χώρες και συμμετοχή των μελών του ASEAN στον ευρύτερο σχηματισμό APEC που δυσκολεύουν την διασύνδεση του περιφερειακού σχηματισμού με αναπτυξιακούς στόχους. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια σημειώνεται κινητικότητα για βαθύτερη ολοκλήρωση στα πλαίσια του ASEAN-plus 3 (προστίθενται Κίνα, Ινδία, Νότια Κορέα).

Το ζήτημα της ευημερίας των χωρών είναι ένα θέμα που ενδιαφέρει τη θεωρία αλλά και την πολιτική πράξη. Για τη θεωρία, ο μέγιστος βαθμός οικονομικής ευημερίας θα έρθει όταν δεσμεύονται όλα τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ για απελευθέρωση του εμπορίου στα πλαίσια των πολυμερών διαπραγματεύσεων (first best). Τα προβλήματα του προστατευτισμού που υπάρχουν στις περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες δημιουργούν στρεβλώσεις στο εμπόριο και απομακρύνουν από το στόχο που είναι η άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων. Ωστόσο, η πολιτική πράξη διαφέρει από την θεωρία. Το αποδεικνύει το γεγονός όπου τα θεσμικά κενά ερμηνείας των κανόνων του ΠΟΕ στην περίπτωση του άρθρου 24 της GATT, χρησιμοποιούνται από τα κράτη, ως μέσα προστατευτισμού για τους «ευαίσθητους τομείς» της οικονομίας.

Η συμβατότητα των περιφερειακών μορφών οικονομικής ολοκλήρωσης με το καθεστώς του ΠΟΕ εξαρτάται από τη συμπεριφορά των μεγάλων εμπορικών εταιρών, ΗΠΑ και ΕΕ, από τις φιλόδοξες διευρυμένες ατζέντες του πολυμερούς συστήματος και από τις πολιτικές βουλήσεις για την θεσμική ενίσχυση του πολυμερούς συστήματος.

Το ελεύθερο εμπόριο για τη θεωρία, αποτελεί ένα μέσο για την μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας ενός κράτους και όχι αυτοσκοπός. Η πράξη δείχνει ότι οι χώρες απελευθερώνουν το εμπόριο μετά από αμοιβαίες παραχωρήσεις και ανταλλάγματα ενώ συχνά αποκλίνουν από την «καλύτερη πρώτη λύση» που είναι η πολυμέρεια. Αποτελεί πιθανόν ένδειξη, ότι ο πραγματικός κόσμος της παγκόσμιας οικονομίας, αποτελούμενος από εθνικά κράτη με διαφορετικά συμφέροντα κατακερματίζεται, αποτελώντας ο ίδιος τη «δεύτερη καλύτερη λύση» (second best). Δεν υπάρχει μία και μοναδική πολιτική για το εμπόριο που να εφαρμόζεται από όλα τα κράτη. Το παραπάνω εξηγεί και τη δυσκολία να προσδιοριστεί, εάν στο σύνολό της, η διεθνής κοινωνία μπορεί να εξυπηρετηθεί καλύτερα σε περιφερειακό ή σε πολυμερές επίπεδο. Από αυτήν την άποψη, οι διχοτομήσεις ανάμεσα στους υποστηρικτές της περιφερειοποίησης και του πολυμερισμού δεν αντανάκλουν πλήρως την πραγματικότητα, η οποία εκφράζεται με την παράλληλη χρήση του πολυμερούς και του περιφερειακού πλαισίου.

Στην εργασία αυτή, εξετάστηκαν οι περιφερειακές οικονομικές συμφωνίες από την σκοπιά της εμπορικής πολιτικής των κρατών και οι επιπτώσεις τους στην οικονομική ευημερία στα κράτη. Δεν συμπεριλήφθηκαν οι συμφωνίες που αφορούν σε υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν θέμα ξεχωριστής ανάλυσης ούτε θέματα κίνησης κεφαλαίων που επηρεάζουν τις άμεσες ξένες επενδύσεις και σχετίζονται με τις εμπορικές ροές. Για το τελευταίο, η εμπειρία της ΕΕ, όπου η κοινή αγορά προηγήθηκε της νομισματικής ένωσης, δείχνει ότι συσχετίζονται μεταξύ τους. Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, στόχος ήταν η ανάδειξη της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στην οικονομία και την πολιτική. Παρότι το εμπόριο είναι κομμάτι της «πραγματικής» οικονομίας, δεν είναι από μόνο του αρκετό να οδηγήσει μια χώρα στην οικονομική ανάπτυξη. Η συνύπαρξη ενός σταθερού μακρο-οικονομικού και νομισματικού περιβάλλοντος στο εσωτερικό και διεθνές επίπεδο, είναι απαραίτητη, για να μην ακυρώνονται στην πράξη οι θετικές επιδράσεις του ελεύθερου εμπορίου.

Συντομογραφίες

Andean Community	Κοινότητα των Άνδεων (Comunidad Andina-CAN)
APEC	Οικονομική Συνεργασία Ασίας-Ειρηνικού (Asia-Pacific Economic Cooperation)
ASEAN	Σύνδεσμος Εθνών Νοτιοανατολικής Ασίας (Association of South East Asian Nations)
CARICOM	Κοινότητα της Καραϊβικής (Caribbean Community)
EE/EOK	Ευρωπαϊκή Ένωση/Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (European Union/European Economic Community)
ECOWAS	Οικονομική Κοινότητα της Δυτικής Αφρικής (Economic Community of West African States)
FTA	Ελεύθερη ζώνη εμπορίου (Free Trade Area)
GAFTA	Ευρύτερη Αραβική Περιοχή Ελεύθερου Εμπορίου (Greater Arab Free Trade Area)
GATT	Γενική Συμφωνία για τους Δασμούς και το Εμπόριο (General Agreement on Tariffs and Trade)
GULF Cooperation Council	Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (Gulf Cooperation Council-GCC)
MERCOSUR	Κοινή Αγορά Νότιου Κώνου της Λατινικής Αμερικής (Mercado Comun del Sur)
NAFTA	Συμφωνία της Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών Βορείου Αμερικής (North American Free Trade Area)
OECD	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Organization for Economic Co-operation and Development)
PTA	Προτιμησιακή Εμπορική Συμφωνία (Preferential Trade Agreement)
RTA	Περιφερειακή Εμπορική Συμφωνία (Regional Trade Agreement)
SADC	Κοινότητα Ανάπτυξης της Νότιας Αφρικής (Southern African Development Community)
UEMOA	Οικονομική και Νομισματική Ένωση Δυτικής Αφρικής (Union Economique et Monetaire Ouest Africain)
UNCTAD	Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (United Nations Conference on Trade and Development)
WTO /ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (World Trade Organization)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Abbott M. Frederick, (2000), “NAFTA and the Legalization of World Politics: A case Study”, *International Organization*, Vol. 54, No.3, Legalization and World Politics.
2. ASEAN Economic Community Chartbook 2009, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της ASEAN, (www.aseansec.org).
3. Asian Development Bank, Asian Development Outlook 2010, “Macroeconomic Management Beyond the Crisis”, (www.adb.org).
4. Ba D. Alice, (2003), “China and ASEAN: Renavigating Relations for a 21st-Century Asia”, *Asian Survey*, Vol.43, No. 4.
5. Baldwin Richard and Thorton Phil, (2007), “Multilateralising Regionalism: Ideas for a WTO Action Plan on Regionalism”, *Center for Economic Policy Research (CEPR)*.
6. Baldwin Robert E. and David A. Kay, (1975), “World Politics and International Economics”, *International Organization*, Vol.29, No1.
7. Barfield Cl., (2007), “US Trade Policy: The Emergence of Regional and Bilateral Alternatives to Multilateralism”, *Intereconomics*, Forum.
8. Baylis John & Steve Smith, (2005), “Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής, Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις”, Αθήνα, εκδόσεις Επίκεντρο, τρίτη έκδοση.
9. Benini Roberta and Plummer G. Michael, (2008), “Regionalism and Multilateralism: crucial issues in the debate on RTA’s”, *Econ Change Restruct*, 41:267-287.
10. Bennett A. Le Roy, - Oliver K., James, (2006), “Διεθνείς Οργανισμοί, Αρχές και Προβλήματα”, Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg, (ελληνική έκδοση).
11. Bhagwati Jagdish, (Dec.1990), “Departures from Multilateralism: Regionalism and Aggressive Unilateralism”, *The Economic Journal*, vol.100, No 403.
12. Bhagwati Jagdish and Panagariya Arvind, (1996), “The Theory of Preferential Trade Agreements: Historical Evolution and Current Trends”, *The American Economic Review*, Vol. 86, No 2, Papers and Proceedings of the Hundredth and Eighth Annual Meeting of the American Economic Association San Francisco, CA.
13. Βοσκόπουλος Α. Γιώργος,(2009), “Ευρωπαϊκή Ένωση, θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί, Αθήνα: εκδόσεις Επίκεντρο.
14. Γκόρτσος Βλ. Χρ., (1998), «Το διεθνές Νομισματικό Ταμείο», στο: «Ο ΟΗΕ στο κατώφλι της μεταψυχροπολεμικής εποχής», Χριστοδουλίδης Θεόδωρος, Μπουραντώνης Δημήτρης, Αθήνα, εκδόσεις ΣΙΔΕΡΗ.

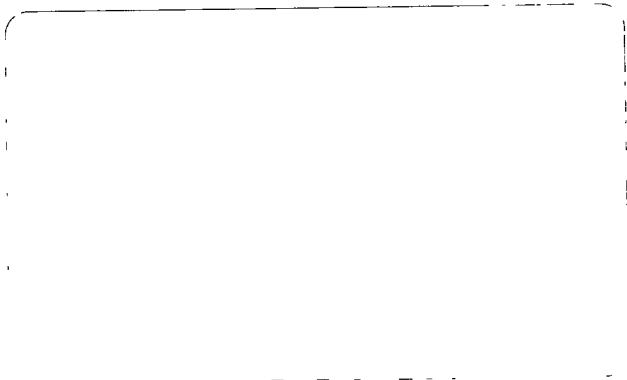
15. Crawford Jo-Ann and Fiorentino V. Roberto, (2005), *The Changing Landscape of Regional Trade Agreements*, WTO, Discussion Paper, No.8, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, www.wto.org).
16. Cremona Maurice, (2010), “The European Union and Regional Trade Agreements”, European University Institute, Italy, paper presented for European Yearbook of International Economic Law.
17. De Lombaede P., (ed), (2006), “Multilateralism, Regionalism and Bilateralism in Trade and Investment: World Report on Regional Integration”, 7-24, *UNCTAD*, Chapter 1, Developing Countries’ participation in Regional Integration: Trends, Prospects and Policy Implications.
18. Dean Kawai Masahiro, Asian Development Bank Institute & Ganeshan, Wignarajia, Senior Economist, *OREI Asian Development Bank*.
19. Dent M. Christopher, (2009), “Japan, China and East Asian regionalism: Implications for the European Union”, *Asia Eur J*.
20. Economides Spyros & Peter Wilson, (2007), “Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς Σχέσεις”, Αθήνα, εκδόσεις Θεμέλιο.
21. Ethier J. Wilfred, (1998), “The New Regionalism”, *The Economic Journal*, Vol.108, No.449.
22. European Commission, 2009, “Five Years of an Enlarged EU, Economic, achievements and Challenges”, (www.europa.eu).
23. European Commission, “European Economic Forecast”- Spring2010 (www.europa.eu).
24. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, “A real economy and world governance system”, Economic and Monetary Affairs, Press Release, 30-3-2010 (www.europa.eu).
25. Fiorentino V., Roberto, Verdejia Luis, and Toqueboeuf Christelle, (2006), “The Changing Landscape of Regional Trade Agreements”, Update, *World Trade Organization*, discussion paper No 12.
26. Gilpin Robert, (2007), “Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία, Η διεθνής Οικονομική Τάξη”, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, έκτη έκδοση.
27. Glania G., and Jurgen Matthes, (2005), “Multilateralism or Regionalism?”, *Centre for European Policy Studies*.
28. Gordon Lincoln, (1961), “Economic Regionalism Reconsidered”, *World Politics*, Vol. 13, No 2.
29. Grugel Jean, (2004), “New Regionalism and Modes of Governance-Comparing US and EU Strategies in Latin America”, *European Journal of International Relations*.

30. Hadas Edward and Hunchinson Martin, “Time to Celebrate? Not in a Big Way”, *The New York Times*, 10 Μαρτίου 2010.
31. Hettne Bjorn, (1999), “Globalization and the New Regionalism”, στο “Globalism and the New Regionalism”, edited by Bjorn Hettne, Andras Inotai and Osvaldo Sunkel, The United Nations University/World Institute for Development Economics Research, Finland, σελ 7-8.
32. Hu Weixing, (2009), “Building Asia Pacific Regional Architecture: The Challenge of Hybrid Regionalism”, *The Brookings Institution*, Centre for Northeast Asian Policy Studies.
33. Hurrell Andrew, (2007), “One world? Many Worlds? The place or regions in the study of international society”, Revised version of the 2006 Martin Wight Lecture delivered on 23 Nov.2006 at the Royal Institute of International Affairs, Chatham House, London, *International Affairs*, 83: 1, 127-146.
34. Joint Statement of the 2009 NAFTA Commission Meeting, Office of the United States Trade Representative, *Executive Office of the President*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, (http://ustr.gov/about/bureaus_offices/office_of_economic_evaluation/nafta/2009/090709nafta.htm).
35. Krueger O. Anne, (1999), “Are Preferential Trading Arrangements Trade-Liberating or Protectionist?” *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.13, No.4.
36. Krugman Paul, “The Move Toward Free Trade Zones” (ελεύθερα προσβάσιμο στην ιστοσελίδα, <http://www.krugman.com/wordpress/wp-content/uploads/2009/07/Free-Trade-Zones.pdf>).
37. Mansfield D. Edward, & Reinhardt Eric, (2003), “Multilateral Determinants of Regionalism: The effect of GATT/WTO on the formation of Preferential Trading Arrangements”, *International Organization*, vol.57, No 4.
38. Mansfield D. Edward and Helen Milner, (1999), “The New Wave of Regionalism”, *International Organization* 53, 3.
39. Misrty S. Persy, (1999), “The New Regionalism: Impediment or Spur to Future Multilateralism?”, στο “Globalism and the Regionalism”, (edited by Bjorn Hettne, Andras Inotai and Asvaldo Sunkel), Macmillan Press Ltd, σελ.116-124.
40. Ξενάκης Δ.Κ. - Τσινιτσιζέλης Μ. Ι., (2006), “Παγκόσμια Ευρώπη; Οι Διεθνείς Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, Αθήνα, εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
41. OECD, (2001), Organization for European Economic Co-Operation, (<http://www.oecd.org/dataoecd/1/22/2479122.pdf>).
42. *OECD ERIA-*, Kensuke Tanaka, (2010), “China’s Ties with South-East Asia: From Green Shoots to Sustained Recovery”, Research Brief.

43. Orcalli Gabrielle, (2003), “A Constitutional Interpretation of GATT/WTO”, *Constitutional Political Economy*, 14.
44. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, (2008), “Η διεθνής Πολιτική στον 21^ο αιώνα”, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα.
45. Ρουμελιώτης Παναγιώτης, (2009), “Προς έναν Πολυπολικό Κόσμο”, Αθήνα, εκδόσεις Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ.
46. Ρουμελιώτης Παναγιώτης, (2005), “Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση”, εκδόσεις Α.Α.ΛΙΒΑΝΗ.
47. Sbragia Alberta, (2010), “The EU, the US and Trade Policy: competitive interdependence in the management of globalization”, *Journal of European Public Policy*, 17:3, σελ 368-382.
48. Senti Richard (2010), “Regional Trade Agreements in the World Trade Order”, paper presented for the *European Yearbook of International Economic Law*, DOI 10.1007/978-3-540-78883-6_10.
49. Soderbaum Fredrik, (2008), “Unlocking the Relationship Between the WTO & Regional Integration Arrangements (RIA’s)”, *Review of African Political Economy*, No 118: 629-644.
50. Song Weiqing, (2007), “Regionalization, inter-regional cooperation and global governance,” *CIPCAP (Centre for the Study of Political Change), University of Siena, AEJ*.
51. Stubbs Richard, (2002), “ASEAN Plus Three: Emerging East Asian Regionalism”, *Asian Survey*, Vol.42, No.3.
52. *The White House*, Expanding Opportunity, Enterprise for ASEAN Initiative, (διαθέσιμο στο <http://www.whitehouse.gov/infocus/internationaltrade/aseaninitiative.html>).
53. Τσούκαλης Λουκάς, (2004), Ποια Ευρώπη; Αθήνα, Εκδόσεις Ποταμός.
54. UNCTAD, WTO, OECD, “Report on G-20 Trade and Investment Measures” (September 2009 to February 2010).
55. UNCTAD, Trade and Development Report 2007, Chapter II, “Globalization, Regionalization and the Development Challenge”.
56. UNCTAD, Trade and Development Report, 2007, Chapter III, “The New Regionalism and North-South Trade Agreements”.
57. UNU-CRIS, chapter 10, 2007, “Regional Integration in the European Union: Enlargement without constitution”.

58. U.S Department of Commerce, International Trade Administration, North American Free Trade Agreement (NAFTA) Analysis(διαθέσιμο στο [www.ustr.gov/trade-agreements/north - american -free-trade-agreement-nafta](http://www.ustr.gov/trade-agreements/north-american-free-trade-agreement-nafta)).
59. Vayrynen Raimo, (2003), “Regionalism: Old and New”, *International Studies Review*, Vol.5, No 1.
60. Wise Carol, (2009), “The North American Free Trade Agreement”, *Global Monitor, New Political Economy*, Vol.14, No.1.
61. WTO, World Trade Report 2007, “Six Decades of Multilateral Trade Cooperation: What have we Learnt”? The Economics and Political Economy of International Trade Cooperation, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (www.wto.org).
62. WTO, Public Forum ‘08, “Trading into the future”, WTO, Secretariat, 2009, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, www.wto.org.
63. WTO, International trade statistics 2009, διαθέσιμο στο:http://www.wto.org/English/es_e/statis_e/its09_toc_e.htm.
64. Ψαλιδόπουλος Μιχάλης, (2006), “Διεθνής Σύγκρουση και Οικονομική Σκέψη, Διεθνές Εμπόριο και Εθνικό Συμφέρον 17^ο-20^ο αι”, Αθήνα, Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις.

111
11111

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000108829